

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KÂSÂNÎ'NİN *BEDÂİU'S-SANÂİ'* ADLI ESERİ
ÇERÇEVESİNDE EŞLERİN EVLİLİK HUKUKUNA
AYKIRI DAVRANMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurdan DEMİR

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı : İslam Hukuku

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Süleyman KAYA

EYLÜL-2018

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

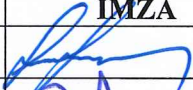
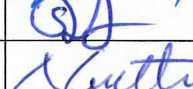
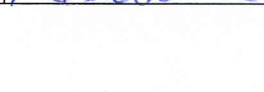
KÂSÂNÎ'NİN *BEDÂİU'S-SANÂİ'* ADLI ESERİ
ÇERÇEVESİNDE EŞLERİN EVLİLİK
HUKUKUNA AYKIRI DAVRANMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurdan DEMİR

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : İslam Hukuku

“Bu tez/..../2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Süleyman KAYA	Başarılı	
Doç. Dr. Soner DUMAN	Başarılı	
Doç. Dr. Neomettin KIZILKAYA	Başarılı	

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Nurdan Demir
Öğrenci Numarası	:	1060Y08053
Enstitü Anabilim Dalı	:	Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı	:	İslam Hukuku
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Kâsânî'nin Bedâiu's-Sanâî' Adlı Eseri Çerçevesinde Eşlerin Evlilik Hukukuna Aykırı Davranması
Benzerlik Oranı	:	% 18

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

27.08./2018
Öğrenci İmza
Nurdan

Sakarya Üniversitesi Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciyeye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman: Doç. Dr. Süleyman Kaygı
Unvanı / Adı-Soyadı:
Tarih: 27.08.2018
İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDEDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın belirlenmesindeki katkılarından ve yardımlarından dolayı Sayın Prof. Dr. Hacı Mehmet Günay'a teşekkür ederim. Tezin yazılması aşamasında çalışmamı özenle takip edip yönlendiren danışmanım Doç.Dr. Süleyman Kaya hocama emekleri için teşekkür eder saygılarımı sunarım. Ayrıca kütüphanesinden istifade etmeme izin veren ilmî hiçbir desteği esirgemeyen Zeki Göktürk hocama saygılarımı sunarım. Son olarak her zaman yanımda olan maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli aileme teşekkür ederim.

Nurdan DEMİR

13.09.2018

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY	v

GİRİŞ	1
-------------	---

BÖLÜM 1: BEDÂIU’S-SANÂÎ‘ MÜELLİFİ KÂSÂNÎ’NİN HAYATI VE ESERİ.5

1.1. Bedâiu’s-Sanâî‘ Müellifi Kâsânî’nin Hayatı Ve İlmî Kişiliği	5
1.1.1. Kâsânî’nin Hayatı	5
1.1.2. Öğrencileri	8
1.1.3. Eserleri:	8
1.1.4. Kâsânî ve Eseri Üzerine Günümüze Kadar Yapılan Çalışmalar	8
1.2. Mabsût Müellifi Serahsî’nin Hayatı Ve Eserleri.....	9
1.2.1. Serahsî’nin Hayatı.....	9
1.2.2. Öğrencileri	10
1.2.3. Eserleri	11

BÖLÜM 2: KADININ EVLİLİK HUKUKUNA AYKIRI DAVRANMASI 12

2.1. Fena Muamele/Nüşûz.....	13
2.1.1. Namusunu Titizlikle Korumaması.....	13
2.1.1.1. Aile İçinde Çözümlemesi	14
2.1.1.2. Hakem Tayini	15
2.1.1.3. Mahkemeye İntikal.....	15
2.1.2. Kocasının Cinsel İhtiyaçlarına Cevap Vermemesi	18
2.2. Yabancı Kimseleri Eve Alması	20
2.3. Kocasının Evine Gitmekten Kaçınması	20
2.4. Geçimsiz Davranması	21
2.5. Kocasından İzinsiz Evden Ayrılması	22
2.6. Kocasının/Evinin İşlerini Görmemesi.....	23

2.7. Çocukların Bakımını Üstlenmemesi	25
2.8. Kocasının İzni Olmadan Çocuğunu Uzaklaştırması	28
2.9. İddet Hükümlerine Aykırı Davranması.....	31
2.10. Vefat İddeti Hükümlerine Uymaması	34
2.11. Dinden Çıkması.....	39
BÖLÜM 3: ERKEĞİN EVLİLİK HUKUKUNA AYKIRI DAVRANMASI.....	41
3.1. Yüz Çevirme/İ' râd	42
3.1.1. Kadına Mehrini Ödememesi	42
3.1.2. Nafakayı Sağlamaması	44
3.1.2.1. Nafakanın Vacip Oluşu	44
3.1.2.2. Nafakanın Kapsamı	46
3.1.2.3. Nafaka Ödenmediği Takdirde Başvurulacak Yöntemler.....	49
3.1.3. Hanımları Arasında Adaleti Sağlayamaması	51
3.1.4. Karısının Cinsel İhtiyaçlarına Cevap Vermemesi	55
3.1.4.1. İlâ	56
3.2. Fena Muamele/Nüşûz.....	58
3.2.1. Karısına Fiziksel Olarak Kötü Muamelede Bulunması	58
3.2.2. Geçimsiz Davranması	58
3.2.2.1. Zihâr.....	59
3.2.2.2. Muhâlea	60
3.2.2.3. Tefrîk	62
3.2.3. Karısını Adetli Halinde Boşaması	62
3.2.4. Kadının Evlat Sahibi Olmasını Engellemesi	63
3.2.5. Çocuğunu Anneden Ayırması.....	64
SONUÇ.....	65
KAYNAKÇA	68
ÖZGEÇMİŞ.....	73

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
a.g.r. : Adı geçen röportaj
a.g.t. : Adı geçen tez
b. : İbn
bkz. : Bakınız
Çev. : Tercüme eden
DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi
Dr. : Doktor
İA : MEB İslam Ansiklopedisi
mad. : Maddesi
(r.a.) : Radıyallahu Anha
(s.a.s) : Sallallahu Aleyhi ve Sellem
thk. : Tahkik
trc. : Tercüme
t.y. : Tarih yok
y.y. : Yayın yeri yok
v. : Vefat tarihi

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐
Tezin Başlığı: Kâsânî'nin <i>Bedâiu's-Sanâi'</i> Adlı Eseri Çerçevesinde Eşlerin Evlilik Hukukuna Aykırı Davranması	
Tezin Yazarı: Nurdan DEMİR	Danışman: Doç.Dr. Süleyman Kaya
Kabul Tarihi: 13.09.2018	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 73 (tez)
Anabilim Dalı: Temel İslâm Bilimleri	Bilimsel Dalı: İslâm Hukuku
<p>Kâsânî'nin (v.587/1191) <i>Bedâiu's-Sanâi'</i> adlı eseri Hanefî fihhının gelişimine yeni bir boyut kazandıran kıymetli bir eserdir. Müellifin konuları ele alırken kullandığı yöntem Hanefî mezhebinin ifade ediliş tarzı açısından çok önemli bir basamak olmuştur. <i>Bedâiu's-Sanâi'</i> adlı eser, üzerine şerh yapılma ihtiyacı duyulmadan günümüzde bile önemini korumaya devam etmektedir.</p> <p>Bu çalışmada Kâsânî'nin <i>Bedâiu's-Sanâi'</i> adlı eserine dayanarak “Eşlerin evlilik hukukuna aykırı davranması” başlığı bağlamında kadın ve erkeğin hak ve sorumlulukları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca tarafların evlilik hukukuna aykırı davrandığı durumlarda başvurulabilecek çözüm yolları değerlendirilmiştir.</p> <p>Kâsânî'den yaklaşık yüzyıl önce vefat etmiş olan Serahsî'nin (v.483/1090) <i>Mebûsût</i> adlı eseri ise Hanefî mezhebindeki fikhî görüşlerin ve delillerinin en geniş şekilde ele alındığı ve sistemli bir tahlilinin yapıldığı ilk ve en hacimli çalışmadır.</p> <p>Bu çalışma çerçevesinde Serahsî'nin <i>Mebûsût</i> adlı eseri de aile hukuku bağlamında incelenerek kadın ve erkeğin konumu hak ve sorumluluklar açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca Serahsî'den Kâsânî'ye kadar geçen süreçte evlilik hukukuna bakış açısında ne tür değişimler yaşandığı değerlendirilmeye çalışılmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Kâsânî, Serahsî, nikâh, nüshûz, talâk.	

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree ☒	Ph.D. ☐
Title of Thesis: Contravention of Wives the Marriage Law within the Frame of al-Kāsānî's Work <i>Badāi' al-Sanāi'</i>	
Author of Thesis: Nurdan DEMİR	Supervisor: Assoc. Prof. Süleyman KAYA
Accepted Date: 13.09.2018	Number of Pages: v (pre text) + 73 (main body)
Department: Basic Islamic Sciences	Subfield: Islamic Law
<p>Al-Kāsānî's (d.587/1191) famous work, <i>Badāi' al-Sanāi'</i>, is a worthy study which brings the development of Hanafî jurisprudence a new dimension. It is a very remarkable step from the point of the idiomatic of Hanafî school of law, the method used by the author while he addresses the issues. <i>Badāi' al-Sanāi'</i> has continued to save its significance without a need for commentary even today.</p> <p>In this study, depending on al-Kāsānî's work <i>Badāi' al-Sanāi'</i>, it has been tried to determine that the rights and duties of man and woman in the context of "contravention of conjoints the marriage law". Moreover, it has been subject to evaluation that when circumstances appear in which two sides of marriage contravene the marriage law, which solutions can be appealed to.</p> <p>As to the work <i>al-Mabsūt</i>, written by al-Sarakhsî (d. 483/1090) died about a hundred years ago al-Kāsānî, it is the first and most voluminous study including legal opinions and evidences of Hanafî school of law are handled and analysed systematically. Around this project, al-Sarakhsî's <i>al-Mabsūt</i> was examined too in terms of family law and evaluated from the perspective of statuses, rights and responsibilities of man and woman. Also, it was presented that an attempt to evaluate what kind of changes arisen concerning the approach to family law during the period between al-Sarakhsî and al-Kāsānî.</p>	
Keywords:: al-Kāsānî, al-Sarakhsî , marriage, mutiny, divorce.	

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı

Birbirleriyle huzura kavuşmaları için kadın ve erkeği yaratan Allah-ü Teâlâ huzurun nikâh bağıyla birlikte oluşmasını murad etmiştir. Ancak insanın olduğu her yerde sorunlar olabildiği için aile, hem nimet hem de imtihan olması sebebiyle sorunların daha çok görülebildiği bir kurumdur. Kadın ve erkeğin hak ve sorumluluklarının sınırını bilerek bu sınırlara riayet etmesi evlilik sürecinde daha az sorunla karşılaşılması açısından önemlidir. Kâsânî'nin (v.587/1191) *Bedâiu's-Sanâi'* adlı eseri çerçevesinde aile kurumunun sağlıklı bir şekilde yürümediği durumları incelemek bu çalışmanın amacıdır. Bunu yaparken de kadın ve erkeğin haklar ve sorumluluklar bağlamında sınırlarını tespit etmek hedeflenmiştir. Ayrıca Kâsânî'den yaklaşık yüzyıl önce vefat eden Serahsî'nin (v.483/1090) *Mebûsât* adlı eseri de mukayese etmek maksadıyla çalışmaya dâhil edilerek bahsi geçen bağlamda evlilik hukukuna dair yaklaşım farklılıkları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Önemi

Evlilik hukuku çok temel bazı kuralları olan bir sistemdir. Temel kurallara dayandırıldıktan sonra ise örfün belirlediği kurallar çerçevesinde işleyişini sürdürür. Zamanın değişmesiyle bazı hükümlerin değişmesi ise kaçınılmazdır. Bu değişimin hukukun temel kuralları çerçevesinde hakikate uygun olarak gerçekleşip gerçekleşmediğini incelemek âlimlerin vazifesidir.

Bu çalışmamızda vahyin kaynağından beş yüzyıl kadar uzak bir zaman diliminde aile hukuku bağlamında toplumsal değişimin hangi noktaya geldiğini tespit etmek istedik. Hicri 6. yüzyılda yaşayan Kâsânî hocası Semerkandî'nin fakîhe olan kızıyla evlenmiştir. Âlime bir kadınla evliliğin özellikle aile hukukunda bazı noktalarda hakikate daha yakın bakış açısı sağlayacağını düşündüğümüz için bu çalışmayı tercih ettik.

Kâsânî'den yüzyıl kadar önce vefat eden Serahsî'nin *Mebûsât* adlı eserini de araştırmamıza dâhil ederek Hanefî literatüründeki iki önemli ismin aile hukuku alanındaki yaklaşımlarını mukayeseli bir şekilde değerlendirme imkânı bulduk. Kâsânî ve Serahsî vefatlarının üzerinden yaklaşık bin yıl geçmesine rağmen hâlâ anlaşılmaya çalışılan ve

görüşleri kıymetini koruyan iki büyük âlimdir. Biz de Hanefî mezhebi için çok kıymetli olan bu iki eseri aile hukuku çerçevesinde inceleyerek fikhin doğru anlaşılıp aktarılması adına kendi payımıza düşeni yapmaya gayret ettik.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamızda Kâsânî'nin *Bedâiu's-Sanâi'* adlı eserinin ilgili bölümleri temel alınarak kadın ve erkeğin evlilik hukukuna dair hak ve sorumlulukları tespit edilmiş olup ayrıca anlaşmazlık durumunda başvurulabilecek çözüm yollarının tespit edildiği bir yöntem izlenmiştir. Kadın ve erkeğin evlilik hukukuna aykırı davrandığı durumlar ayrı ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Bunun için de tarafların sorumluluk alanında olduğuna dair ihtilaf olmayan meseleler kadın açısından 'Fena muamele' erkek açısından ise 'Yüz çevirme' başlığı altında ele alınmıştır. Ardından bu başlıklar altında sorumlulukların ihlali ya da ihmali durumunda başvurulabilecek çözüm yollarına değinilmiştir.

Erkeğin ve kadının hak ve sorumluluk alanı tespit edilirken Kâsânî'nin değindiği ihtilaflar delilleriyle birlikte aktarılmıştır. Bu bağlamdaki görüşler bazen Ebû Hanîfe, İmam Muhammed gibi mezhep içindeki görüş farklılıkları olarak belirtilirken kimi zaman da İmam Şafî gibi diğer mezhep görüşü olarak belirtilmiştir.

Daha sonra Serahsî'nin *Mebûsât* adlı eserinin ilgili bölümleri incelenerek Kâsânî ile benzer görüşler dipnotta kaynak gösterilerek ifade edilmiştir. Farklılıklar ise metin içinde Serahsî'nin farklı açıklaması olarak belirtilmiştir. Ayrıca Kâsânî ile Serahsî arasındaki yaklaşık yüzyıllık zaman farkının getirdiği zihniyet değişimi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tezimiz üç bölümden oluşmakta olup birinci bölümünde Kâsânî ile Serahsî'nin hayatları ve ilmî kişiliklerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde kadının evlilik hukukuna aykırı davrandığı durumlardan bahsedilirken üçüncü bölümde ise erkeğin evlilik hukukuna aykırı davrandığı durumlar ele alınmıştır.

Çalışmanın Kaynakları

Bu çalışma Kâsânî'nin *Bedâiu's-Sanâi'* adlı eserine dayanmakla birlikte araştırma sürecinde mukayese açısından Serahsî'nin *Mebûsât* adlı eserinden de istifade edilmiştir.

Çalışmamızın temelini oluşturan Kâsânî'nin *Bedâiu's-Sanâi* ' adlı eseri Hanefî fikhında önemli yeri olan eserlerden biridir. Bu eser sistematik açıdan Kâsânî'nin, hocası Alâüddin es-Semerkindî'nin, Kûdûrî'nin *el-Muhtasar*'na dayanan *Tuhfetü'l-fukahâ* ' adlı eserini esas almakla birlikte klasik anlamda şerh olmayıp yeni bir sistemle yazılmıştır. Kâsânî'nin, eserini te'lif ederken kullandığı bu yöntem konuların ifade ediliş tarzı ve meselelerin derli toplu olarak belirli bir plan çerçevesinde aktarılması açısından Hanefî fikhına yeni bir boyut kazandırmıştır.

Kâsânî'nin kullandığı yöntemle göre her konunun başında konunun planı aktarılarak o plana göre konular ele alınıp aklî ve naklî deliller zikredilerek değerlendirmeler yapılır. Kâsânî görüşleri ifade ederken önce Hanefî mezhebinin görüşlerini zikrederek kuvvetli ve zayıf bulduklarını belirtir sonrasında ise İmam Şafî'nin ve zaman zaman da İmam Malik'in görüşlerine yer verir. Hocası Semerkandî'nin eserinde uyguladığı yöntemi izleyerek hocasının eserini aşan bir eser ortaya koymuştur. Hocasının kitabına dayanarak bir eser telif ettiği için *Bedâiu's-Sanâi* 'nin hocasının kitabının şerhi olduğuna dair yaygın bir görüş vardır. Kâsânî eserini telif ederken hocasının yolunda gittiğini ifade etmiş ancak hocasının kitabının şerhi olduğuna dair bir bilgi paylaşmamıştır. Bu bilgiye dayanarak da bu eserin şerh olmadığını, başlı başına bir eser olduğunu söyleyebiliriz. Sonuç olarak *Bedâi'us-Sanâi* ', hocasının kitabının şerhi değil çok kıymetli müstakil bir eserdir.

Bu çalışmada Kâsânî'nin eseriyle mukayese açısından faydalandığımız diğer bir eser olan *Mebûsûl*, Hâkim eş-Şehîd el-Mervezî (v.334/945)'nin *el-Kâfi* adlı eseri esas alınarak te'lif edilmiştir. Mâverâünnehir Hanefî çevresinin önemli şahsiyetlerinden biri olan Hâkim eş-Şehîd el-Mervezî, öğrencilerin fikhı kolayca öğrenebilmeleri amacıyla Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin eserlerini özetleyip *el-Kâfi* adlı eseri telif etmiştir. Çalışmamızda istifade ettiğimiz *Mebûsûl* adlı eser de yaklaşık yüz elli yıl sonra Şemsü'l-eimme lakabıyla anılan Serahsî tarafından *el-Kâfi* adlı eser esas alınarak meydana getirilmiştir. *Mebûsûl*, Hanefî mezhebindeki fikhî görüşlerin ve delillerin en geniş şekilde ele alındığı ve sistemli bir tahlilinin yapıldığı ilk ve en hacimli çalışma olarak kabul edilir.

Serahsî, *Mebûsûl* adını verdiği Hanefî literatürünün en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen otuz ciltlik bu eseri, kuyuya hapsedildiği dönemde hiçbir kaynağa başvurmadan kuyunun başında dersi dinleyen öğrencilerine yazdırmıştır. Hapishaneye

düzenli olarak gelen talebelerinin *el-Kâfi*'yi hocalarına okumaları ve Serahsî'nin de okunan bölümler hakkında açıklamalarda bulunmuş olması da ihtimal dâhilindedir.

Biz de gerek Kâsânî'yi gerekse Serahsî'yi hem şahsiyetleri açısından çok kıymetli birer âlim olmaları hem de eserlerinin değeri açısından çalışmamızda tercih edip onları hakkıyla anlamayı ve anlatmayı murad ettik, isabet etmiş olmayı Allah'tan niyaz ederiz.

BÖLÜM 1: BEDÂIU'S-SANÂÎ' MÜELLİFİ KÂSÂNÎ'NİN HAYATI VE ESERİ

1.1. Bedâiu's-Sanâî' Müellifi Kâsânî'nin Hayatı Ve İlmî Kişiliği

1.1.1. Kâsânî'nin Hayatı

Künyesi Alâuddîn Ebubekir b. Mesûd b. Ahmed el-Kâsânî olan müellifimizin doğum tarihi tam olarak bilinmemekte¹ olup Orta Asya'nın Fergana bölgesinde Seyhun nehrinin kuzeyinde yer alan Kâsân'da doğduğu sabittir.² Bu yerin adının Kâşân şeklinde “şın” ile söylendiği de rivayet edilir.³ “Meliku'l-ulemâ” lakabıyla anılan Kâsânî, Hanefî fukahası arasında meşhur bir zâttır.⁴

Hanefî mezhebinde bu kadar önemli bir yere sahip olması ise sistematik bir şekilde ortaya koyduğu, tam adı *Bedâiu's-Sanâî' fî tertîbi's-şerâ'i* olan eseri sebebiyledir. Bu eser sistematik açıdan Alâuddîn es-Semerkandî'nin, Kûdûrî'nin *el-Muhtasar*'ına dayanan *Tuhfetü'l-fukahâ'* adlı eserini esas almakla birlikte klasik anlamda şerh olmayıp yeni bir sistemle yazılmıştır.⁵

Bu sisteme göre Kâsânî her konunun başında bir plan dâhilinde ilerleyeceğini anlatır ve meseleleri bu plan doğrultusunda sistemli bir şekilde ele alır. Aklî ve naklî delillere de yer verdiği eserinde önce Hanefî mezhebinin görüşlerini zikrederek kuvvetli ve zayıf bulduklarını belirtir sonrasında ise İmam Şafî'nin ve zaman zaman da İmam Mâlik'in görüşlerine yer verir.⁶ Esas aldığı görüşün delillerini ortaya koymadan önce muhalif görüşleri sıralayarak o görüşlerin delillerini zikretmiş, daha sonra muhalif görüşün delillerini çürütmeye çalışarak savunduğu görüşü delillendirmeye çalışmıştır.⁷ Kitapta konuların işlenişi ve yazılış metodu genel olarak konu başlığının lügat anlamı, neveleri, rükünleri, şartları, farz, vâcip, sünnet ve müstehapları sırayla âyet ve hadislerle

¹ Mehmet Onur, *İmam Kâsânî ve “Bedâiu's-Sanâî” Adlı Eseri Üzerine Metodolojik Bir İnceleme*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2015/1, II, sayı 2, (makale), s.129.

² Ferhat Koca, “Kâsânî”, DİA, XXIV, 531.

³ Alâuddîn Ebû Bekr b. Mesûd b. Ahmed Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî' fî tertîbi's-şerâ'i*, (thk. Muhammed Tamir) I-X, Dâru'l- Hadîs, Kahire, 2005, I, ڪ.

⁴ Ebû Muhammed Muhyiddîn Abdülkâdir b. Muhammed b. Muhammed el-Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye fî tabâkâti'l-Hanefiyye*, (thk. Abdulfettah Muhammed el-Hulv), I-V, Hicr li't-Tibaa ve'n-Neşr, y.y., 1993, IV, s.25; Kâsânî, *a.g.e.*, I, s. ڪ; Ömer Nasûhî Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istulâhâtü Fıkhiyye Kamûsu*, Sarmaşık/Bilmen Yayınevi, İstanbul, ts., I, s.425.

⁵ Koca, “Kâsânî”, DİA, XXIV, 531.

⁶ Halit Ünal, “Bedâiu's-Sanâî”, DİA, V, 294; Onur, *a.g.m.*, s.135.

⁷ Onur, *a.g.m.*, s.138.

delillendirilmesi şeklindedir. Ayrıca konuyla ilgili kıyas, istihsân, icmâ ve sahâbe icmâ gibi deliller ayrıntılı olarak verilmiştir.⁸

Kâsânî ve çağdaşı Mergînânî ile Hanefî mezhebi bugünkü halini takriben yakalamıştır.⁹ Gerek görüş ve delillerin sıralanışı gerekse İmam Şâfiî ve İmam Mâlik'in görüşlerinin zikredilmesi konusunda Kâsânî'nin metodu ile çağdaşı Burhâneddin el-Mergînânî'nin (v.593/1197) *el-Hidâye*'deki metodu aynıdır.¹⁰

Kâsânî içerik ve yöntem olarak hocasının eserini aşan bir eser ortaya koymuştur. Ancak hocasının kitabına dayanarak bir eser telif ettiği için *Bedâiu's-Sanâi*'nin hocasının kitabının şerhi olduğuna dair yaygın bir görüş vardır. Kâsânî eserini telif ederken hocasının yolunda gittiğini ifade etmiş ancak hocasının kitabının şerhi olduğuna dair bir bilgi paylaşmamıştır. Bu bilgiye dayanarak da bu eserin şerh olmadığını, başlı başına bir eser olduğunu söyleyebiliriz.¹¹

Bedâiu's-Sanâi'nin *Tuhfe*'nin şerhi olduğu söyleminin diğer sebebi ise Semerkandî'nin fakîhe olan kızı Fâtıma Hanımı¹², öğrencisi Kâsânî ile evlendirmesi üzerine halk arasında meşhur olan "Hocasının *Tuhfe*'sini şerh etti, kızıyla evlendi" sözü sebebiyledir.¹³ Bu söz ise Semerkandî'nin, öğrencisi Kâsânî'nin *Bedâi*'i yazmasından duyduğu memnuniyet üzerine kızını O'nunla evlendirmesi ve kızının da mehir olarak bu eseri kabul etmesi üzerine ortaya çıkmıştır.¹⁴

Kâsânî'nin hanımı olan Fâtıma Hanım da babasının *Tuhfe* adlı kitabını ezberlemiştir. Hadis gibi başka ilim dallarında da ilerleyerek zamanında görüşüne önem verilen bir âlime hanım olarak adından söz ettirmiştir. Hatta eşiyle birlikte zamanın hükümdarı Nûreddin Mahmud Zengi tarafından büyük ilgi gören Fâtıma hanımla önemli meselelerde istişare edilir, bazı fikhî meselelerde görüşü sorulurdu. Evliliklerinde de ilmi

⁸ Mehmet Atmaca, *Bedâiu's-Sânâi'nin Hanefî usûlünün uygulanması açısından incelenmesi*, Danışman: Prof. Dr. Yunus Apaydın, Kayseri, 1993, (Yüksek Lisans Tezi), s.4.

⁹ Onur, *a.g.m.*, s.128.

¹⁰ Fatih Orum, *İstihsan metodunun Kâsânî'nin Bedâi'u's-Sanai adlı eserinde kullanılışının tahlili tenkidi*, Danışman: Prof. Dr. Yusuf Kılıç, İstanbul, 2003, (Yüksek Lisans Tezi), s.6.

¹¹ Onur, *a.g.m.*, s.133.

¹² Nusrettin Bolelli, "Fâtıma bint Alâeddin es-Semerkandiyye", *DİA*, XII, 225.

¹³ Ünal, "Bedâiu's-Sanâi'", *DİA*, V, 294.

¹⁴ Kureşî, *a.g.e.*, IV, s.26; Hacı Halîfe Mustafa b. Abdillâh Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, (thk. Mehmed Şerafeddin Yalıtıkaya), I, Müesseset-ü-Tarihil'l-Arabî, y.y., t.y., s.371; Hacı Mehmet Günay, "Semerkandî", *DİA*, XXXVI, 470; Heffening, "Kâsânî", *İA*, VI, s.374.

faaliyetlerine birlikte devam etmişlerdir. Fâtıma Hanım'ın verdiği fetvaları, eşi Kâsânî ve babası şahit sıfatıyla imzalamışlardır.¹⁵

İlim için çeşitli yolculuklara çıkan Kâsânî, Konya'da Selçuklu Sultanı I. Mesûd'un sarayında kalmış ve burada bazı ilmî tartışmalara katılmıştır. Şa'ranî isimli bir âlimle müctehitlerin içtihatlarında isabetli olup olmadıkları hakkında giriştikleri tartışmada Şa'ranî, Ebû Hanîfe'den, her müctehidin kendi içtihadında isabetli olduğu görüşünün nakledildiğini ileri sürmüştü, Kâsânî ise Ebû Hanîfe'den, müctehitlerin içtihatlarında isabetli oldukları gibi hata da yapabileceklerinin ve yalnız birisinin isabet edeceği görüşünü nakletmiştir.¹⁶ Bu arada Kâsânî, rakibinin görüşünün Mu'tezile'ye ait bir görüş olduğunu söyleyerek kırbacıyla ona vurmaya kalkışmıştır. Bunun üzerine Sultan tarafından Konya'dan uzaklaştırılması istenmiş ancak vezirin araya girmesiyle Halep'te bulunan Nûreddin Mahmud Zengî'nin yanına elçi olarak gönderilmiştir.¹⁷ Halep'te ilim adamları ve öğrenciler arasında büyük itibar gören Kâsânî, Zengî tarafından Halâviyye Medresesine, âlimlerinin telaffuz hatalarından dolayı kendisinden memnun olmadıkları Radiyuddin es-Serahsî'nin (v.544/1149) yerine hoca olarak tayin edilmiş ve hayatının sonuna kadar burada ders vermiştir.¹⁸

Kâsânî ölümünün yaklaştığını anlayınca Kur'ân-ı Kerim tilavetine başlamış

¹⁹ *يُنَبِّئُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا* ayetini okuduğu esnada ise vefat etmiştir. Vefat tarihi 10 Receb 587 (3 Ağustos 1191), vefat yeri ise Halep olarak kayıtlara geçmiştir.²⁰ Şu anda kubûrî's-sâlihîn adı verilen mezarlıkta zevcesi Fâtıma Hanım ile yan yana medfundur. Halk arasında bu iki kabir "kabrî'l-mer'e ve zevcihâ/karı kocanın mezarı" olarak bilinir.²¹

1.1.2. Öğrencileri

Cemâlüddîn Ahmed b. Muhammed b. Mahmûd b. Said el-Gaznevî (v.593/1197) *el-Mukaddimetü'l-Gazneviyye* adlı eserin müellifi,²²

¹⁵ Bolelli, "Fâtıma bint Alâeddin es-Semerkindiyye", DİA, XII, 225.

¹⁶ Osman Turan, "Kılıç Arslan II", İA, VI, s.700.

¹⁷ Koca, "Kâsânî", DİA, XXIV, 531.

¹⁸ Koca, "Kâsânî", DİA, XXIV, 531; Onur, *a.g.m.*, s.131; Heffening, "Kâsânî", İA, VI, s.374.

¹⁹ "Allah, iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sabit bir sözle sağlamlaştırır." İbrahim, 14/27.

²⁰ Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, s.371; Kâsânî, *a.g.e.*, I, 1; Bilmen, *a.g.e.*, I, s.426.

²¹ Bolelli, "Fâtıma bint Alâeddin es-Semerkindiyye", DİA, XII, 225.

²² Koca, "Kâsânî", DİA, XXIV, 531.

İbnü'l-Ebyad Muhammed b. Yusuf b. El Hadir b. Abdullah el-Halebî Kazasker (v.614/1218),

Muhammed b. Said b. Seleme el-Halebî Ebu Abdullah (v. 617/1219),

Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Hamis el-Mevsilî el-Halebî (v.622/1225),

Halife b. Süleyman b. Halife b. Muhammed el-Kureşî Ebu Süreyya (v.638/1241),

Necâ b. Sa'd b. Neca b. Ebî Fadl Şemseddin ve oğlu Mahmud da öğrencileri arasındadır.²³

1.1.3. Eserleri:

Bedâiu's-Sanâi' fî tertîbi's-şerâ'i' (thk.Dr.Mehmed Muhammed Tamir) I-X, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2005.

Es-Sultânü'l-mübîn fî usûli'd-dîn adında kelamla ilgili bir eser de ona nispet edilir.²⁴

Kitâbu't-Te'vilât adlı tek yazması bulunan bir tefsirinin olduğu da zikredilir.²⁵

1.1.4. Kâsânî ve Eseri Üzerine Günümüze Kadar Yapılan Çalışmalar

Bugüne kadar *Bedâiu's-Sanâi'* üzerine yapılan bir tek ihtisar çalışması bilinmektedir. Bu eser, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed er-Redînî el-Hüseynî'nin *Zâdü'l-garibi'd-dâyi min Bedâiu's-Sanâi' fî tertîbi's-şerâ'i'* adlı kitabı olup 925 (1519) yılında yazılmıştır. Eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. (Ayasofya, nr. K. 1209, 524 varak) Katip Çelebi, Şah Muhammed b. Ahmed b. Ebü's-Suûd el-Manastırî'nin *Mücerredü'l-Bedâi ve mulahasü's-şerai* adlı bir eserinden söz ediyorsa da bu eserin mevcudiyeti tespit edilememiştir.²⁶

Bedâiu's-Sanâi'nin Hanefî usulünün uygulanması açısından incelenmesi, Mehmet Atmaca, Danışman: Prof. Dr. Yunus Apaydın, Kayseri, 1993. (Yüksek Lisans Tezi): Kâsânî'nin eserinin usûl açısından örneklerle incelendiği, Hanefî mezhebinde öne çıkan istihsân gibi metodların ayrıntılı olarak ele alındığı bir çalışmadır.

²³ Koca, "Kâsânî", DİA, XXIV, 531; Onur, *a.g.m.*, s.131.

²⁴ Ünal, "Bedâiu's-Sanâi'", DİA, V, 294.

²⁵ Atmaca, *a.g.t.*, s.4; Heffening, "Kâsânî", İA, VI, s.374.

²⁶ Halit Ünal, "Bedâi", DİA, V, s.294.

İstihsan metodunun Kâsânî'nin Bedâiu's-Sanai adlı eserinde kullanımının tahlili tenkidi, Fatih Orum, Danışman: Prof. Dr. Yusuf Kılıç, İstanbul, 2003. (Yüksek Lisans Tezi): Giriş bölümünde Kâsânî'nin yaşadığı dönemin siyasi olaylarıyla ayrıntılı bir şekilde incelendiği, diğer bölümlerde ise Hanefiler açısından çok önemli bir delil olarak kabul edilen *İstihsan*'ın örneklerle değerlendirildiği bir çalışmadır.

Kâsânî'nin Bedâiyü İsimli Eserinde Kavâid'in Yeri, Necmettin Kızılkaya, Danışman: Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez, İstanbul, 2005. (Yüksek Lisans Tezi): Bu çalışmanın birinci bölümünde İslam Hukukunda kavâid ilminin yeri, kapsamı, kıymeti ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. İkinci bölümde ise Kâsânî'nin eserindeki fikhî kâideler bölüm başlıklarına göre ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Kâsânî ve "Bedâ'î'u's-Sanâ'î"sindeki genel hukuk kuralları (Küllî Kaideler), Yasin Kurban, Danışman: Mustafa Baktır, Erzurum, 2009. (Doktora Tezi): Giriş bölümünde Kâsânî'nin yaşadığı ortamın ayrıntılı bir şekilde incelendiği çalışmanın birinci bölümünde hukuk kurallarının İslam Hukuk literatüründeki yerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise *Bedâ'î*' adlı eserdeki hukuk kuralları değerlendirilmiştir.

Kâsânî'nin "Bedâ'î'u's-Sanâ'î" Adlı Eserindeki İmam Malik'e Ait Görüşlerin Tahkiki (İbadât Bölümü), Bekir Karadağ, Danışman: Prof. Dr. Ahmet Yaman, Konya 2011. (Yüksek Lisans Tezi): Kâsânî'nin Hanefî mezhebinin dışındaki bir âlim olan İmam Mâlik'e atıfta bulunduğu durumların değerlendirildiği bir çalışmadır.

İmam Kâsânî ve "Bedâ'î'u's-Sanâ'î" Adlı Eseri Üzerine Metodjik Bir İnceleme, Mehmet Onur, Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi; 2015/1, c.2, sayı.2, s.127-149. (Makale): Kâsânî'nin hayatı ve ilmî kişiliği hakkında aydınlatıcı açıklamalarda bulunulan ve eseri *Bedâiu's-Sânâ'î*'de kullandığı yöntem hakkında örneklerle ayrıntılı değerlendirmeler yapılan bir çalışmadır.

1.2. Mabsût Müellifi Serahsî'nin Hayatı Ve Eserleri

1.2.1. Serahsî'nin Hayatı

Kadîm bir Horasan beldesi olan Serahs'da hicrî 400 tarihinde doğan künyesi Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî olan müellif, Şemsü'l-eimme

ünvanı ile anılan ikinci kişidir. Bu şekilde anılan ilk kişi ise Serahsî'nin hocası Halvânî (v.452/1060) idi.²⁷

Küçük yaşta ilimle meşgul olmaya başlayan Serahsî, Buhâra'da büyük fakîh Halvânî'den ders almıştır. Aynı zamanda es-Suğdi, Ebu Hafs Ömer b. Mansur el Bezzâz gibi âlimlerden de istifade etmiştir. Üstün zekâsı ile kısa sürede fark edilen Serahsî, hocası Halvânî'nin ders verirken oturduğu post ile mükâfatlandırılmıştır. Büyük kelim âlimi, fakîh, fıkıh usulü uzmanı ve münazara üstadı olmak gibi vasıfları sebebiyle Şemsü'l-eimme lakabıyla anılmıştır.²⁸

Sözünü sakınmayan biri olduğu için devrinin yöneticisi tarafından siyasi sebeplerle cezalandırılan Serahsî, Uzcend (Özkent) kalesinde bulunan hapisanenin köşesindeki bir kuyuya hapsedildi. Bu kuyuda 15-16 yıl kadar kaldığı söylenir.²⁹ En önemli eseri olan ve otuz cilt olarak basılan *Mebûsût'u* bu kuyuda iken kuyunun başında ders için toplanan öğrencilerine hiçbir kaynağa başvurmadan ezberinden yazdırmıştır. Bununla birlikte Serahsî'nin tutulduğu hapisaneye düzenli olarak gelen öğrencilerinin *Mebûsût'a* kaynaklık eden *el-Kâfi'yi* hocalarına okumuş olmaları, Serahsî'nin de okunan metin hakkında açıklamalarda bulunmuş olması da mümkündür.³⁰

Eserlerinin sayısı bakımından en büyük fakîhlerdendir. İbn Kemal Serahsî'yi Ebû Hanîfe ve Şeybânî'den hemen sonra Hassâf, Tahâvî, Kerhî ve Halvânî ile birlikte üçüncü sıradaki müctehidler tabakasına koymaktadır.³¹ Ömer Nasuhi Bilmen bu durumu “Müctehid fi'l-mesail” tabirini kullanarak ifade etmiştir.³²

Hanefî literatüründe “Şemsü'l-eimme” veya *el-Mebûsût* denince akla gelen ilk isim olan büyük müctehit İmam Serahsî hicrî 483 yılında vefat etmiştir.³³

1.2.2. Öğrencileri

Burhânuddîn Abdulaziz b. Ömer b. Mâze,

Mahmud b. Abdulaziz el-Özcendî,

²⁷ Muhammed Hamidullah, “Serahsî”, DİA, XXXVI, 544.

²⁸ Hamidullah, “Serahsî”, DİA, XXXVI, 544.

²⁹ Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2006, s.40.

³⁰ Hamidullah, “Serahsî”, İA, X, s.504, 506; Eyyüb Said Kaya, “el-Mebûsût”, DİA, XXVIII, 214-216.

³¹ Hamidullah, “Serahsî”, DİA, XXXVI, 544.

³² Bilmen, *a.g.e.*, I, s.456.

³³ Bilmen, *a.g.e.*, I, s.456; Özel, *a.g.e.*, s.40.

Rüknüddîn Mesud b. Hasan el-Kâşânî,

Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim el-Hasîrî,

Osman b. Ali el-Bîkendî.³⁴

1.2.3. Eserleri

1. *Şifatü eşrâti's-sâ'a ve makâmâti'l-kıyâme,*

2. *el-Mebsût,*

3. *Şerhu (Nüketu) Ziyâdâti 'z-ziyâdât,*

4. *Şerhu'l-Câmi 'i's-sagir,*

5. *Şerhu'l-Câmi 'i'-sagir,*

6. *Şerhu's-Siyeri'l-kebîr,*

7. *el-Usûl.*³⁵

³⁴ Özel, *a.g.e.*, s.40.

³⁵ Hamidullah, "Serahsî", DİA, XXXVI, 547.

BÖLÜM 2: KADININ EVLİLİK HUKUKUNA AYKIRI DAVRANMASI

Kadının evlilik hukukuna aykırı davranması; haklı bir sebep olmaksızın evden çıkarak, kaybolarak veya sefere çıkarak kocasını cinsel birliktelikten men etmesi, evlilik birliğini sürdürmeyi engelleyecek düzeyde geçimsiz davranması, kocasına kafa tutup isyankâr bir tavır alması, kocasının evine yahut da istediği yere taşınmamakta direnmesi özel bir terim olan *nüşûz* (نُشُورٌ)³⁶ kelimesiyle ifade edilir. Bu tür davranışları olan kadına *nâşize* denir.³⁷ Kelimenin kökü; yeryüzünden yükselmek, ayrılmak ve kişinin oturduğu yerden kalkması anlamlarına gelir.³⁸

Nâşize olan kadının durumuyla ilgili olan Nisâ süresi 34. âyet-i kerime şu şekildedir: *“Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da "gayb"ı korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah çok yücedir, çok büyüktür.”*³⁹ Cessâs ve Taberî *nüşûzun*, itaat edilmesi gereken yerlerde kocaya isyan etmek anlamında olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁰ Başka bir açıdan ise *nüşûz*: kadının kocasına kızması, kendisini ondan uzak tutması ve gözünü kocasından başkasına çevirmesi⁴¹ anlamlarına gelir. Bazı âlimler de ayette geçen *nüşûz* kelimesinin “aldatma”⁴² anlamında olduğunu söylemişlerdir. Ancak biz *nüşûz*'u “aldatma”dan daha kapsamlı olarak kullanılan anlamına uygun olarak değerlendireceğiz.

³⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.112, 121; Şemsü'l-eimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, I-XXX, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1989, V, s.186.

³⁷ Ayrıca bkz. Hacı Mehmet Günay, “Nüşûz”, DİA, XXXIII, 303-304; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, Akçağ Yay., Ankara, 2006, III, s.79.

³⁸ Ebû'l-Fazl İbn Manzûr İbn Mükerrrem Cemaledin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî er-Rüveyfî el-İfrikî el-Mısrî, *Lisânü'l-Arab*, Dârü'n-Nevâdir, Kuveyt, t.y., ‘nşz’ mad., IV, s.281; Ebî Kasımu'l-Hüseyn bin Muhammed Ragıb el-İsfahân, *El-Müfredât fî Garibi'l-Kur'an*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 2005, “nşz” mad., s.495; Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, (tahk.Muahmmmed Sâdık Kamhâvî) Dârü'l-İhyâ el-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1992, III, s.149.

³⁹ Nisâ, 4/34.

⁴⁰ Cessâs, *a.g.e.*, III, s.149; Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmi'u'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an*, I-VII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1994, II, s.452.

⁴¹ Râgıb el-İsfahânî, *a.g.e.*, “nşz” mad., s.495.

⁴² Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, *Aziz Kuran*, Nisâ 34. ayetin dipnotu.

Hız. Peygamber veda hutbesinde “Sizin hanımlarınız üzerindeki hakkınız namuslarını muhafaza etmeleridir”⁴³ buyurmuştur. Müellifimiz Kâsânî de nüşûzu, kadının izinsiz evden çıkararak, kaybolarak, sefere çıkararak ve evde olduğu halde kocasını cinsel istifaden mahrum etmesi olarak açıklamıştır.⁴⁴ Ayrıca erkeğe itaat bahsinde kadının yatağa çağırıldığında bu davete icabet etmesi gerektiğinden bahseder. “Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır.”⁴⁵ âyetini delil getirerek kadının hakkının mehir ve nafaka olduğunu belirtip yükümlülüğünün ise kocasına itaat ve yokluğunda namusunu muhafaza etmek olduğunu söyler.⁴⁶

Sonuç olarak biz kocasına itaat etmesi, namusunu titizlikle koruması, kocasının cinsel ihtiyaçlarına cevap vermesi gibi kadının sorumluluk alanında olduğuna dair üzerinde ittifak edilen meseleleri fena muamele başlığı altında ele alacağız. Çocuk bakımı, ev işleri gibi kadının sorumluluğunda olup olmadığı tartışmalı olan meseleleri müstakil başlıklar halinde değerlendireceğiz.

2.1. Fena Muamele/Nüşûz

2.1.1. Namusunu Titizlikle Korumaması

Bir menfaat akdi olan nikâhta sükûnet, ülfet ve meveddet gibi temel duyguların⁴⁷ tatmin olabilmesi için zinadan uzak olmak ve iffetli yaşamak hem kadın hem de erkek için gerekli bir durumdur. Hız. Peygamber veda hutbesinde “Sizin hanımlarınız üzerindeki hakkınız namuslarını muhafaza etmeleridir”⁴⁸ buyurarak erkeğin kadından temel beklentisinin namusunu muhafaza etmek olduğunu bildirmiştir.

Kadının kocasının yokluğunda namusunu muhafaza etmesi⁴⁹ temel vazifesi ve kadının erkeğe itaatinin gereği olarak değerlendirilirken bu kuralın ihlal edildiği durumlarda uygulanabilecek bazı yaptırımlar ve çözüm yolları mevcuttur. Biz bu meseleyi üç başlık altında ele alacağız.

⁴³ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.104; Serahsî, *a.g.e.*, V, s.181; İbn Mâce, Nikâh, 3.

⁴⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.121.

⁴⁵ Bakara, 2/228.

⁴⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.387.

⁴⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.387.

⁴⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.104; İbn Mâce, Nikâh, 3.

⁴⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.601.

2.1.1.1. Aile İçinde Çözümlemesi

Kâsânî kadının erkeğe itaati bahsinde yatağa çağırıldığında buna icabet etmesi gerektiğine değinirken “*Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır.*”⁵⁰ âyetini ele alarak kadının hakkının mehir ve nafaka, yükümlülüğünün ise kocasına itaat etmesi ve (kocasının) yokluğunda namusunu muhafaza etmesi olduğunu söyler.⁵¹

Kadının yukarıda da bahsi geçen sorumluluklarının ihlali olan temel itaatsizlik ve namusunu muhafazayı terk etmesi durumlarında te’dir edilmesi gündeme gelir. Kasânî te’dir etmenin hiyerarşik bir silsile içerisinde olması gerektiğinden bahseder. Buna göre kocasına itaat etmeyerek *nâşize* olan bir kadına öncelikle yumuşak bir üslupla nasihat edilir. Bunu yaparken de “Salihalardan, itaatkârlardan ve yokluğunda kocasının haklarını koruyanlardan ol, sakın şöyle şöyle olma!” denir. Umulur ki bu nasihati kabul eder ve *nâşizelerden* olmayı bırakır. Eğer nasihatın faydası dokunmazsa yatakta terk etme aşamasına geçilir. Öncelikle yatakta yalnız bırakmakla, cinsel ilişkiyi terk etmekle tehdit edilir. Eğer bu tehdit işe yaramazsa yatakta terk edilir ve umulur ki bu durum nefesine ağır gelsin.”⁵²

Ancak yatakta terk etmenin mahiyeti konusunda ihtilâf vardır. Bazı âlimler cinsel ilişkiyi terk etmek suretiyle bunun olacağını söylerken, bazı âlimler ise kadınla konuşmayı keserek olacağını söylemiştir. Kimisi de çok eşliliğin mevcut olduğu durumlarda kadının hakkı olan geceyi başka bir eşin yanında geçirmek suretiyle olacağını söylemiştir. Diğer bir görüşe göre ise yatakta yalnız bırakmanın kadının şehvetinin galip geldiği zamanlarda olması gerekir. Çünkü bu te’dir bir yasaklamadır. Cezanın erkeği değil kadını te’dir etmesi gerekir. Bu aşamadan sonra yine *nüşûzu* terk etmezse itibarı zedelemeyecek ve incitici olmayacak şekilde darp edilir. Bu durumun delili ise şu âyet-i kerimedir “*(Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün.*”⁵³ Cessâs bu ayette geçen *darb* ifadesinin uygulamasını açıklarken iz bırakmayacak ve incitici olmayacak şekilde misvak ya da benzeri bir şeyle olması gerektiğinden bahseder.⁵⁴ Bahsi geçen çözüm yöntemleri diğer insanlar için de söz

⁵⁰ Bakara, 2/228.

⁵¹ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.387.

⁵² Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.601, 602.

⁵³ Nisâ, 4/34.

⁵⁴ Cessâs, *a.g.e.*, III, s.150.

konusu olan ‘emr-i bil ma’ruf nehyi ani’l-münker’ metodudur. Burada emreden kişi nasihatine yumuşakça ve güzellikle başlar ve sözünü ağırlaştırarak aşırıya gitmez. Sözü kabul görmediği takdirde onu ağırlaştırabilir. Ve koca tertib sırasına göre diğer yöntemleri uygular.⁵⁵

İtaat etmeleri durumunda ise “*Eğer itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın.*”⁵⁶ âyeti kerimesiyle te’dib’in ancak itaatsizlik durumunda söz konusu olduğu ifade edilerek te’dib etme noktasında insafı davranmanın sınırı belirlenmiştir.⁵⁷

Bu açıklamalara göre namusunu muhafaza etmeyerek *nâşize* olan kadın için âyet-i kerime ile belirlenmiş hiyerarşik bir terbiye metodu olduğundan bahsedebiliriz. Koca, karısına karşı onurunu korumak zorunda olduğu için bu yöntemleri uygular.⁵⁸

Özellikle bu açıklamalarla birlikte bazı sıkıntıların öncelikle aile içinde halledilmeye çalışılmasının kadının ve erkeğin onurunun muhafazası ve ailenin toplumsal imajının zedelenmemesi için etkili bir yöntem olduğundan bahsedebiliriz.

2.1.1.2. Hakem Tayini

Kadının namusunu muhafaza noktasında titizlik göstermediği durumlar için erkeğin insaf ehli bir kişi olarak başvuracağı yöntemler işe yaramadığı durumlarda ise mesele, erkeği ve kadını temsil eden taraflardan oluşan hakem heyetine intikal ettirilir. “*Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır.*”⁵⁹ âyet-i kerimesi de bu konuya işaret eder. Seçilen hakemler eşlerin arasını düzeltmeye niyet ederse Allah-ü Teâla da kolaylaştıracağı müjdesini vermiştir.

2.1.1.3. Mahkemeye İntikal

Hakemlerin olumlu neticeye ulaştıramadığı görüşmelerde ise meseleler kâdîya intikal ettirilir. Aşağıdaki başlıklarda meselenin kâdîya intikal ettirildiği durumlardan bahsedeceğiz.

⁵⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.601, 602.

⁵⁶ Nisâ, 4/34.

⁵⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.601.

⁵⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.602.

⁵⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.602; Nisâ, 4/35.

2.1.1.3.1.Mülâane

Namusunu titizlikle korumayan kadın için kocanın ya da kocası tarafından kendisine zinâ iftirasında bulunulan kadının başvurabileceği bir yöntem olan “Liân”, müellifimiz Kâsânî tarafından özel bir bölüm olarak ele alınmıştır.⁶⁰ *La ‘n*, “Kızgınlıkla, Allah’ın rahmetinden uzaklaşması için kovmak” mânasına gelir.⁶¹ Kur’ân-ı Kerîm’de ve hadislerde kelime sözlük anlamında kullanılmıştır. Bu kökün türevlerinden olan liân ve mülâane de “karşılıklı lânetleşme” demektir. Fıkıh terimi olarak liân, karısının zina ettiğini veya doğan/doğacak çocuğun zina ürünü olduğunu iddia eden kocanın hâkim huzurunda bunu yeminle teyit etmesi, kadının da kocasının yalan söylediğine ve kendisinin mâsum olduğuna aynı tarzda yemin etmesidir.⁶²

İslâmın ilk dönemlerinde zina suçlamasında bulunan kişiye, suçlamada bulunulan kadının kocası ya da yabancı bir kimse olması fark etmeksizin “*Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun.*”⁶³ âyet-i kerimesine binaen kazf⁶⁴ haddi uygulanıyordu. Ancak Hz. Peygamber döneminde yaşanan bir olay üzerine zina suçlamasında bulunan kişinin suç isnad edilen kadının kocası olduğu bir durum için mülâane ile ilgili ayet nazil olmuştur.⁶⁵ Böylece kadının kocası, suçlamasına delil getirerek ya da liân yöntemiyle had cezasından kurtulabilir.⁶⁶

Abdullah b. Mes’ûd’dan rivayet edildiğine göre liân ayetinin inmesine vesile olan olay şu şekilde olmuştur: “Biz bir Cuma akşamı mescidde oturuyorduk. Ensardan bir adam⁶⁷ gelerek: “Yâ Resûlullah karısını başka bir adamla bulan kişi hakkında ne dersin? deyince Allah Resûlü: “*Eğer onu öldürürse siz de onu öldürürsünüz. Eğer bunun hakkında konuşursa siz de ona celde yaparsınız. Eğer onu (kadını) tutarsan öfke ile tut*” buyurdular. Sonra adam “Allah’ım (bu konuda önümüzü) aç!” diye niyaz edince liân âyetleri nazil oldu.”⁶⁸

⁶⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.31.

⁶¹ Râgıb el-İsfahânî, *a.g.e.*, “la’n” mad., s.454.

⁶² Mehmet Âkif Aydın, “Liân”, DİA, XXVII, 172.

⁶³ Nûr, 24/4.

⁶⁴ Kazf: İffetli bir kimseye zina iftirasında bulunma anlamında fıkıh terimi. Hamza Aktan, “Kazf”, DİA, XXV, 148.

⁶⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.35; Serahsî, *a.g.e.*, VII, s.39.

⁶⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.35.

⁶⁷ Bu kişi Hilâl b. Ümeyye’dır.

⁶⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.35; Serahsî, *a.g.e.*, VII, s.39; Buhârî, Tefsîru’l-Kur’ân, 3; Müslim, Li’ân, 12.

Bahsi geçen âyet-i kerimeler şu şekildedir: “Eşlerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği; kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair, Allah adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defada da; eğer yalancılardan ise, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını ifade etmesiyle yerine gelir. Kocasının yalancılardan olduğuna dair Allah'ı dört defa şahit getirmesi (Allah adına yemin etmesi), beşinci defada da eğer kocası doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi kadından cezayı kaldırır.”⁶⁹

Kâsânî mülâane işlemini şu şekilde anlatır: Kâdî, karı kocayı önüne karşılıklı olarak oturtur. Önce kocaya dört defa: “Allah şahittir ki ben doğru söyleyenlerdenim ve (karısını kast ederek) o zina etmiştir” demesini beşincide ise “Allah'ın laneti zina hakkında yalan söyleyenlerin üzerine olsun” demesini emreder. Kadın da dört defa “Allah'ı şahit tutarım ki bana zina iftirasında bulunanlar yalancılardandır” der. Beşincide ise “Eğer doğru söyleyenlerden ise Allah'ın azabı zina eden kişinin üzerine olsun” demesiyle tamamlanır.⁷⁰

Zina iddiasında bulunan koca liân yapmak suretiyle kendisinden had cezasını düşürebilir. Hanefilere göre liân yapmaktan kaçınan koca liân yapıncaya kadar hapsedilir.⁷¹

Mülâane yapıldıktan sonra tarafların birbirini affetmesi, geri dönüş yapması ya da barışması söz konusu değildir. Çünkü mülâane erkek açısından kazf haddi yerine geçerken, kadın açısından ise zina haddi yerine geçer. Bu ikisinin her biri affa ya da barışmaya meydan vermeyen cezalardır. Öyle ki kadın erkeği affetse ya da mal karşılığında barış sağlansa bile bu geçerli olmaz. Sadece koca kendisini yalanlar ve kocaya kazf haddi uygulanırsa yeniden evlenme imkânı doğar.⁷²

2.1.1.3.2. Tefrîk

Kadının dinden dönmesi, kocasının oğluya ya da kocasının babasıyla cinsel birliktelik yaşaması ya da kocasının babasına şehvetle dokunması gibi kadından kaynaklı fahiş hatalarda eşlerin arası tefrîk yöntemiyle ayrılır. Bu ayrılığın neticesinde istihsânen kadına

⁶⁹ Nûr, 24/6-9.

⁷⁰ Kâsânî, a.g.e., V, s.31.

⁷¹ Serahsî, a.g.e., VII, s.39.

⁷² Kâsânî, a.g.e., V, s.36.

nafaka gerekmez ancak mesken temin edilir. Eğer bahsi geçen durumlara kadın zorlamışsa mesken de gerekmez. Kıyasa göre ise kadına nafaka ve mesken temin edilir.⁷³

Serahsî, kocanın başka hanımdan olma oğluyla cinsel ilişkide bulunmak gibi kadın tarafından meydana gelen durumlarda kadına nafaka ödenmeyeceğinden mesken konusunda ise kocanın bunu sağlamakla yükümlü olduğundan bahseder. Buna sebep olarak ise kadının koca evini kendine mekân edinmesinin kocanın hanımına karşı sorumluluklarından olduğunu ifade eder. Kadının günah işlemesiyle bu hakkı düşmez. Nafaka ise kadının hakkıdır. Ancak kadından kaynaklı böylesine ciddi bir hatada nafakanın düşeceğinden bahsetmiştir.⁷⁴

2.1.2. Kocasının Cinsel İhtiyaçlarına Cevap Vermemesi

Nikâhın temel hikmetlerinden birisi de eşlerin birbirleriyle huzura ermeleridir.⁷⁵ Evlilik müessesinde eşlerin cinsel yönden birbirlerinden faydalanarak huzura ermeleri de nikâhın temel gayelerinden biridir.

Bu bağlamda kadının, kocasından izinsiz evden çıkararak kaybolması, kocasının bilmediği bir yere saklanması⁷⁶ ya da yolculuğa çıkararak kocasını cinsel istifadeden mahrum etmesi *nüşûz* sayılır. Nâşizeye ise nafaka ödenmesi gerekmez.⁷⁷ Evde olduğu halde eşyle birlikte olmaktan kaçınırsa bir görüşe göre nafakası ödenir.⁷⁸ Kâsânîye göre eğer koca, hanımını birlikte olmaya çağırırsa kadının buna itaat etmesi vaciptir. Bu konuda Allah-ü Teâlânın şu sözünü delil getirir: “*Kadınların yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır.*”⁷⁹

Serahsî bu konuda şu olayı zikreder: Şureyh (rh.a.)’e “kocasına itaat etmeyen kadının nafaka hakkı var mıdır?” diye sorulduğunda o “evet” dedi. “Ne kadar?” diye sorulunca da “bir çanta dolusu toprak” diye cevap verdi. Bunun anlamı “kadının nafaka hakkı yoktur” demektir.⁸⁰

⁷³ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.107, 108.

⁷⁴ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.204.

⁷⁵ “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir.” Rûm, 30/21.

⁷⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.444.

⁷⁷ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.186.

⁷⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.121.

⁷⁹ Bakara, 2/228.

⁸⁰ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.186.

Hayız, nifas, zihâr, ihramlı olmak gibi cinsel birlikteliğe mani olan bir sebep olmadığı takdirde erkek dilediği zaman hanımından cinsel birlikteliği talep edebilir.⁸¹

Kadın kendi rızasıyla kocası ile birlikte olduktan sonra mehrini almak için kocasını cinsel birliktelikten men etse Ebû Hanîfe'ye göre kadına nafaka ödenir. İmam Muhammed ile Ebû Yûsuf'a göre cinsel birlikteliği haksız yere engellediği için kadına nafaka ödenmez. Eğer kadın kendisiyle rızası olmaksızın birlikte olan kocasını mehri almak için daha sonra birliktelikten men etse kadına nafaka ödenir. Kadın bu konuda hak sahibidir.⁸²

Bu açıklamalara binaen çok temel olarak ifade edecek olursak nikâh akdinde kadının erkeğe karşı sorumluluğu kocasına itaat etmesi ve namusunu muhafaza etmesi iken erkeğin kadına karşı sorumluluğu mehir ve nafaka ödemesidir. Kadın, kocasıyla birlikte olmadan önce mehrinin tamamının ödenmesini talep edebilir. Çünkü mehir kadından faydalanma hakkına sahip olmanın bedelidir.⁸³ Kadın mehri kendisine teslim edildikten sonra kocasına itaatten ve cinsel istifadeden kaçınmaz. Eğer sorumluluklarını yerine getirmese nafakadan mahrum edilir. Ya da kendisine yukarıda bahsi geçen diğer te'dip yöntemleri uygulanır.⁸⁴ Çünkü Allah-ü Teâlâ, kadınlar itaat etmedikleri takdirde hicr (yatakta yalnız bırakma) ve darb ile te'dip edilmelerini emretmiştir. “Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın”⁸⁵ ayeti de te'dibin sadece itaatin terk edildiği durumlarda olabileceğine delil getirilmiştir. Bu durum aynı zamanda kadınların kocalarına itaat etmesinin gerekliliğine delildir.⁸⁶ Ancak ilerleyen yüzyıllarda bazı âlimler kadının itaatsizliği durumunda bahsettiğimiz dereceli te'dip yönteminin uygulanmasını kabul ederken birçok hadisin dövmeyi çirkin bulduğunu ifade ederek erkeğin bu davranıştan uzaklaştırıldığını savunmuşlardır. Hatta Tunus'lu bazı ulema nüşûz kavramını kabul ettiği halde kocasının karısını yatağa çağırdığında veya onun evden çıkmamasını istediğinde itaat bekleme hakkını sınırlamıştır. Buna göre kocasının isteklerinin kadının sınıfına ve kültürüne uygun olup olmadığını dair bazı kararları kadına bırakmışlardır.⁸⁷

⁸¹ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.592.

⁸² Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.113.

⁸³ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.486.

⁸⁴ Bkz. 52. dipnotun metni.

⁸⁵ Nisâ, 4/34.

⁸⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.601.

⁸⁷ Judith E. Tucker, *İslam Hukukunda Kadın, Aile ve Toplumsal Cinsiyet*, (Terc. Zeynep Esra Koca), Açılım Kitap, İstanbul, 2015, s.112.

Serahsî nafaka bahsinde İmam Muhammed'in kadına temin edilmesi gereken giysiler arasında izardan (vücudun belden aşağısını örten elbise) özellikle bahsetmediğini söyler. Bunun sebebi olarak ise kadının cinsel istifade için hazır halde olması gerektiğine değinir. Kocanın hakkına engel olan bir şeyi almak kocaya emredilemeyeceği için kadının giyecekleri arasında izar zikredilmemiştir.⁸⁸

Sonuç olarak kadının, kocasının cinsel ihtiyaçlarına cevap vermemesi erkeği çok temel bir hakkından mahrum bırakmak ve evlilik hukukuna aykırı davranmak olarak kabul edilir. Bu davranışa sahip kadının nâşize olduğu kabul edilir. Nâşize kadın için uygulanacak yaptırımlara bir önceki başlıkta değinilmişti. Bu bölümde yaptırım açısından ilaveten söyleyebileceğimiz şey ise cinsel istifadeden kaçınan kadının nafakadan mahrum edileceğidir.⁸⁹

2.2. Yabancı Kimseleri Eve Alması

Hz. Peygamber veda hutbesinde “*Sizin hanımlarınız üzerindeki hakkınız namuslarını muhafaza etmeleri ve hoşlanmadığınız kimselerin evinize girmesine izin vermemeleridir.*”⁹⁰ buyurarak kadının, kocasının hoşlanmadığı kimseleri evine almasını yasaklar. Kâsânî de Kitâbu'n-Nafakât'ta eve girmesi yasak olan kimseler bahsini açıklar ve erkeğin dilerse, kadının akrabalarının eve gelmesine engel olabileceğinden bahseder. Kadının annesini, babasını, başka kocadan olma çocuklarını ve kadının nikâh yasağı olan akrabalarını ise özellikle zikreder. “Çünkü ev kocanın evidir ve dilediğini evine girmekten men edebilir” açıklamasında bulunur. Ancak karısının az önce bahsi geçen yakın akraba düzeyindeki kişilerle evin dışında görüşmesini ve konuşmasını engelleyemez. Buna hakkı yoktur. Sadece fitne sebebiyle fesada uğrama endişesi taşırorsa o takdirde karısının akrabalarıyla dışarıda iken görüşmesine de engel olabilir.⁹¹ Akraba ya da mahrem olmayan kişilerle görüşmesine ise değinilmemiştir. Ancak kadının anne babasının bile kadının evine erkeğin izni dâhilinde gelebileceğini göz önünde bulunduracak olursak yabancıların eve gelmesi kocanın iznine bağlıdır diyebiliriz. Kâsânî'de geçen bu açıklamalara ilave olarak daha sonraki yüzyıllarda kadınlar özellikle evlilik sözleşmelerine kişisel özgürlüklerini genişletici maddeler eklemişlerdir. Buna

⁸⁸ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.183.

⁸⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.121.

⁹⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.104; Müslim, Hâc, 19; Ebû Dâvud, Menâsik, 57; Tirmizî, Radâ', 11; İbn Mâce, Menâsik, 84.

⁹¹ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.122.

göre 17. Yüzyılda Kahire’de kayda geçen bazı evlilik sözleşmelerinde kadının istediği zaman kadın arkadaşlarıyla görüşmekten, çocuklarının, akrabalarının ve arkadaşlarının ziyarete gelmesinden men edilmemesini şart koştüğunu görebiliriz.⁹²

2.3. Kocasının Evine Gitmekten Kaçınması

Hür, baliğa, sağlıklı bir kadın kocasının evine intikal ettiği ya da kocasına kendisini teslim ettiği andan itibaren nafakayı hak eder. Teslimden kasıt ise; cinsel faydalanmaya engel bulunmayan bir ortamda erkek ile kadının baş başa kalabilme imkânının bulunmasıdır. Kadından kaynaklanan ya da erkeğin müdahalesi dışında gelişen bir olay sebebiyle teslim gerçekleşmezse kadına nafaka ödenmesi gerekmez. Eğer erkek mehri ödediği ya da müeccel mehirde anlaşmışlar halde kadın sebepsiz yere kocasının evine gitmekten kaçınıyorsa kadına nafaka ödemek gerekmez. Çünkü nâşizeye nafaka ödenmesi gerekmez ve bu kadın da davranış sebebiyle nâşizedir.⁹³ Serahsî de “kocasını mehrini tam olarak ödediği halde kadın kaybolur veya kocanın evine yahut da kocanın istediği yere taşınmamakta direnirse nafaka alamaz” diyerek bu konudaki görüşünü ifade etmiştir.⁹⁴

2.4. Geçimsiz Davranması

Güzel geçim, kadının kocasına karşı çıkmadan onu tanıması, kabul etmesi ve ondan razı olmasıdır. Kadının, kocasıyla ihsan vasfı taşıyan davranışlar sergileyerek ve kocasının hoşuna gidecek güzel sözler söyleyerek geçinmesi menduptur.⁹⁵

Kadının kaba davranarak itaatsizlik ettiği durumlar ailenin huzurunun bozulmasına ve hedeflenen huzura kavuşulamamasına sebep olur. “İyi kadınlar, itaatkârdırlar.”⁹⁶ âyet-i kerimesine binaen de kocanın, karısının davranışlarından razı olması gerekir. Kâsânî kadının, kocasına itaat etmediği durumlarda uygulanacak te’dib yöntemlerini ele aldığı bir bölüm te’lif etmiştir.⁹⁷ Bu yaptırımlar neticesinde umulur ki kadın nasihati kabul eder ve nâşizelerden olmayı bırakır. Kâsânî itaatsizlik eden kadını te’dip etmenin hiyerarşik bir silsile içerisinde olması gerektiğinden bahseder. Bu hiyerarşik te’dip yöntemlerinden daha önce bahsetmiştik.⁹⁸

⁹² Tucker, *a.g.e.*, s.105.

⁹³ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.113.

⁹⁴ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.186.

⁹⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.602.

⁹⁶ Nisâ, 4/34.

⁹⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.601.

⁹⁸ Bkz. 52. dipnotun metni.

Rivayet edildiğine göre Üsame bin Zeyd hanımı Fâtıma bint Kays'ın konuşmasını işittiğinde onun konuşmasını elindeki birçok çakıl taşı gibi değersiz bulurdu. Hz. Âişe'nin Fâtıma bint Kays'a "Bu konuşmalarınla insanları fitneye düşürüyorsun..." buyurduğu rivayet edilir. Hz.Âişe'nin sözünün yorumu olarak: O, erkeklere/kayınpederine diliyle erkeklerin çirkin sözlerinden söylüyordu. "Falanca kişiye sövdüm" veya "onlara çirkin sözler söyledim" denilirdi. Yani onlara çirkin sözlerle dil uzatıyordu. Hz.Peygamber Fâtıma bint Kays'ı Ümmi Mektum'un oğlunun evine gönderdi, O'na nafaka ve mesken teminini gerekli görmedi. Çünkü Fâtıma bint Kays, evden çıkış sebebi kendisi olduğu için naşize gibi olmuştur.⁹⁹ Buna göre geçimsiz davranan kadına yapılan uyarılar olumlu sonuç vermezse nafakadan mahrum edilir. Uygulanan bu yöntemlere rağmen hanımıyla geçinmek için yol bulamayan erkek için hanımını boşama hakkı mevcuttur.

Serahsî iddet bekleyen kadının durumunu açıklarken Talâk süresinde geçen âyeti ele alır. *"Apaçık bir hayâsızlık yapmaları durumu bir yana onlar evlerinden çıkmasınlar."*¹⁰⁰ Buna göre İbrahim en-Nehâî ayette geçen "بِفَاحِشَةٍ" kelimesinin, kadının evinden çıkması anlamında olduğunu söyler. Ebû Hanîfe bu görüşü almıştır. Abdullah b. Mes'ûd'a göre ise bahsi geçen kelime kadının zina edip cezası uygulanmak üzere evden çıkarılmasıdır. Ebû Yusuf da bu görüşü almıştır. Abdullah b. Abbas ise aynı kelimeyi 'kadının itaatsizlik etmesi ve çirkin sözlü olup kocasının akrabalarına karşı kötü sözler sarfetmesi' şeklinde açıklamıştır.¹⁰¹

Sonuç olarak kadının kocasına itaat ederek güzel geçinmeye çalışması menduptur. Çirkin sözler sarf eden, güzel geçinmeye yanaşmayan ve bir türlü uyuşmanın sağlanmadığı kadına öncelikle bahsi geçen tedip yöntemleri uygulanır buna rağmen bir çözüme ulaşılamazsa erkek hanımını boşama hakkına sahiptir.

2.5. Kadının Kocasından İzinsiz Evden Ayrılması

Nikâh bir akittir. Kadın evlenmeyi kabul ederek anlaşma gereği talep ettiği mehri teslim aldığı anda kendisini kocasına teslim etmesi gerekir. Mehrin tamamını almadan da kocasının kendisiyle birlikte olmasını engelleyebilir. Hatta mehrin bir dirhemi hariç tamamı ödenmiş olsa kadın memleketinden çıkıp kocasının evine gitmeye zorlanmaz. Çünkü alıkoyma, parçalarına ayrılamaz ve iptal edilemez, ancak alışverişte olduğu gibi

⁹⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.540; Ebû Dâvûd, Talâk, 39; İbn Mâce, Talâk, 9.

¹⁰⁰ Talâk, 65/1.

¹⁰¹ Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.32.

tüm bedelin ödenmesiyle gerçekleşir. Koca, mehri ödediğinde ise hanımını alıkoyma hakkı doğar ve –şartları gerçekleşen hac yolculuğu hariç- bedelini ödediği şeye kavuşabilmek için kadının dışarı çıkmasını engelleyebilir.¹⁰² Kadın yaşadığı yerden ayrılarak kendi memleketi olmayan bir yere gitmek isterse erkeğin bunu engelleme hakkı vardır. Çünkü kadının yeri kocasının evidir.¹⁰³ Serahsî de kadının, evinde oturmakla yükümlü olup dışarı çıkmasının yasak olduğunu açıkça ifade etmiştir. Bu konuya ise kadına ayakkabı almanın neden gerekmediğini açıklarken değinerek ilginç bir yaklaşım sergilemiştir.¹⁰⁴

Kadın nikâhtan sonra, kocasının evine intikal etmeden önce mahremi ya da kocası olmadan farz olan hac yolculuğuna çıksa nâşize olur. Kocasız mahremiyle haccetse kocasına teslim olması vacip olduğu zaman bundan kaçındığı için nâşize gibi olur ve tüm görüşlere göre kadın nafakadan mahrum edilir. Kocasının evine intikal ettikten sonra kocası olmaksızın mahremiyle haccetse Ebû Yûsuf'a göre; kadına nafaka ödenir. İmam Muhammed'e göre kadına nafaka ödenmez. Erkeğin ödemesi gereken nafaka ikamet hali için geçerlidir, sefer hali için geçerli değildir.¹⁰⁵

2.6. Kocasının/Evinin İşlerini Görmemesi

Kadının ev işlerini ya da kocasının işlerini görmesiyle ilgili çok net bir vazifelendirme olmamakla birlikte Kâsânî, Efendimizin bu konudaki uygulamasını delil olarak kabul ederek şu olayı aktarmıştır: Rivayet edildiğine göre Hz.Peygamber (s.a.s) ev işlerini Hz.Ali ile Hz.Fâtıma arasında taksim etmiştir. Dış işlerden Hz.Ali'yi, iç işlerden ise Hz.Fâtımâ'yı sorumlu tutmuştur. Ancak Hz.Fâtımâ'yı bu işleri yapmaya zorlamamıştır.¹⁰⁶

Nafaka temini kocanın vazifesi olmakla birlikte koca eve yiyeceklerle gelse bunun pişirilmesi gerekir ayrıca ekmeğe de ihtiyaç vardır. Kadın bu yiyecekleri pişirerek hazır etmeği reddetse kocaya yemeği hazır olarak getirmesi emredilir. Erkeğin kadını yemek yapmak ve ekmek pişirmek için ücretle tutması caiz olmaz. Yani kadın ev işlerini

¹⁰² Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.486.

¹⁰³ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.177.

¹⁰⁴ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.183.

¹⁰⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, V, 116.

¹⁰⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.124.

yapmayı kabul etse bundan dolayı para alması caiz olmaz. Çünkü yapması vacip olan bir işten dolayı ücret alması caiz olmaz. Fetvaya göre rüşvet anlamına gelir ve helal olmaz.¹⁰⁷

Fakîh Ebû Leys'e¹⁰⁸ göre ise eşrafın yemek yapmaya ve ekmek pişirmeye gücü yetmeyen kızları için bahsi geçen işlerde bir zorluk vardır. Eğer kadın, kendi işini kendi gören hanımlardan ise bu işleri yapmaya da zorlanır. Hizmetçisi varsa ona da nafaka ve elbise gerekir. Böylece eğer kendi işini yapmıyorsa başkasının işini de yapmaz. Çünkü o kadın tek başına ev işini yürütemez ve hizmetçiye ihtiyaç duyar. Ebû Hanife ve İmam Muhammed'in sözüne göre bu durum için kadına bir hizmetçi yeterlidir, Ebû Yûsuf'a göre ise iki hizmetçi yeterlidir bundan fazlası gerekmez.¹⁰⁹

Serahsî, *Mebûsât'un* nafaka bölümünde kadının hizmetçisinin nafakasıyla ilgili meseleleri tartışırken kocanın yemeği ve diğer ihtiyaçları karşılamakla yükümlü olduğunu ifade etmiştir. Erkek bu hizmeti kendisi yapmadığında kadına hizmetçi nafakası vermesi gerekir. Bu görüşü İmam Züfer'in görüşü olarak nakleder. Ancak burada kadının ev işi yapmasıyla ilgili olarak İmam Züfer'in görüşlerine yer vermeden önce hizmetçisi olmayan kadına hâkim tarafından hizmetçi nafakası ödemesine hükmedilmeyeceğini Serahsî kendi görüşü olarak zikretmiştir.¹¹⁰ Kadının hizmetçileri var ise hâkim bir hizmetçi için nafakaya hükmeder. Çünkü koca, eşinin ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Bu ihtiyaçların en başında da karısının yiyeceği yemeğin yapılması gelir. Kadının hizmetçisi yemeği hazırlama konusunda kocanın yerini alır. Dolayısıyla örfe göre hizmetçinin nafakası da kocanın borcu olur.¹¹¹ Başka bir bölümde ise nikâh akdi sonucunda doğan hak ve sorumluluklardan bahsederken kocanın kadın üzerinde doğan hakkı, cinsel yönden yararlanmak üzere kadının kendisini kocasına teslim etmesi olarak ifade edilmiştir. Bunun dışındaki ev süpürme, çamaşır yıkama, yemek ve ekmek pişirme, çocuğu emzirme... gibi işleri yapması dinî açıdan emredilebileceği, hukuki açıdan ise ev işi yapmaya zorlanamayacağı açıkça ifade edilmiştir.¹¹²

¹⁰⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.124.

¹⁰⁸ Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim es-Semerkindî, İmâmü'l-Hüdâ diye anılan Hanefî fıkıh ve kelam âlimi, (v. 373). (Özel, *a.g.e.*, s.31).

¹⁰⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.124.

¹¹⁰ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.182.

¹¹¹ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.181.

¹¹² Serahsî, *a.g.e.*, V, s.209.

Bu açıklamalara binaen erkeğin hanımına ev işlerini yapmasını ancak tavsiye ya da teklif düzeyinde bir üslupla söyleyebileceğini ifade edebiliriz. Kadının sorumluluğunda olan kısmı bu şekilde belirlersek bu sınırın üstüne çıkan uygulamalar örfün etkisiyle şekillenir diyebiliriz. Günümüzde de kadınla ev işi arasındaki bağlantı coğrafyalar arasında farklılık göstermektedir. Örneğin “Umman’da kadınlar evliliği sadece kocalarıyla birlikte olmak olarak yorumluyorlar. Çocuğun bakımı babaya ait bir sorumluluk. Yemek yapımı, çamaşır, ütü, ev temizliği gibi işlerle de ilgilenmiyorlar. Bunlar hizmetçilerin yaptığı işler ve hizmetçi de erkek tarafından tutuluyor.” Bu örneğin hilâfına olarak Yemen’de ise “Erkek sadece savaşan ve ticaret yapan bir figür; geri kalan bütün işleri çekip çeviren kadınlar. Erkek oturuyor, karısı ve hizmetçiler her şeyi ayağına götürüyor.” Bir başka ülke Malezya’da ise evlenen bir hanım “bana mutfakla ilgili bir eşya almayın, ben mutfaka girmiyorum” diyebiliyor.¹¹³

Buna göre Serahsî’nin kadının ev işlerini yapmasıyla ilgili görüşünü Kâsânî’ye nazaran daha net bir şekilde kadının lehine ifade etmesini yaşadıkları dönemden kaynaklanan kültürel farka bağlayabiliriz. Âlimlerimizin bu konudaki ortak görüşlerini özetleyecek olursak; kadın eğer kendi işini kendi yapan kadınlardan ise evinin ve kocasının işlerini de yapması tavsiye edilir. Ancak aile birliğinin sağlıklı bir şekilde devamı için tarafların her konuda olduğu gibi bu konuda da anlaşılıyor olmaları gerekir. Kadın evin işini yapmaktan uzak duruyorsa kocası gücü nispetinde yemeği pişmiş olarak getirmeye evin işi için de hizmetçi tutmaya gayret eder. Kadın evin işini yaptığı için kendisine para ödenmesi gerekmez, hizmetçisi varsa onun için ödeme yapılır.

2.7. Çocukların Bakımını Üstlenmemesi

Nikâhın maksatlarından bir diğeri de muvahhid evlat sahibi olmaktır.¹¹⁴ Evladın bakımı ve yetiştirilmesi çok önemli ve zor bir sorumluluktur. Kâsânî çocukların bakımı ile ilgili ayrıntılı açıklamalarda bulunduğu özel bir bölümde¹¹⁵ bu konuya yer verirken Serahsî, evliliğin sona erdiği durumlarda çocuğun bakımının ayrıntılarına değindiği bir bölüm¹¹⁶ telif etmiştir.

¹¹³ Ayşe Böhürler, *İslam coğrafyasının ev kadınları Türkiye’nin ev kadınlarına pek benzemiyor.*, Nihayet Dergi, İstanbul, 2017, Mayıs, s.33. (Röportaj)

¹¹⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.225.

¹¹⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.165.

¹¹⁶ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.207.

Çocuğun bakımı için Arapça’da özel bir terim olarak *hidâne* kelimesi kullanılır ve bu kelime kökü itibariyle ‘yanına çekmek’, ‘bir yere koymak’, ‘kucaklamak’, ‘diğerlerinden ayırıp yakın tutmak’ gibi anlamlar içerir.¹¹⁷

Hidâne hakkının delili, Amr b. Şuayb’ın naklettiği şu hadistir: Bir kadın Resûlullah (s.a.s)’e gelmiş ve “Bu benim çocuğum. Karnım onun kabı, kucağım barınağı ve sığınağı, göğsüm pınarıydı. Şimdi bu adam onu benden almak istiyor,” dedi. Resûlullah (s.a.s) ona: “*Başka bir kocayla evlenmediğin sürece çocukta senin hakkın önde gelir.*” buyurdular.¹¹⁸

Kâsânî bu konu için ayırdığı bölümde hidâne’nin kapsamıyla ilgili olarak “çocuğun korunması”, “tutulması”, “elbiselerinin yıkanması” gibi maddelere değindikten sonra çocuğa süt emzirme meselesinde ise anne buna zorlanmaz diyerek anneyi süt vermeye zorlamanın ancak süt verecek başka bir kadın bulunmadığı takdirde olabileceğinden bahseder ve âlimlerin genel görüşünün bu yönde olduğunu ilave eder. Küçük çocukların nafakaları kadına teslim edilir. Çünkü küçük çocuk, kadının gözetimindedir. Kadın onun yemeğini hazırlar.¹¹⁹ Kâsânî’nin bu açıklamalarından çocuğun genel bakımından annenin sorumlu tutulduğunu ancak çocuğun emzirilmesiyle ilgili olarak annenin muhayyer bırakıldığını anlıyoruz. Süt emzirme ile ilgili meseleleri ayrıntılı bir şekilde ele alan Kâsânî, bir tek İmam Malik’in “kadın şerefli kadınlardan ise zorlanmaz, sıradan kadınlardan ise zorlanır” şeklindeki görüş farklılığına değinerek genelin görüşünün daha isabetli olduğunu belirtmiştir.¹²⁰

Serahsî ise bahsi geçen bölümde kadının nikâh akdiyle birlikte doğan sorumluluğunun cinsel istifade için kocasına teslim olmaktan ibaret olduğunu ifade etmiştir. Bunun dışındaki ev süpürme, çamaşır yıkama, yemek ve ekmek pişirme ve çocuk emzirme gibi işleri yapması kadına dini açıdan emredilebileceğini hukuki açıdan ise buna zorlanamayacağını ifade etmiştir.¹²¹

Serahsî, Hanefîlerin emzirme konusundaki görüşünü, ‘koca anneyi ücretle tutmuş olsa bile evlilik içerisinde ücret ödemenin gerekmediği’ şeklinde aktarır. Çünkü annenin

¹¹⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.167; Serahsî, *a.g.e.*, V, s.207; İbn Manzur, *a.g.e.*, ‘hdn’ mad., XVI, s.278.

¹¹⁸ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.207; Ebû Dâvûd, Talâk, 35; Hâkim, Müstedrek, II, s.573.

¹¹⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.167.

¹²⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.167.

¹²¹ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.209.

çocuğunu emzirmesi evliliğin devamı süresince diyaneten görevidir. Ayrıldıktan sonra ise emzirme, annenin dinen yükümlü olduğu bir borç değildir.¹²² Bu açıklamalardan sonra “Hiçbir anne ve hiçbir baba çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasın.”¹²³ âyet-i kerimesini ‘annenin emzirmeye zorlanarak zarara uğratılmaması gerektiği’ şeklinde yorumlar. “Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin”¹²⁴ âyetinde bahsedilen ücret, kendisinden boşanılan ve çocuğunu emzirmeye devam eden anne için takdir edilen ücrettir. Allah-ü Teâlâ emzirilen çocuğun ücretini anneye değil babaya yüklemiştir. Aynı şekilde “Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir.”¹²⁵ âyetinden de emzirmenin annenin sorumluluğunda olmadığını anlıyoruz. Ancak fetva annenin çocuğu emzirmesi gerektiği yönündedir. Çünkü diğer bir açıdan da “Hiçbir anne ve hiçbir baba çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasın.”¹²⁶ âyet-i kerimesine binaen çocuğun babaya terk edilerek babanın zarara uğratılmaması gerektiğinden bahsedilmiştir. Çünkü çocuk anneyi tanıdıktan ve ona alıştıktan sonra emzirmenin bırakılması çocuğa zarar verir, çocuk zarar gördüğünde ise babası zarar görür. Babanın zarar görmesi ise çocuğun zarar görmesinden dolayı kalbinde oluşan üzüntü sebebiyledir. Nikâh akdinde maksat sükûnet ve izdivaçtır. Ancak eşler nikâhın maslahatları üzerinde anlaşamazlarsa maksat hâsıl olmaz.¹²⁷

Emzirme kadın için hükmen sorumlu olduğu bir şey değildir, ancak fetvaya göre emzirmek kadının hakkıdır. Bu yüzden kendisinin sorumlu olduğu bir iş hakkında ücret alması caiz olmaz. Bu rüşvet olur. Kadın nikâh sebebiyle olan nafakayı hak eder, emzirme ücreti ise bu nafakaya dâhildir. İki nafakayı aynı anda hak edemez. Çünkü emzirme ücreti aynı zamanda çocuğun korunmasını, yıkanmasını ve evin temizliğini de kapsar. Evin menfaati eşlerin ikisini de kapsar bu yüzden kadının bu menfaat karşılığında bedel alması caiz olmaz. Ancak çocuğun emzirilmesi için anneden başkası ücretle tutulursa o kişiye ödeme yapmak caiz olur. Çünkü bu durumda kendisine vacip olmayan bir fiil için ücret almak söz konusudur, çocuğu korumak kendisine dönen bir menfaat değildir, bu yüzden onunla birlikte oturması da gerekmez.¹²⁸

¹²² Serahsî, *a.g.e.*, V, s.208.

¹²³ Bakara, 2/233.

¹²⁴ Talâk, 65/6.

¹²⁵ Bakara, 2/233.

¹²⁶ Bakara, 2/233.

¹²⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.168.

¹²⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.169.

Ric'î talâk iddeti bekleyen kadının talâk gerçekleşmeden önce emzirme ücreti alması helal olmadığı gibi bu dönemde de emzirme ücreti alması helal olmaz. Çünkü iddet bitmediği için nikâh devam ediyor kabul edilir. Bâin talâk iddeti bekleyen kadının ücreti konusunda ise iki rivayet mevcuttur. İlkine göre ücret alması caiz olmaz çünkü iddet müddetince nafaka ve mesken hakkı devam etmektedir. Nasıl ki talâktan önce ücret alması helal değilse bâin talâk iddeti beklerken de ücret alması helal olmaz. Diğer bir görüşe göre ise caizdir. Bâin talâkta kadın, yabancı hükmündedir. İddet bittikten sonra kadın emzirme ücreti talep ederse baba da “ücretsiz emzirecek ya da senden daha az ücretle emzirecek birini buldum” derse babanın sözü geçerlidir. “Eğer anlayamazsanız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir.”¹²⁹ âyet-i kerimesine binaen baba zarar göreceği için annenin ücret talebini karşılamaya zorlanamaz, daha az ücretle bulunduğu bir sütannenin, çocuğunu emzirmesini sağlayabilir.¹³⁰

2.8. Kocasının İzni Olmadan Çocuğunu Uzaklaştırması

Karı-koca arasında gerçekleşen her türlü ayrılıkta anne başka biriyle evlenmediği sürece çocuğa bakmaya daha fazla hak sahibidir.¹³¹

Çocuğun bakımının yapılacağı yer eğer iddet devam ediyorsa eşlerin birlikte yaşadığı yerdir. Kadın yaşadığı yerden ayrılarak kendi memleketi olmayan bir yere gitmek isterse çocuğuyla birlikte olsun ya da çocuksuz olsun kocanın karısına gitmeyi yasaklama hakkı vardır.¹³² Çünkü kadının sorumluluğunda olan durum kocasının evinde olmaktır. Eğer kadın iddet bekliyorsa çocuğuyla ya da çocuğu olmadan evden çıkması ve erkeğin de kadını evden çıkarması Allah-ü Teâla'nın “*Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmassınlar.*”¹³³ sözüne binaen caiz değildir.¹³⁴

İddeti biten kadının çocuğuyla birlikte başka bir şehre gitmesi ise iki yönden değerlendirilir:

İlk olarak eğer içerisinde nikâhının da kıyıldığı memleketine çocuğuyla birlikte gitmek isterse buna hakkı vardır. Örneğin Kûfeli bir kadın Kûfede evlendikten sonra Şam'a

¹²⁹ Talâk, 65/6.

¹³⁰ Kâsânî, a.g.e., V, s.169.

¹³¹ Kâsânî, a.g.e., V, s.177; Serahsî, a.g.e., VI, s.171; V, s.207.

¹³² Serahsî, a.g.e., VI, s.169.

¹³³ Talâk, 65/1.

¹³⁴ Kâsânî, a.g.e., V, s.177.

intikal etse orada evlatlar doğursa daha sonra kocasıyla ayrılık gerçekleştiğinde iddeti bittiğinde çocuğuyla birlikte Kûfe'ye gitmek istese buna hakkı vardır. Çünkü çocuğundan ayrılması ikisine de zarar verir. Burada nikâhın kadının memleketinde gerçekleşmiş olması bu nakil için erkeğin rızasına delil olarak kabul edilir. Çünkü kim ki bir kadınla kadının ikamet ettiği şehirde evlenirse nikâhın meyvelerinden olan çocuğun tarafların ayrılığı durumunda bakımının kadının önceden ikamet ettiği ve nikâhının yapıldığı bu şehirde yapılmasına rıza göstermiş demektir. Ancak nikâh devam ediyorsa kadının kocasına tâbi olması gereklidir. Nikâh ortadan kalkarsa engel de ortadan kalkar. Ancak nikâh kadının şehrinin dışında bir yerde gerçekleşirse kadın çocuğunu içinde nikâhının gerçekleşmediği şehrine götürmez. Örneğin Kûfeli bir kadınla Şam'da evlense aralarında ayrılık gerçekleştiğinde kadının çocuğunu Kûfe'ye götürme hakkı yoktur. Çünkü kadının nikâhının kendi şehrinde gerçekleşmemesi babanın çocuğunun bakımı için kadının kendi şehrine götürmesine rızası olmadığına delalet eder. Baba, çocuğundan ayrılarak zarar görmeye razı olmaz. Eğer kadın nikâhının yapıldığı ama kendi şehri olmayan bir yere çocuğunu götürmek isterse -Kûfeli bir kadın Şam'da evlense nikâhtan sonra da Basra'da yaşasa talâktan sonra çocuğunu da Şam'a götürmek istese- buna izin verilmez. Asl'da da bu şekilde zikredilmiştir. Çünkü nikâhın yapıldığı yer kadının memleketi değildir, erkeğin memleketi de değildir, kadın için gurbet diyarıdır. Sanki kocasının olduğu ama içerisinde nikâhın olmadığı şehir gibidir, buna kocanın rızası olur çünkü ikamet ettikleri yerdir. Ancak kadın talâktan sonra gitmek isterse baba, nikâhın semeresi olan çocuğun bakımının o şehirde olmasına ayrılığın zararından dolayı rıza göstermez. Asl'da da buna itibar edilir ve bu sebeple kadının çocuğu başka bir şehre nakledebilmesinin iki şartı vardır:

Birincisi; kadının çocuğu götürmek istediği şehrin kendi şehri olması gerekir.

İkincisi ise; Nikâhın gerçekleştiği yer olması gerekir.

Eğer bu iki şart gerçekleşmiyorsa kadının çocuğunu götürmesine izin verilmez. Ebû Yusuf'tan rivayet edildiğine göre ise kadına izin verilir. Ve sadece nikâh akdinin yapıldığı yere itibar edilir. İmam Muhammed'in de Câmî'us-Sağîr de işaret ettiğine göre; bu durumda yalnızca nikâhın nerede yapıldığına itibar edilir. Tahâvî ve Hassâf İmam Muhammed'in Cami'indeki bu görüşe itibar etmişlerdir. Ancak Kâsânî'ye göre bu isabetli değildir. Çünkü İmam Muhammed bu meseleyi Câmî'ü-Sağîr adlı eserinde özet

olarak ele almıştır, el-Asl adlı eserinde ise Kâsânî'nin belirttiği şekilde açıklamıştır. Mücmel ise mufassala hamledileceği için geçerli olan bu görüştür.¹³⁵

Kadının talâktan sonra çocuğunu nakletmek istediği şehir uzak olursa yukarıda bahsettiğimiz gibi bu şehrin kadının kendi memleketi olması ve aynı zamanda o şehirde nikâhının kıyılmış olması gerekiyor. Kadının çocuğunu götürmek istediği şehir yakın ise eğer o takdirde babanın o çocuğu ziyaret için o şehre gidip gece olmadan dönebilmesi dikkate alınır. Baba buna güç yetirebiliyorsa yukarıda sözü geçen iki şartın da olması dikkate alınmaz ve kadın çocuğu götürebilir. Çünkü bu durumda çocuk yakın bir yere nakledildiği için baba bu sebeple zarara uğramaz.¹³⁶

Eğer kadının nikâhı başka bir yerde gerçekleşmişse kadın çocuğu köyüne götüremez. Kendi köyü olmayan bir köyde nikâhı olmuşsa oraya da götüremez. Bu durum şehir konusunda da açıklandığı gibidir. Kadının köyü uzaksa bu şekilde değerlendirilir. Yakın ise yine şehir konusunda olduğu gibi babanın şehre ulaşımı dikkate alınarak değerlendirilir ve kadının buna hakkı vardır. Bu tıpkı şehir meselesinde yakınlığın değerlendirildiği gibi değerlendirilir. Eğer baba şehre yerleşmişse, kadın çocuğu nikâhının da kıyıldığı köyüne nakletmek istiyorsa buna hakkı vardır.

Eğer köy şehirden uzaksa durum şehir meselesinde zikrettiğimiz gibi değerlendirilir. Kadın çocuğunu içerisinde nikâhının kıyıldığı kocasının köyüne götürmek isterse buna hakkı vardır. Şehir meselesinde olduğu gibi. Eğer orada nikâhı gerçekleşmemişse buna hakkı yoktur.

Şehir ile köyün durumu iki şehrin değerlendirmesinden biraz farklıdır. Çünkü kasaba/köy halkının ahlâkı şehir halkının ahlâkı gibi değildir. Bilakis daha zor/cefalıdır ve çocuk da onların ahlakıyla ahlâklanır, bu durum çocuğa zarar verir.

Kadın çocuğunu dâru'l harbe götürmek isterse buna izin verilmez. Eğer orada evlenmiş olsa kendisi harbî olduğu halde kocası sonradan Müslüman ya da zimmî olsa durum böyledir. Çünkü bu durumda çocuk kâfirlerin ahlâkıyla ahlâklanarak zarar görür. Eğer (anne-babanın) her ikisi de harbî ise o zaman kadın çocuğu götürebilir. Çünkü çocuk onlara tabidir ve onlar da dâru'l harbtendirler.¹³⁷

¹³⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.178.

¹³⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.179.

¹³⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.179.

2.9. İddet Hükümlerine Aykırı Davranması

Eşlerin anlaşmazlığı durumunda son çare olarak talâk gerçekleştiğinde kadının yeni bir evlilik yapabilmek için kurallarına uyarak beklemesi gereken bir zaman dilimi mevcuttur. İddet dönemi adı verilen bu dönem âyetle sabittir. Boşanmış kadınlarla ilgili iddet âyeti şu şekildedir: *“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali (hayız ve temizlik müddeti) beklerler. Eğer Allah’a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah’ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal olmaz.”*¹³⁸ Hamile kadınlarla adet görmeyen kadınların iddet sürelerini bildiren ayet *“Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapmalarıyla sona erer.”*¹³⁹ şeklinde iken kocası vefat eden kadınlarla ilgili ayet şu şekildedir: *“İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler.”*¹⁴⁰

Kadın nikâhı ister üç kez boşanmak sûretiyle, ister bâin talâkla ve yahut da kocasının vefatı sebebiyle sona ersin iddetini beklemesi gerekir.¹⁴¹ Çünkü bu durumlarda nikâh bazı yönleriyle devam eder. Talâk gerçekleşmiş olsa bile evliliğin devamı temel hedef olduğundan *“Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almaya daha çok hak sahibidirlere.”*¹⁴² âyet-i kerimesinde de belirtildiği üzere erkeğin hanımı üzerindeki hakkı devam etmektedir.

Hz.Peygamber (s.a.s) buyurdular ki: *“Koruluk etrafında dolaşmayın, olur ki koruluğa dalabilirsiniz.”*¹⁴³ Bu hadisin delalet ettiği mahzurlar sebebiyle talâk iddeti bekleyen kadına- vefat iddetinde böyle değildir- evlilik teklifi götürmek caiz değildir.¹⁴⁴ Boşanmış kadına iddeti içerisinde evlilik teklifinde bulunmak kadınla kocası arasında düşmanlık ve kin meydana getirebileceği için yasaklanmıştır.¹⁴⁵ *“Bekleme müddeti bitinceye kadar da nikâh yapmaya kalkışmayın.”*¹⁴⁶ âyet-i kerimesi ile bu konuda uyarı yapılmıştır. Buna

¹³⁸ Bakara, 2/228.

¹³⁹ Talâk, 65/4.

¹⁴⁰ Bakara, 2/234.

¹⁴¹ Kâsânî, a.g.e., IV, s.523.

¹⁴² Bakara, 2/228.

¹⁴³ Buhârî, İman, 45; Ebû Dâvud, Buyû’, 4; Tirmizî, Buyû’, 1; İbn Mâce, Fiten, 14.

¹⁴⁴ Kâsânî, a.g.e., IV, s.524.

¹⁴⁵ Kâsânî, a.g.e., IV, s.524.

¹⁴⁶ Bakara, 2/235.

göre talâk iddeti bekleyen bir kadının yeni bir evlilik beklentisine girdiğini gösteren tavır ve davranışlardan kaçınması gerekir.

Üç talâkla veya bir bâin yahut ric'î talâkla boşanmış bir kadının iddeti bitene kadar gece veya gündüz evinden çıkması caiz değildir. Bu sebeple evlilik teklifini de duyması mümkün değildir. “*Apaçık bir hayâsızlık yapmaları durumu bir yana onlar evlerinden çıkmasınlar.*”¹⁴⁷ âyeti bu duruma işaret eder. İbrahim en-Nehaî ayette geçen “بِفَاحِشَةٍ” kelimesinin, kadının evinden çıkması anlamında olduğunu söyler. Ebû Hanîfe de bu görüşü almıştır.¹⁴⁸

Kadın zaruret halinde evden çıkabilir. O da ancak evin ya da eşyaların yıkılmasından korkarsa ya da ev kira ise ve vefat iddeti beklerken evin ücretini verecek kimseyi bulamamışsa bu durumda o evden ayrılmasında sakınca yoktur. Eğer evin ücretini bulursa ayrılmaz.¹⁴⁹

Müslüman bir erkeğin nikâhı altında bulunan Ehl-i kitap bir kadının ric'î boşamada nikâhı devam ettiği için kocası tarafından dışarı çıkması yasaklanabilir. Bâin talâkta ise neslini korumak ve kendisinden olmayan bir çocuğun nesebine geçmesini önlemek için kocanın ona dışarı çıkmayı yasaklama hakkı vardır. Allah Teâlâ'nın; “*Bilmezsin, belki de Allah, bundan sonra yeni bir iş ortaya çıkarır.*”¹⁵⁰ âyetinden kastedilen anlam budur. Ama koca yasaklamazsa kadın dışarı çıkabilir.¹⁵¹

Kadının özür sebebiyle başka bir eve geçmesi gerekirse, bu geçtiği ev iddetini bekleyeceği ev hükmünde olur. İddeti bitene kadar bu evde kalması gerekir.¹⁵²

Üç talâkla ya da bâin talâkla boşanan kadının iddet müddetince evden çıkması yasak olduğu gibi yolculuğa çıkması da yasaktır. Kocanın da kadını yolculuğa çıkarması caiz değildir. “*Onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar.*”¹⁵³ Allah-ü Teâla'nın bu sözündeki ‘Onlar’ iddet bekleyenlerden kinayedir. Çünkü evlilik üç talâkla ve bâin talâkla da devam eder. Bu yüzden kadının yolculuğa çıkması caiz değildir. İddet bekleyenin ric'î talâkla boşanmış olması da birdir, yolculuğa

¹⁴⁷ Talâk, 65/1.

¹⁴⁸ Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.32.

¹⁴⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.528.

¹⁵⁰ Talâk, 65/1.

¹⁵¹ Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.33.

¹⁵² Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.528.

¹⁵³ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.528; Talâk, 65/1.

çıkamaz velev ki bu hac yolculuğu ya da başka bir yolculuk olsun birdir. Ne kocasıyla ne de başka bir mahremiyle iddeti bitene kadar gidemez.¹⁵⁴ İmam Züfer ve öğrencilerine göre kadının iddet müddetinde dönüş olmadan/ric’at’ten önce kocasıyla yolculuğa çıkması helal iken bazı âlimlere göre mülkiyet devam ettiği için iddet müddetinde evden çıkması helal olmaz demişlerdir. “*Onları açıkça bir fuhşiyat işlemedikten sonra evlerinizden çıkarmayın*”¹⁵⁵ âyet-i kerimesi üzerine erkekler hanımlarını evden çıkarmaktan kadınlar da evden çıkmaktan nehyedilmişlerdir. Koca karısına dönüş yaparak iddeti bitirir, hurmet ortadan kalkar ve sonra yolculuğa çıkarlar.¹⁵⁶

Fasit nikâh iddeti bekleyen kadın evden çıkabilir. Çünkü iddetin hükümleri sahih nikâh akdi sonucunda geçerlidir.¹⁵⁷

İddet müddetinde evlilik hukukuna aykırı davranışlar sergileyerek nâşize olmadığı müddetçe kadına nafaka ödenir ve mesken temin edilir. Eğer kadın ric’î talâk iddeti beklerken kocasının oğluya veya kocasının babasıyla cima ederse veya onlara şehvetle dokunursa kadına nafaka ödenmez. Çünkü ayrılık talâkla değil, kadından kaynaklanan mahzurlu bir sebep yüzünden tefrîk ile gerçekleşmiştir.¹⁵⁸

Serahsî iddet bekleyen kadının nâşize olması durumunda kendisine nafaka ödeneceği görüşünde olduğunu ifade eder. Örnek olarak da iddet beklediği esnada kocasının başka kadından olan oğluya kendi rızasıyla cinsel ilişkide bulunmasından bahseder. Buna göre kadının bu fiiliyle nafaka hakkı düşmez. Hanefilerin görüşünün bu olduğunu belirttikten sonra şu açıklamaları yapar: Kadının buradaki fiilinin, kocasıyla aralarının ayrılmasında bir etkisi yoktur. Ayrılık zaten kadın bu fiili işlemeyen önce olmuştu. Bu fiilin iddetin düşmesine bir etkisi yoktur. İddet devam ettiğine göre nafaka da kadının hakkı olarak devam eder. Nikâh sırasında kadının böyle bir iş yapması ise nikâhın sona ermesine etki eden bir fiildir. Kadın bu fiiliyle günahkâr olur.¹⁵⁹

Kadının iddette nüşûz halinde olması ise iddet beklediği evden kocasına rağmen ya da kendisinden kaynaklanan bir sebeple çıkmasıdır. Fâtıma binti Kays kayınpederine edebe aykırı sözler sarfedince (iddetini tamamlaması için) Hz.Peygamber O’nu Ümmü

¹⁵⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.529; Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.32.

¹⁵⁵ Talâk, 65/1.

¹⁵⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.461-462.

¹⁵⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.531.

¹⁵⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.109.

¹⁵⁹ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.205.

Mektum'un oğlunun evine göndermiştir. Onun için nafaka ya da mesken tayin etmemiştir. Çünkü Fâtıma binti Kays kocasına itaatsizlik ettiği için sanki meskenden kendi isteğiyle çıkmış hükmündedir.¹⁶⁰

Serahsî, İbrahim en-Nehaî'nin: "Kadının evinden çıkması ağır bir günahdır." dediğini aktarmıştır.¹⁶¹

İmam Serahsî kocasından kesin bir şekilde ayrılan kadının Hanefilerin görüşüne göre iddeti içerisinde süslenmemesi ve koku sürmemesi gerektiğini aktarır. Bu görüşe delil olarak ise Ümmü Seleme'den rivayet edilen Hz. Peygamber'in şu hadisini getirir: "*Peygamber (s.a.s) iddet bekleyen kadının kına sürünmesini yasaklamıştır.*"¹⁶² İmam Şafiî'nin ise kadının bu dönemde süslenmesinde bir sakınca görmediği görüşünü aktararak delilini ise şu şekilde zikreder: "İddet kadının rahminde çocuk bulunup bulunmadığının bilinmesi için gerekli kılınmıştır. Bu nedenle kesin olarak boşanan kadının süslenmesi yasak değildir." *Muğni'l-muhtâc*'ta ric'î talâkla boşanan kadının yas tutmasının gerekmediği kesin olarak ifade edildikten sonra bâin talâkla boşanan kadının yas hükümlerine uygun davranmasının müstehap olduğu belirtilmiştir.¹⁶³

Diğer taraftan vefat iddeti bekleyen kadının kocasına vefa gereği üzüntülü olması gerekir. Ancak kocası tarafından boşanan kadın için bu söz konusu değildir. Çünkü koca boşamakla ona cefa etmiştir. Kadın evliliğin sona ermesinden dolayı üzüntü değil sevinç duyar.¹⁶⁴

2.10. Vefat İddeti Hükümlerine Uymaması

Kocası vefat eden kadının diğer ayrılma türlerinden farklı olarak vefat iddetinde riayet etmesi gereken kurallar diğer iddet müddetindeki kurallardan biraz farklıdır.¹⁶⁵ وَالَّذِينَ
وَ الَّذِينَ أَيَّتُوفُّونَ مِنْكُمْ وَيَدْرُونَ أَرْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا
kadının vefat iddeti olarak beklemesi gereken süresinin dört ay on gün olduğunun delilidir.

¹⁶⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.121; Ebû Dâvûd, Talâk, 39; İbn Mâce, Talâk, 9.

¹⁶¹ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.203.

¹⁶² İbn Hibbân, Sahîh, X, s.144.

¹⁶³ Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el- Hatîb eş-Şirbînî el Kahirî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'lMinhâc*, I-VI, el-Mektebü't-tevfikiyye, Kahire, ts., V, s.104, 105.

¹⁶⁴ Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.58.

¹⁶⁵ "İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler." Bakara, 2/234.

Kocası vefat eden kadının yas tutmasının gerekliliğine dair âlimler arasında ihtilâf yoktur. Vücûbiyetine ise Bakara Sûresi 234. âyet ve şu olay delil getirilir: Ümmü Habîbe'den rivayet edildiğine göre babası Ebu Sufyan vefat ettiğinde üç gün bekledi ve sonra koku sürdü. Dedi ki; ben bunu ihtiyaçtan sürmüyorum. Fakat Hz.Peygamber (s.a.s)'den işittim ki: “Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir kadın için üç günden fazla yas tutması helal olmaz, ancak kocası için dört ay on gün tutar.”¹⁶⁶ Buna göre Ümmü Habîbe üzüntünün izharı sebebiyle babasının vefatı için tayin edilen süreyi geçince Hz.Peygamber'in tavsiyesine binaen üzüntülü dönemden çıkma ve süslenme anlamı taşıyan koku sürmüştür. Yas hükümlerine uymanın gerekliliğine dair Abdullah b. Ömer, Hz.Âişe, Ümmü Seleme'nin de içerisinde olduğu topluluk icmâ etmiştir.¹⁶⁷ Serahsî ve Kâsânî de vefat iddetinde süslenmenin ve koku sürmenin yasak olması hakkında bu olayı delil olarak kabul ederler.¹⁶⁸

Kaynaklarda *ihdâd/hidâd* başlığı¹⁶⁹ altında açıklanan iddet döneminin özelliklerini şu şekilde özetleyebiliriz: Kadının koku sürünmekten, kokulu elbiseler giymekten, sürme kullanmaktan, saçını taramaktan, süslü elbiseler giymekten yani çevresinin yadırgayacağı bir şekilde memnun ve mutlu görünmekten iddet müddetince kaçınmasıdır.¹⁷⁰

Ümmü Seleme'nin Hz.Peygamber'den (s.a.s) rivayet ettiği; “İddet bekleyen kadın kına yakmaktan men edilmiştir”¹⁷¹ hadisi Kâsânî'de geçer. Serahsî bu rivayeti “biz Hanefîlerin delilidir” diyerek aktarır.¹⁷² Hz.Peygamber (s.a.s) buyurmuştur ki: “Kına kokudur.”¹⁷³ Bu da kokudan kaçınmanın vücûbiyetine delildir. Aynı şekilde usfûr¹⁷⁴ ve za'feranla¹⁷⁵ boyanmış ve kokulanmış elbiseler giymek de süslenme anlamı taşıdığından dolayı yasaktır.¹⁷⁶

¹⁶⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.535; Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.58; Buhârî, Cenâiz, 30; Müslim, Talâk, 9; Nesâi, Talâk, 55.

¹⁶⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.536.

¹⁶⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.535; Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.58.

¹⁶⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.534; Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.58.

¹⁷⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.534; Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.58.

¹⁷¹ İbn Hibbân, Sahîh, X, s.144.

¹⁷² Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.58.

¹⁷³ Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, III, s.124.

¹⁷⁴ Usfûr: Kumaş boyamada kullanılan bir bitki. (Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, (ö.1820), I-VI, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013, III, s.2187.)

¹⁷⁵ Za'feran: Kumaş boyamada kullanılan Türkiye'de safran olarak bilinen sarı renkli bir bitki. (Mütercim Âsım Efendi, *a.g.e.*, II, s.1980.)

¹⁷⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.534.

Duhn¹⁷⁷, saçı süslemek için kullanılan yağ¹⁷⁸, kuhl¹⁷⁹ ise gözü süslemek için kullanılan sürmedir.¹⁸⁰ Bunlar haram kılınmıştır. Zaruret halinde kullanmakta ise bir sakınca yoktur. Yani kadının gözünden şikâyeti varsa sürme kullanmasında, saçından şikâyeti varsa yağ kullanmasında sakınca yoktur. Süslenmek maksadı olmaksızın boyalı elbise giymesinde bir sakınca yoktur.¹⁸¹

Kâsânî ve Serahsî'nin Ebû Yûsuf'un görüşü olarak aktardığı hükme göre kadının altın veya gümüş, ipek veya kırmızı giymesinde sakınca yoktur. Buna göre kadın: altını, gümüşü ve ipeği süslenmek için giyemez. Çünkü bunlar süslenmek için de giyilir ihtiyaç ve düzen için de giyilir. Burada maksada itibar edilir. Süslenme maksadıyla olursa caiz olmaz, mekruh olur.¹⁸²

Eğer kadının boyalı elbisesinden başka giyecek bir şeyi bulunmazsa, süslenme maksadı olmaksızın onu giymesinde bir sakınca yoktur. Çünkü kadın başka şekilde avret yerlerini örtme imkânı bulamaz. Kadın başka elbise bulamadığında maksadı süslenmek değil örtünmek olduğu için renkli elbise giyebilir. Çünkü zaruret söz konusudur.¹⁸³

Vefat iddeti bekleyen bir kadının bu süreyi kocasının evinde geçirmesi gerekir. Bununla ilgili olarak şu olay rivayet edilir: Kocasını ölen bir kadın Hz. Peygamber'e geldi ve O'ndan evinden ayrılmak için izin istedi. Hz. Peygamber (s.a.s) buyurdular ki: *"Sizden biriniz (cahiliye döneminde kocası öldüğünde) evin en kötü yerinde bir yıl beklese, sonra oradan kendisine sanki hayvan pisliği bulaşmış gibi çıkardınız. Dört ay on gün beklemezse (yas tutmazsa) çıkamaz."*¹⁸⁴ *"İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler. Sürelerini bitirince artık kendileri için meşru olanı yapmalarında size bir günah yoktur. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."*¹⁸⁵ âyeti inmeden önce kadınlar evin en kötü yerinde bir yıl bekliyorlardı. Âyetle dört ay on gündüden sonraki fazlalık nesh edildi. Ancak yas müddetince uyulması gereken kurallar

¹⁷⁷ Misk, amber, buhur ve yağın (duhn) karıştırılmasıyla elde edilen *gâliye* adı verilen karışımı erkeklerin sakallarına kadınların da saçlarına sürdüğü ifade edilmiştir. Fatmatüz Zehra Kamacı, *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi*, İnkılâb Yayınları, İstanbul, 2012, s.71.

¹⁷⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 'dhn' mad., XVII, s.17.

¹⁷⁹ Sürme Arap kadınları için önemli bir süslenme malzemesidir. Hz. Âişe Hz. Peygamber'in, gözlerine sürme çekmeyen hanımlarla ilgili düşüncelerinin olumlu olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca bk. Kamacı, *a.g.e.*, s.116, 118.

¹⁸⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 'khl' mad., XIV, s.103.

¹⁸¹ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.535.

¹⁸² Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.535; Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.59.

¹⁸³ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.535; Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.59.

¹⁸⁴ Buhârî, Talâk, 47; Müslim, Talâk, 9; Tirmizî, Talâk, 18; Nesâî, Talâk, 55; İbn Mâce, Talâk, 34.

¹⁸⁵ Bakara, 2/234.

olduğu hal üzere kaldı.¹⁸⁶ Serahsî kocası ölen kadının gündüz vakitlerinde ihtiyaçları için evden çıkabileceğini söyleyerek Resûlullah'a gelip kocasının evinden başka yerde iddet beklemek için izin isteyen kadına “İddetin bitene kadar evinde kal”¹⁸⁷ diye emrettiği rivayeti aktarmıştır. Hz. Peygamber kadının fetva sormak için dışarı çıkmasını yadırgamamıştır.¹⁸⁸

Diğer bir olayda ise kocası ölen kadınlar Abdullah b. Mes'ûd'a gelerek yalnızlıklarından şikâyetçi olunca İbn Mes'ûd gündüzleri onların birbirlerini ziyaret etmelerine izin vererek evlerinden başka yerde gecelememelerini söylemiştir. Bu hükmün gerekçesi olarak da kadının nafaka sağlamak için gündüzleri dışarı çıkma ihtiyacı zikredilmiştir. Boşanmış kadının nafakası ise kocasına aittir. Evden çıkması gerekmez. İbn Semâ'nın İmam Muhammed'den aktardığına göre ise kocası ölen kadın evinden başka yerde gece yarısından az bir süre kalabilir. Çünkü kadına haram olan evinden başka yerde gecelemeğdir ve bu gecelemenin gecenin tamamını kapsamasıdır.¹⁸⁹

Vefat iddeti bekleyen kadının gece evinden çıkması yasakken gündüz ihtiyaçları için çıkmasında bir mahzur yoktur. Çünkü o, gündüz çıkarak nafakasını temin eder.¹⁹⁰ Buna binaen gündüzleri evden çıkabildiği için evlilik tekliflerini duyabilir. Koca, neslini korumak zorundadır. Bunu da kadının iddetinde evden çıkmasına mani olarak yapar. Çünkü evden çıkmak kocanın içine şüphe düşürür kadın evden çıkarak başkasıyla cinsel ilişkide bulunur ve hamile kalırsa nesepler karışır.¹⁹¹ İddet döneminin hikmeti hakkında karşılaştığımız bu açıklamayı Müslüman kadınları zan altında bıraktığı için hoş olmayan bir yorum olarak görüyoruz.

Kadın kocasına ait bir evde otururken kocası öldüğü takdirde eğer bu evden kadına düşen pay kendisine yeterli ise onun iddet süresi içinde kendi payında oturması gerekir. Rivayet edildiğine göre Hz.Âişe kız kardeşi Ümmü Gülsüm'ü kocası Hz.Talha öldürüldüğünde başka bir eve nakletmiştir. Bu da özür halinde intikalin caiz olduğunun delilidir. Vefat iddeti bekleyen kadının kaldığı evin kirası ödeniyorsa bu özür olarak kabul edilmez.¹⁹² Kocanın mirasçılarında mahrem olmayanlar, kadınla baş başa olacak şeklide yalnız

¹⁸⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.536.

¹⁸⁷ Ebû Dâvûd, Talâk, 23; Tirmizî, Talâk, 23; Nesâî, Talâk, 60; İbn Hibbân, Sahîh, X, s.128.

¹⁸⁸ Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.32.

¹⁸⁹ Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.32.

¹⁹⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.526; Serahsî, *a.g.e.*, V, s.203.

¹⁹¹ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.526.

¹⁹² Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.528.

kalamaz. Şayet kadına düşen pay kendisine yeterli değilse, kocanın mirasçıları kadının orada oturmasına razı oldukları takdirde oturur, razı olmazlarsa özünden dolayı başka bir eve geçebilir.¹⁹³

Vefat iddetinde evin kira ücreti kadına aittir. Çünkü kadın kocasından nafakayı hak etmediği gibi barınmayı da hak etmez. Eğer ev sahipleri kadına kira vererek oturma imkânı verirler, onun da buna gücü yeterse kadının burada oturması gerekir. Eğer buna gücü yetmiyorsa başka bir eve geçebilir. Çünkü onun bu evde oturması dinin hakkıdır. Bedelini ödeyerek kalmaya güç yetirebilirse burada kalması gerekir.¹⁹⁴

Vefat iddetinde ehl-i kitap olan kadının evinden başka yerde geceleme hakkı vardır. Çünkü bu konudaki yasak, dinin hakkından dolaydır. Bu kadın ise dinin emirleriyle yükümlü değildir. Buna işaret ederek İmam Muhammed “Ondaki şirk, iddet sırasında evden çıkmaktan daha büyük günahdır.” demiştir.¹⁹⁵

Serahsî'nin İmam Muhammed'den aktardığı görüşe göre iddet bekleyen kadının mahremi ile birlikte ya da mahremi olmaksızın haccetmesi veya yolculuğa çıkması uygun değildir. Buna delil olarak ise Hz. Ömer'in kocası ölen bir kadını Zülhuleyfe'den geri çevirdiği olay nakledilir. O kadın haccetmek için yola çıkmış idi. Bu olay iddet bekleyen kadına haccin ve yolculuğun yasak olduğuna delildir.¹⁹⁶

Sahabenin önemli bir çoğunluğu ve onlardan Abdullah b. Ömer, Hz. Aişe ve Ümmü Seleme, kocası ölen kadının yas tutması gerektiği konusunda ittifak etmiştir. Ancak üç talâkla veya bâin talâkla boşanan kadının durumu hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Kâsânî arkadaşlarının bu konudaki görüşünün bahsi geçen kadınların da yas tutması gerektiği yönünde olduğunu belirtirken İmam Şâfiî'nin görüşünün ise yas tutmaya gerek olmadığı yönünde olduğunu belirtir.¹⁹⁷ İmam Şâfiî'nin görüşünün sebebini ise şöyle açıklar: Yas, ölüm anına kadar güzel geçim, sohbetin devamının kesilmesi sebebiyle kocanın hakkı olarak gerekli olan bir üzüntüdür. Boşanmış kadın için ise talâkla bu anlam yoktur. Çünkü

¹⁹³ Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.34.

¹⁹⁴ Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.34.

¹⁹⁵ Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.33.

¹⁹⁶ Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.36.

¹⁹⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.536; Şirbînî, *a.g.e.*, V, s.104, 105; İbn Kâsım Şihâbüddin Ahmed b. Kâsım el-Abbadî Abdülhamid Şirvânî, *Havâşî ala Tuhfetü'l-muhtâc bi-Şerhi'l-Minhâc*, Matbaat-ü Mustafa Muhammed, y.y, t.y., VIII, s.255.

koca kadını ayrılıkla baş başa bırakmayı seçmiştir, ölümle ayrılmamıştır. Bu sebeple kadının boşanma sonrasında gelen ölüm sebebiyle üzüntü duyması gerekmez.¹⁹⁸

Kâsânî de talâk iddeti beklerken kocası ölen kadının yas tutması gerektiği yönündeki görüşünü şu açıklamalarla destekler: Kocası ölen kadın, şehvetini giderdiği, iffetini haramlardan koruduğu, nafaka aldığı için helak olmaktan korunduğu nikâh nimetini yitirmiştir. Bunların hepsi ölümle birlikte elden çıktığı için kadının bu musibetten duyduğu üzüntüyü göstermek için yas tutması gereklidir. Bu anlam boşanmanın ardından gelen ölümler için de geçerlidir. Bunun için kadının yas tutması gerekir. İmam Şâfiî'ye göre vefat iddeti kocanın hakkı olması sebebiyle gereklidir. Kâsânî bu görüşü isabetli bulmaz. Kocanın hakkından dolayı olsa idi babanın vefatında olduğu gibi üç günden fazla olmaması gerekirdi diyerek İmam Şâfiî'nin görüşüne karşı açıklamalarda bulunmuş oldu.¹⁹⁹

2.11. Dinden Çıkması

Karı kocadan birinin dinden çıkması ölüm hükmünde bir olaydır. Ölü ise nikâh yapmaya uygun değildir. Bunun için mürted kişinin nikâhı sona erdiği gibi başlangıçta yapılması da geçerli değildir. Çünkü irtidât eden kimse saflığını kaybetmiştir. Nikâh mülkiyeti ise bu özelliğin yitmesiyle devam etmez. Bununla beraber kadının dinden çıkması talâk değildir ve bu konuda ihtilâf yoktur. Erkeğin dinden çıkması ise Ebû Hanîfe ve Ebû Yusûf'a göre talâk değilken İmam Muhammed'e göre talâk olarak kabul edilir.²⁰⁰

Kadın iddet beklerken dinden çıkarsa İslâma dönünceye kadar kendisine nafaka ödenmez. Dinden çıkarak dâru'l harbe intikal etse sonra dönse Müslüman olsa yine nafaka ödenmez. Çünkü iddeti dâru'l harbe intikal ettiğinde batıl olmuştur. Ve bu durum ölüm menzilesindedir.²⁰¹ Serahsî de irtidât eden kadına nafaka ödenmeyeceğinden bahsetmiştir. Kadın İslâm dinine dönse ve tevbe etse bile durum böyledir.²⁰²

Kadın iddet beklediği sırada dinden çıkarsa nafaka düşer. Bunun nedeni, dinden çıkma değil, hapisyanede hapsedileceği ve kocasının evinde olmayacağı içindir. Aleyhine sabit

¹⁹⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.536.

¹⁹⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.536.

²⁰⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.609.

²⁰¹ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.109.

²⁰² Serahsî, *a.g.e.*, V, s.204.

olan bir hak nedeniyle hapsedilen bir kadının nikâhı devam ederken de nafakasını vermekle koca yükümlü değildir. Aynı şekilde iddet beklediği sırada da koca nafaka sağlamakla yükümlü değildir. Tövbe eder, kocanın evine geri dönerse tekrar nafaka alma hakkını kazanır. Çünkü bu hakkı sekteye uğratan hapis olayı ortadan kalkmıştır.²⁰³

²⁰³ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.205.

BÖLÜM 3: ERKEĞİN EVLİLİK HUKUKUNA AYKIRI DAVRANMASI

Önceki bölümde kadının evlilik hukukuna aykırı davranmasıyla *nâşize* olarak nitelendirileceğinden bahsetmiştik. Genellikle kadın için kullanılan *nüşûz* kelimesi erkeğe izâfe edilerek kullanıldığında kocanın karısına karşı görevlerini ihmal etmesini, ona karşı kötü muamelede bulunmasını ifade eder. Erkeğin kötü muamelesinden bahseden Nisâ süresi 128. âyet şu şekildedir: “Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır.”²⁰⁴ Ayette erkeğin davranışlarındaki sıkıntıyı ifade etmek için *نُشُورًا* ve *إِعْرَاضًا* kelimeleri kullanılmıştır. Kısaca *nüşûzun* fena muamele *i’râdın* ise yüz çevirme anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Daha ayrıntılı ifade edecek olursak erkeğin *nüşûzu*; hanımını diğer kadınlardan daha aşağıda görmesi, bencillik etmesi, hanımına karşı nefret hissetmesi, çirkinliği, yaşı, davranışları gibi bazı sebeplerden dolayı onu hoş görmemesidir. *İ’râd* ise; hanımından yüz çevirmesi, lehine olan bazı menfaatlerden kadını mahrum etmesi, evlenme akdinin gereği olarak kadının hakkı olan nafaka, cinsel yararlanma gibi bazı menfaatleri sağlamaktan kaçınmasıdır.²⁰⁵

Kâsânî *nüşûz* kelimesini kullanarak bu durumun erkekten de kaynaklanabileceğini ifade etmiştir. Ancak bunu açıkladığı yerde sadece erkeğin *nüşûzu* halinde kadından bir şey almasının helal olmayacağına değinmekle yetinmiştir.²⁰⁶ Yukarıda bahsettiğimiz *nüşûz-i’râd* ayırımına değinmemiştir. Ancak başka bir bölümde bahsi geçen âyetin iniş sebebinden bahsetmiştir. Buna göre Sevde binti Zem’a yaşlandığında Hz.Peygamber’in kendisini boşamasından korktu ve kendi gününü Hz.Âişe’ye verdi.²⁰⁷ Bu ayette²⁰⁸ geçen sulh’tan maksat Hz. Âişe ile Sevde binti Zem’a arasında gerçekleşen olaydır.²⁰⁹ Eğer kadın anlaşmadan vazgeçerse, kendine düşen geceleme payını dilediği zaman geri alabilir.²¹⁰

²⁰⁴ Nisâ, 4/128.

²⁰⁵ Taberî, *a.g.e.*, II, 571; Cessâs, *a.g.e.*, III, s.269; Hacı Mehmet Günay, “Nüşuz”, DİA, XXXIII, 304.

²⁰⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.386.

²⁰⁷ Bûhârî, Nikâh, 99; Ebû Dâvûd, Nikâh, 39; İbn Mâce, Nikâh, 48.

²⁰⁸ Nisâ, 4/128.

²⁰⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.599.

²¹⁰ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.220.

Sonuç olarak erkeğin nafaka, mehir, cinsel açıdan faydalanma gibi kadını en temel haklarından mahrum ettiği durumları yüz çevirme başlığı altında inceleyeceğiz. Psikolojik ve fiziksel kötü muamelelerini ise fena muamele başlığı altında değerlendireceğiz.

3.1. Yüz Çevirme/İ'râd

3.1.1. Kadına Mehrini Ödememesi

Nikâh akdinin sonucu olarak kocanın karısına ödemek zorunda olduğu para veya mal mehir olarak isimlendirilir. Mehir ve sadâk aynı anlamda kullanılır.²¹¹

Kâsânî, “...mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helal kılındı.”²¹² âyet-i kerimesini mehrin delili olarak zikretmiştir. Buna göre mal verilmeden nikâh yapılması caiz değildir.²¹³ Öyle ki mehir verilmeyeceği üzerine taraflar anlaşma sağlasa bile bu hak iptal olmaz, kadın daha sonra mehrini talep edebilir.²¹⁴ Hanefilere göre de mehirsiz evlenen kadına emsal mehir bizzat nikâh akdi ile gerekli olur.²¹⁵

Mehir belirlenmesi tavsiye edilmekle birlikte “Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur.”²¹⁶ âyet-i kerîmesine binaen mehir belirlenmeden gerçekleştirilen nikâhın geçerliliği konusunda ihtilâf yoktur.²¹⁷ Kâsânî bazı âlimlerin hangi delillere dayanarak mehrin nikâhın şartı olup olmadığı tartışmalarına Kitâbu'n-Nikâh bölümünde uzunca yer vermiştir. Biz burada kısaca mehrin vücûbunun delillerine değindikten sonra mehrin hikmetine, erkeğin mehri ödemekten kaçınması durumunda uygulanacak yaptırımlara ve mehrin miktarına değineceğiz.

Tarafların mehir konusunda gönüllerinin mutmain olması gerekir. Çünkü nikâhın maksatları ancak tarafların uyumuyla elde edilir. Bu uyum da koca için yüce ve onurlu bir kadınla gerçekleşir. Kadının erkek tarafından da onurlu kabul edilip kıymet verilmesi

²¹¹ Mehmet Âkif Aydın, “Mehir”, DİA, XXVIII, 389; İbn Manzur, *a.g.e.*, ‘mhr’ mad., VII, s.34.

²¹² Ayetin tamamı şöyledir: “(Savaş esiri olarak) sahip olduklarınız hariç, evli kadınlar (da size) haram kılındı. (Bunlar) üzerinize Allah'ın emri olarak yazılmıştır. Bunların dışında kalanlar ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helal kılındı. Onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra, onunla ilgili olarak uzlaştığınız şeyler konusunda size günah yoktur. Şüphesiz ki Allah (her şeyi) hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Nisâ, 4/24.

²¹³ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.453.

²¹⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.454.

²¹⁵ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.62.

²¹⁶ Bakara, 2/236.

²¹⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.452; Serahsî, *a.g.e.*, V, s.62.

için mehrin erkek açısından önemli bir miktar olması gerekir. Miktarın yüksek olması kadını erkeğin gözünde izzetli ve elde tutmak konusunda önem verilen durumuna getirir. Ne zaman ki kadın erkeğin gözünde önemsizleşir kadınla uyum sağlamak zorlaşır, bu durumda güzel geçim olmayacağı için nikâhın maslahatı da gerçekleşmez. Nikâhla birlikte kadının nefsinde ve faydalanılmasında mülkiyet sabit olur. Mülkiyet ise hür kadın açısından zillet ve düşüklüktür. Bu düşüklüğün telafisi ise ancak erkekten gelen mal ile olur. Bu sebeple kadın hakkını isterse kocanın bunu ödemesi gerekir. Koca mehri ödemekten kaçınırsa kâdî kocayı ödeme yapmaya zorlar buna rağmen ödemezse kâdî bir vekil tayin eder.²¹⁸

Koca, karısına mehrini ödemez ve kadın da mehrini alıncaya kadar kendisini teslim etmekten kaçınırsa nafaka hakkına sahiptir. Çünkü bu durumda kadın bir hakka dayanarak kendisini teslim etmemiştir. Bu nedenle hüküm açısından nafakayı gerektiren şeyi ortadan kaldırmamıştır. Tam tersine koca, kadının hakkı olan mehri teslim etmemekle onun hakkını ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca nafaka da mehir de kadının hakkıdır. Kadının, haklarından birini istemesi diğerini düşürmez. İtaatsizlik eden kadın kocasının evine dönerse nafakaya hak kazanır. Çünkü kadının nafakasının düşmesine neden olan şey onun itaatsizliğidir. Bu da ortadan kalkmıştır. Bu konuda delil şu âyettir: *“Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın.”*²¹⁹

Kadın mehrin tamamını almadan kocasının kendisiyle birlikte olmasını engelleyebilir. Hatta koca, kadına mehrini bir dirhemi hariç olmak üzere ödemiş olsa kadın tamamını almadan memleketinden çıkıp kocasının evine gitmeye zorlanamaz. Çünkü alıkoyma hakkı parçalarına ayrılamaz ve iptal edilemez alışverişte olduğu gibi tüm bedelin ödenmesiyle gerçekleşir.²²⁰

Mehir için orta yollu bir miktarın belirlenmesi, kadın ve erkeğin ödenecek meblağ üzerinde anlaşmaları tarafların mağdur olmaması için son derece önemlidir. Çünkü miktar fazla tutulursa koca zarara uğrar, alçak tutulursa kadın zarara uğrar. Bu yüzden adaleti sağlamak adına Hz.Peygamber'in *“İşlerin hayırlısı orta yollu olanıdır.”*²²¹ hadisinde buyurduğu gibi mehir belirlenirken orta yolun tutulması gerekir. Bu bağlamda

²¹⁸ Kâsânî, a.g.e., III, s.454.

²¹⁹ Serahsî, a.g.e., V, s.186; Nisâ, 4/34.

²²⁰ Kâsânî, a.g.e., III, s.486; Serahsî, a.g.e., V, s.64.

²²¹ Kâsânî, a.g.e., III, s.474; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, s.391.

Hanefilere göre mehrin en azı 10 dirhemdir. İmam Şafî'ye göre çok basit bir şey bile olabilir.²²² Hz.Peygamber (s.a.s) bir sahabiye Kur'an ezberi karşılığında evlendirmiştir.²²³

Sonuç olarak görüyoruz ki mehir kadının temel hakkıdır. Mehrin miktarı erkeğin maddi gücü kadının da sosyal statüsü göz önünde bulundurularak belirlenmelidir. Erkek mehri ödemekten kaçındığı takdirde kadının mahkemeye başvurma hakkı vardır. Kâdî erkeği mehri ödemeye zorlar. Kadın, mehri ödenmedikçe erkeğe teslim olmaktan kaçınabilir. Mehr kadının onurunun korunması ve evlilikte erkeğin gözünde kıymetini koruması açısından kadının hakkı, erkeğin de en temel sorumluluğudur.

3.1.2. Nafakayı Sağlamaması

3.1.2.1. Nafakanın Vacip Oluşu

Erkeğin nafakayı sağlaması evliliğin kadın lehine doğurduğu temel haklardan birisidir. Kâsânî "*Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir.*"²²⁴ "*Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun.*"²²⁵ âyetlerini delil getirerek nafakanın yiyecek, giyecek ve mesken olmak üzere genel olarak üç unsuru kapsadığını belirtir.²²⁶ Kadın nikâhla birlikte bu üç unsuru hak etmiş olur. Serahsî ise bahsi geçen ayetlere ilave olarak "*Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması nedeniyle mallarından harcama yaptıkları için erkekler, kadınların yöneticisi ve koruyucusudur.*"²²⁷ âyetini de nafakanın vücûbiyetine delil olarak zikreder.²²⁸

Nafakanın vâcib oluşunun sünnetteki delili ise Hz.Peygamber'in veda hutbesinde şu şekilde buyurduğu rivayet edilen sözleridir: "*Ey insanlar! Kadınların haklarına riayet etmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah'ın emaneti olarak aldınız. Onların namus ve iffetini Allah adına söz vererek helal edindiniz. Dikkat edin! Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin onlar üzerindeki hakkınız iffet ve namuslarını korumalarıdır.*"

²²² Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.455-456; Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl el-Müzenî el-Mısırî, *Muhtasar'ul-Müzenî*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, s.238.

²²³ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.459; Serahsî, *a.g.e.*, V, s.81; Buhârî, *Fedâilu'l-Kur'ân*, 21; Müslim, *Nikâh*, 13; Ebû Dâvud, *Nikâh*, 31; Tirmizî, *Nikâh*, 22; Nesâî, *Nikâh*, 62; İbn Mâce, *Nikâh*, 17.

²²⁴ Bakara, 2/233.

²²⁵ Talâk, 65/6.

²²⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.117-118.

²²⁷ Nisâ, 4/34.

²²⁸ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.181.

Kadınların sizin üzerinizdeki hakları geleneklere uygun biçimde yiyecek ve giyeceklerini sağlamanızdır. Kadınlar hususunda Allah'tan korkun ve onlara en iyi şekilde davranın."²²⁹

Yine başka bir rivayete göre bir adam Hz.Peygamber (s.a.s)'e geldi ve 'kadınların kocaları üzerindeki hakları nelerdir?' diye sordu.' Hz.Peygamber (s.a.s)'de buyurdular ki: "Yediği zaman onu yedirir, giydiği zaman onu giydirir. Onu yatağında terk etmez, onu dövmez, ona çirkin söz söylemez."²³⁰

Kadın kocasının hakkı için kendisini hapsedmekle ve kendisini başka işlerden çekerek zamanını kocasına ayırmaktadır. Bu nedenle kadının nafakasını sağlamak kocanın vazifesidir.²³¹

Kadının kendisini kocasına teslim etme vakti aynı zamanda kadına nafaka ödenmesinin vâcip olduğu vakittir. Teslimden kastedilen ise: kadın ve erkek arasında cinsel birleşmeye veya faydalanmaya bir engel olmaksızın halvet halinin gerçekleşmesidir. Eğer bu birlikteliğe kadın ve erkeğin dışındaki bir etken mani olursa, teslim gerçekleşmediği için kadına nafaka ödenmesi gerekmez.²³²

Kadın hastalansa bile onun nafakasını vermek kocanın görevidir. Çünkü kadın bu durumda da kendisini kocanın evinde teslim etmiştir. Kadın hasta olmakla teslimi ortadan kaldıracak bir şey yapmamıştır. Diğer yandan bir arada olma vb. nikâhtan amaçlanan diğer yararlar hastalıkla ortadan kalkmaz. Hasta olan kadın, hastalandıktan sonra kocasının evine taşınmış ise koca iyileşinceye kadar onu ailesinin yanına geri gönderebilir. Kadın kocanın evine taşındıktan sonra burada hastalanmışsa, koca onu geri gönderemez. Kadına nafakasını öder, ancak hastalık uzarsa gönderebilir. Çünkü nikâh, kadın ve erkeğin bir arada bulunması, birlikte olması için yapılır. Küçük bir hastalık nedeni ile kocanın karısına nafaka vermemesi ve onu ailesinin yanına göndermesi ülfetle bağdaşmaz. Ancak hastalık uzarsa erkeğin kadının üzerindeki hâkimiyeti ortadan kalkar.²³³

²²⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.104; Serahsî, *a.g.e.*, V, s.181, 283; Müslim, Hâc, 19; Ebû Dâvûd, Menâsik, 57; Tirmizî, Radâ', 11; İbn Mâce, Menâsik, 84; Bünyamin Erul, "Veda Hutbesi", DİA, XLII, 592.

²³⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.104; Ebû Dâvûd, Nikâh, 42; İbn Mâce, Nikâh, 3. (İki hadis kaynağında da ifade "yüzüne vurmaz" şeklindedir.)

²³¹ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.181.

²³² Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.112.

²³³ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.192.

Cinsel sorunlar, borç sebebiyle hapiste olmak ya da hac sebebiyle dışarıda olmak gibi cinsel birlikteliğin erkek tarafından kaynaklanan bir sebeple gerçekleşmediği durumlarda kadına nafaka ödenmesi gerekir.²³⁴

3.1.2.2. Nafakanın Kapsamı

Bedâi' nin nafaka bahsinde bu kapsamdaki unsurların temini, kalitesi ve çeşitleriyle ilgili olarak ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır. Kadının soylu kadınlardan olup olmaması, örf, erkeğin maddi durumu gibi etkenler nafaka temin edilirken göz önünde bulundurulması gereken temel faktörlerdir.

Buna göre; erkeğin hanımının toplumsal ve fitrî durumunu göz önünde bulundurarak yeterli miktarda nafaka sağlaması zarurettir. Serahsî bu bilgiye ilave olarak nafakada yetecek miktarın örf'e göre belirlenmesi gerektiğini belirtir. Örf'e uygun olan miktar ise ne yetmeyecek kadar az, ne de israf derecesinde olur.²³⁵ Hasan'ın²³⁶ rivayetine göre ise fakir erkek için nafaka, yetecek kadarının en alt miktarıdır. Kerhî'nin görüşüne göre nafaka, kadının sosyal durumuna göre değil kocanın zenginliği ve fakirliği göz önünde bulundurularak takdir edilir. Ancak Hassaf'a²³⁷ göre kadın ve erkeğin ikisinin de durumları göz önünde bulundurularak nafaka takdir edilir. Zenginlerde nafakanın en düşüğüne, fakirlerde ise en yükseğine itibar edilir.²³⁸ Hassaf'ın görüşü zikredilerek *Mebûsât*'ta da bu şekilde değinilmiştir.²³⁹

Nafaka genel olarak yiyecek, giyecek ve mesken temini gibi üç unsuru kapsar. Biz de bu üç unsuru değerlendireceğiz.

3.1.2.2.1. Yiyecek Temini

Kâsânî nafakanın takdir olunmuş bir miktar olup olmadığına dair âlimlerin görüşlerini aktardıktan sonra kendi görüşünü beyan eder. Buna göre erkeğin maddi durumu iyi değilse yiyecek, katık ve yağ maddelerinde örf'e göre yetecek kadarının en alt miktarını temin eder. Orta halli ise maddi genişliğine göre örfün gerektirdiği miktarın daha fazlasını

²³⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.114.

²³⁵ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.181.

²³⁶ Ebû Ali Hasan b. Ziyâd el- Ensârî el- Lü'lûi el-Kûfî, Ebû Hanîfe'nin en büyük talebelerindendir, (v.204). (Özel, *a.g.e.*, s.20.)

²³⁷ Ebû Bekr Ahmed b. Ömer (Amr) eş-Şeybânî el- Hassaf, Müctehid Hanefî âlimi, (v.261). (Özel, *a.g.e.*, s.23.)

²³⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.125-126.

²³⁹ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.182.

temin eder. Eğer zenginlerden ise nafaka unsurlarının hepsinde örf'e göre kadına en geniş imkânı sağlar. Buna göre nafaka ve giyimde örfün belirlediği kıstaslar geçerlidir. Çünkü zararın giderilmesi kadın ve erkek için de gereklidir. Örfün açıklaması ise; yeteri kadarın orta yollu olanıdır.²⁴⁰ Veleve ki koca maddi açıdan çok iyi bir durumda olsa iyi elenmiş undan yapılan ekmeke, kuzu veya tavuk eti yesin, kadın da çok fakir olsa evinde arpa ekmeği yesin kocanın kendi yediğinden ya da kadının ailesinin evindeyken yediğinden yedirmesi gerekmez, buğday ekmeği ve koyun eti yedirmesi gerekir. Giyeceği konusunda da buna itibar edilir.²⁴¹ Serahsî de yiyecek nafakasının standart bir miktar olmaması gerektiğini ifade eder. Çünkü nafaka temininde amaç yeterli miktarın temin edilmesidir. Bu miktar da insanların yapılarına, genç ve ihtiyar olma durumlarına göre değişiklik gösterir. Bu sebeple yiyeceği belli bir miktar ile sınırlamak taraflardan birinin zarara uğramasına sebep olur. Bu yüzden isabetli bir karar değildir.²⁴²

Serahsî'ye göre kadına nafakasını ulaştırmanın iki yolu vardır. Bunlar; ihtiyaç duyduğu şeyleri alma imkânını sunmak ya da ihtiyacı olan şeyleri almaktır. Buna binaen erkek hanımına yetecek miktarda yiyecek temin ediyorsa kadın kocasından nafaka isteme hakkına sahip değildir. Eğer koca beslenme için yiyecek temin etmiyorsa ve kadın nafaka temin edilmesi için kocasını mahkemeye verse aylık olarak örf'e uygun ve yetecek miktarda nafaka belirlenir. Örf'e uygun miktar ise yetmeyecek kadar az olmayan, israf derecesinde çok olmayan iki tarafın da yararının gözetildiği miktardır. Buna göre hâkimin yapması gereken her zaman ve her yerde örf'e uygun olarak yetecek miktarı nafaka olarak tayin etmektir.²⁴³

3.1.2.2.2. Giyecek Temini

Erkek maddi imkânı geniş olmayanlardan ise elbisenin yazlık ve kışlık olmak üzere yetecek kadarını temin eder. Maddi imkânı orta halli olanlardan ise kadına giyecek konusunda örfün gerektirdiğinin güzelini temin eder. Eğer erkek zenginlerden ise örfün gerektirdiğinin en güzelini temin eder. Buna göre giyimde de ölçü olarak örfün belirlediği kıstaslar dikkate alınır.²⁴⁴

²⁴⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.126.

²⁴¹ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.126.

²⁴² Serahsî, *a.g.e.*, V, s.182.

²⁴³ Serahsî, *a.g.e.*, V, s. 181.

²⁴⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.126.

Kadına yazlık elbise olarak; gömlek, başörtüsü, çarşaf (kadın örtüsü olarak), alt kıyafet gibi giyecekleri erkek maddi durumuna göre sertinden, yumuşağından ya da orta yollusundan temin eder. Eğer erkek fakir ise giyim eşyalarının sertinden, zenginlerden ise yumuşağından, orta geçimli olanlardan ise orta olanından temin eder. Bu unsurların hepsi şehirde yaygın olan kullanıma göre pamuk veya keten olanından temin edilir. Maddi durumu iyi olan bir erkeğin kadının başörtüsünü ipek olandan alması gereklidir. Kış mevsiminde ise şehrin sıcak ya da soğuk olması da göz önünde bulundurularak diğer unsurlara ilave olarak kadına kürk de alınması gerekir.²⁴⁵

Serahsî ise kadına kış ve yaza uygun olarak elbise verilmesi gerektiğinden bahseder. Çünkü insanın varlığını devam ettirebilmesi bununla mümkün olur. İnsan âdeten yiyecek olmadan yaşayamayacağı gibi, giyecek olmadan da yaşayamaz. Giyecek konusundaki ihtiyaç zamana ve mekâna göre farklılık gösterir. Bundan dolayı giyecek konusunda da örf dikkate alınır.²⁴⁶

Mebisûta, giyeceğın neleri kapsadığına değinildikten sonra her altı ayda bir olmak üzere yılda iki kere giyim unsurlarının temin edilmesi gerektiğinden bahsedilir. Koca, kıyafetleri teslim ettikten sonra bahsi geçen süre doluncaya kadar yeniden temin etmesi emredilemez. Ancak kadın kendisine verilen elbiseyi alışılmış bir şekilde giymesine rağmen zamanından önce elbise yırtılıp eskirse yeniden alınır. Çünkü normal bir şekilde kullanıldığı halde eskidiği için elbisenin kadına yeterli olmadığı anlaşılır. Kadın kendisine verilen elbiseyi bir kenara bırakır ve kullanmaz altı aylık süre geçmesine rağmen elbisesi yeni olarak duruyor olsa bile yeni elbiseye hak kazanır. Çünkü kadın elbiseyi giyseydi elbise eskieyecekti. Elbiseyi giymemesi yüzünden hakkı düşmez. Zamanın yenilenmesi ile ihtiyacın da yenilendiği kabul edilir.²⁴⁷

3.1.2.2.3. Mesken Temini

Evliliğın gereklerinden biri olarak erkeğın nikâhı altına giren kadına sağlaması gereken mesken Allah-ü Teâlâ'nın şu sözü gereğince vaciptir: “Onları gücünüz nispetinde,

²⁴⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.126.

²⁴⁶ Serahsî, *a.g.e.*, V, s. 181.

²⁴⁷ Serahsî, *a.g.e.*, V, s. 183.

oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun.”²⁴⁸ Bu ayetin anlamı; ‘oturduğunuz yerde onları oturtun, gücünüz nispetinde onların nafakalarını verin’dir.²⁴⁹

Eğer koca hanımını diğer hanımıyla, annesiyle, kız kardeşiyle, kızıyla veya başka bir akrabasıyla oturtmak isterse kadın buna karşı çıkabilir. Erkeğin kadını ayrı bir evde oturtması gerekir. Çünkü onlar aynı evde kadına eziyet edip zarar verebilirler. Kadının aynı evde oturmayı reddetmesinin sebebi zarar ve eziyet görmedir. Ayrıca üçüncü kişilerin varlığı karı kocanın diledikleri vakitte baş başa kalmalarına ve birlikte olmalarına engel bir durumdur. Hatta mesken büyük bölümlerden oluşsa erkeğin hanımına kapısı kilitlenebilen bir bölüm tahsis etmesi gerekir.²⁵⁰

3.1.2.3. Nafaka Ödenmediği Takdirde Başvurulacak Yöntemler

Erkeğin karısının nafakasını temin etmesinin vâcib oluşunu yukarıda delilleriyle zikrettik. Buna rağmen erkeğin nafakayı ödemekten kaçındığı durumlar için çeşitli yaptırımlar mevcuttur. Örneğin Ebu Süfyan’ın karısı Hind, Hz.Peygambere gelerek kocasının cimri bir adam olduğunu kendisini ve evladını doyumadığını söylediğinde Hz.Peygamber (s.a.s.) Hind’e: “*Ebu Süfyan’ın malından sana ve evladına yetecek ölçüde al*”²⁵¹ buyurdu. Buna göre erkek vacip olan nafakayı temin etmezse kadın geçinmesi için yetecek miktarı erkeğin malından izni olmadan alabilir. Ümmet bu konuda icmâ etmiştir.²⁵² Serahsî de bu hadis için “kadın kocasının hakkı için kendisini hapsetmekle ve kendisini başka işlerden çekerek zamanını kocasına ayırmaktadır” açıklamasını yaparak bahsettiği nedenden dolayı kadının, kocasının malından kendisine yeterli olacak şeyi almayı hak edeceğini söyler.²⁵³

Kadına nafakasını ulaştırmanın iki yolu vardır: Bunlar ihtiyaç duyduğu şeyi alma imkânını sunmak veya ihtiyaç duyduğu şeyi kadına vermektir. Bu nedenledir ki koca, kadının besleneceği şeyleri kendisine sunuyor ve kadın da kendisine yeterli olacak şeyleri yeme imkânına sahip bulunuyorsa kocasından kendisine nafaka belirlemesini isteme hakkına sahip olmaz. Koca bu durumda olmaz da kadın, kendisine nafaka ödenmeye hükmedilmesi için kocasını mahkemeye verirse, aylık olarak örfe göre kendisine yeterli

²⁴⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.103,121; Talâk, 65/6.

²⁴⁹ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.181.

²⁵⁰ Kâsani, *a.g.e.*, V, s.122.

²⁵¹ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.181; Buhârî, Nafakât, 9; Müslim, Akdiyye, 4; Ebû Dâvûd, Buyû’, 81; İbn Mâce, Ticârât, 65.

²⁵² Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.104-105, 123.

²⁵³ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.181.

olacak bir nafaka belirlenir. Bu konuda örf göz önüne alınır. Örfte uygun olan miktar, ne yetmeyecek kadar az, ne de israf derecesinde olur. Çünkü hâkim her iki tarafın yararını gözetmek zorundadır. Bu da örfte uygun olan ile gerçekleşir.²⁵⁴

Erkeğin nafaka temininden kaçındığı ya da nafakayı yeterli miktarda sağlamadığı durumlarda kadının başvuracağı merci mahkemedir. Örneğin kadın, erkeğin zengin olduğunu ve bu durumuna uygun nafaka sağlamasını talep eder ve erkek de fakir olduğunu iddia ederse kâdî erkeğin durumunu bilmediği için yeminle birlikte erkeğin sözünü kabul eder. Hassaf'ın da katıldığı bu görüşe göre erkeğin yemini kabul edilirken İmam Muhammed'in *Ziyadât* adlı eserinde zikrettiğine göre ise yeminiyle birlikte kadının sözü geçerlidir. Ve der ki; “eşler arasında bu ihtilâfın ne zaman çıktığına bakılır. Kendisinden talep edilenin genişliği zamanında mı yoksa borçları sebebiyle darlığı zamanında mı?” diyerek duruma göre bir değerlendirme yapılmasını ima etmiştir. Hocalarının da bu konuda ihtilâf ettiğini belirtir.²⁵⁵

Kadın, kocanın zengin olduğuna dair delil getirirse delili kabul edilir. Eğer kâdî, koca fakir durumdayken kadına bir aylık nafaka takdir etse ve bir ay tamamlanmadan önce kocanın durumu düzelse takdir edilen nafaka da artar. Çünkü nafaka genişliğe ve darlığa göre değişen bir şeydir.²⁵⁶ Eğer erkek nafakayı sağlamazsa kadının nafakası kaza yoluyla ya da rıza yoluyla koca borçlandırılarak temin edilir.²⁵⁷

Sonuç olarak görüyoruz ki nikâh akdi gerçekleştikten sonra kadının tüm ihtiyaçları erkeğin sorumluluğundadır. Erkek maddi imkânlarıyla doğru orantılı olarak hanımının imkânlarını da artırmalıdır. “*Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da, Allah'ın ona verdiğiinden (o ölçüde) harcasın. Allah bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar. Allah bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.*”²⁵⁸ âyet-i kerimesine binaen imkânlar ölçüsünde örfün ve kadının sosyal konumunun da göz önünde bulundurulduğu bir yaşam standardı sağlanmaya çalışılmalıdır. “Kocasının ekonomik durumuna göre belirli bir yaşam standardında yaşamak kadının hakkıdır. Kadının varlık durumu ne olursa olsun kocası ona yiyecek, giyinme, barınma ve birçok hukukçuya göre ‘yaşam gereksinimlerini’ sağlamak zorundadır. Karısının geçimini

²⁵⁴ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.181.

²⁵⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.127.

²⁵⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.127.

²⁵⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.159.

²⁵⁸ Talâk, 65/7.

sağlayamayan bir erkek için bu durumun, borç almasından evliliği bitirmek zorunda kalmasına kadar birçok sonucu olabilir.”²⁵⁹ Erkek sorumluluğunu yerine getirmediği takdirde kadın mahkemeye başvurarak mağduriyetinin giderilmesini talep edebilir.

3.1.3. Hanımları Arasında Adaleti Sağlayamaması

Bireyleri sükûnete kavuşturması hedeflenen evlilik müessesesinde, erkek birden fazla eşe sahip ise, hanımları arasında adaleti gözetme hususunda çok titiz davranması gerekir. Aksi takdirde dünyada nikâh ile hedeflenen sekînet haline ulaşamazken ahirette ise adaletsizliğin cezasıyla karşı karşıya kalmak söz konusudur.

Bu konudaki delil Allah-ü Teâla'nın şu sözüdür “...Kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Eğer (o kadınlar arasında) adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız, o takdirde bir tane alın.”²⁶⁰ Serahsî bu âyetin anlamının: “Haksızlık yapmayınız,” demek olduğunu belirtir. Ardından İmam Şafî'nin *Ahkâmu'l-Kur'ân* da geçen görüşünü aktararak âyetin anlamının, “aileniz haddinden fazla çoğalmasın” demek olduğunu söyler. Ancak bu, ilk dönem âlimlerinin görüşüne aykırı bir görüştür. Onlardan aktarılan görüş ise âyetin anlamının “meyletmeyiniz” şeklinde olduğu yönündedir.²⁶¹

Kâsânî ise; ‘eğer iki, üç, dört hanım aldığınızda eşit gece ayırmakta ve nafakada adaletsizliğe düşmekten korkarsanız o takdirde bir tane hanımla evlenmek menduptur’ açıklamasını yapar. Çünkü burada adaleti terk ederek vacibi terk etme korkusu vardır. Bunun delili ise Allah-ü Teâlâ'nın şu sözüdür: “...Bu adaletten ayrılmamanız için daha uygundur.”²⁶² Çünkü zulüm haramdır. Adalet ise vaciptir. Allah-ü Teâlâ şu sözünde de “Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı emreder...”²⁶³ buyurarak adaleti emretmiştir.

Hız. Peygamberin, nikâhı altında sekiz hanım bulunan bir erkeğe Müslüman olduktan sonra “Dördünü seç, diğerlerini boşa.”²⁶⁴ buyurduğu rivayet edilir. Çünkü dörtten fazlasında hukuku gözetememe ve sıkıntıya düşme söz konusu olur.²⁶⁵ Bütün bu uyarıların yanında Allah-ü Teâlâ adaletsizlikten korkan için bir tane hanım sahibi olmanın

²⁵⁹ Tucker, *a.g.e.*, s.92.

²⁶⁰ Nisâ, 4/3.

²⁶¹ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.217.

²⁶² Nisâ, 4/3.

²⁶³ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.596; Nahl, 16/90.

²⁶⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.429; İbn Mâce, Nikâh, 40; Tirmizî, Nikâh, 32.

²⁶⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.429.

daha uygun olacağını ancak erkeğin eli altındaki cariyelerinden sayı sınırı olmaksızın faydalanabileceğini bildirmiştir.²⁶⁶

Serahsî'nin Hz. Ayşe'den naklettiğine göre; Peygamber (s.a.s) eşleri arasında taksimde (gece paylaşımında) adaletli davranır ve şöyle dua ederdi. *“Allah ’ım! Bu benim gücümün yettiği taksim (adalet), gücümün yetmediğinden beni sorumlu tutma.”*²⁶⁷ Serahsî, Resûlullah'ın bu dua ile eşlerinden kimisine daha fazla sevgi beslemeyi kastettiğini ifade etmiştir.²⁶⁸

Bu bağlamda erkeğin birden fazla hanımı nikâhı altında bulundurmasında şer'î açıdan bir engel yok iken bu yolu tercih ettiğinde hanımları arasında geceleri pay etmede, nafaka ve giyim konularında hanımlarının haklarını gözetmesi vaciptir.²⁶⁹ Öyle ki nikâhı altında iki hür veya iki cariye hanım bulursa bunlar arasında yedirmek, içirmek, giydirmek, barındırmak ve yanlarında geceleme hususlarında adaleti gözetmek zorundadır.²⁷⁰ Yanlarında geceleme konusunda hanımların bakire ya da dul, yaşlı ya da genç, eski ya da yeni, Müslüman ya da kitâbî olması birdir. Ancak hür kadına iki gece cariyeye ise bir gece ayrılır. Onları yedirmek, içirmek ve giydirmek konusuna gelince ise burada aralarında eşitlik gözlenir. Çünkü bunlar aslî ihtiyaçlardır.²⁷¹ Serahsî özgür kadın için iki gün, câriye için bir gün ayrılacağı görüşüne Hz. Ali'den nakledilen şu rivayeti delil getirir: *“Özgür hanım için üçte iki, câriye olan hanım için üçte bir gün belirlenerek taksim yapılır.”*²⁷²

Serahsî eşler arasındaki eşitlikten kastedilen anlamın; arkadaşlık, sohbet ve kaynaşma için yanında geceleme şeklinde olduğunu ifade eder. Ayrıca cinsel ilişkinin bu kapsamda olmayacağını söyler. Çünkü bu durumun, insanın arzulu olup olmamasına bağlı olduğunu ve erkeğin bu konuda eşitlik sağlamasının mümkün olmayacağını ifade eder. Çünkü bu bir çeşit gönülde duyulan sevgiye benzer. Bu mesele ile ilgili olarak Eş'as b. Hakem'den bir rivayet aktarır. Resûlullah (s.a.s) kendisiyle gerdeğe girdiği gün Ümmü Seleme

²⁶⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.597; Mü'minun, 23/6.

²⁶⁷ Ebû Dâvûd, Nikâh, 39; Dârimi, Nikâh, 25.

²⁶⁸ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.217.

²⁶⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.596.

²⁷⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.596.

²⁷¹ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.597.

²⁷² Serahsî, *a.g.e.*, V, s.219; Muvatta, Nikâh, 30; Abdurrezzak, Musannef, VII, s.265.

(r.a.)ye; “Arzu edersen senin yanında yedi gün kalır diğerlerine de yedişer gün belirlerim” buyurmuştur.²⁷³

Bir rivayete göre Sevde binti Zem’a yaşlandığında Hz.Peygamber’in kendisini boşamasından korktu ve kendi gününü Hz.Âişe’ye verdi.²⁷⁴ “Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır.”²⁷⁵ âyet-i kerimesinin bu olay üzerine indiği rivayet edilir. Ayette geçen sulh’tan maksat Hz. Âişe ile Sevde binti Zem’a arasında gerçekleşen olaydır.²⁷⁶ Eğer kadın anlaşmadan vazgeçerse, kendine düşen geceleme payımı dilediği zaman geri alabilir.²⁷⁷

Eğer kadınlardan biri kocası adına mal elde etmek için uğraşır ve bunu da payına düşenden daha fazla geceleme hakkı elde etmek için yaparsa kocanın bunu alması helal olmaz, kadından aldıklarını iade eder. Çünkü bu rüşvettir.²⁷⁸ Bu yolla elde edilen mal haram maldır. Daha fazla gün için kadının kocasına mehir konusunda indirim yapması da caiz değildir. Koca, payına düşen geceyi başka bir hanıma vermesi için hanımlardan birinin mehrine ilave yapsa veya ek ücret ödese bunların hepsi geçersizdir. Kadın haksızlığa rıza göstererek rüşvet almış olur. Verilen malın iade edilmesi gerekir.²⁷⁹

Yolculuk meselesinde ise erkek, hanımlarından biriyle bile yola çıkmış olsa geceleri paylaşmaz. Yolculuktan döndükten sonra diğer hanımının, seferde kaldığı müddet kadar kendisiyle oturmasını talep etmesi söz konusu değildir. Çünkü yolculuk müddeti geçmiştir. Erkeğin yolculuğa hanımları olmadan tek başına çıkması mümkündür. Ancak en güzeli aralarında kur’a çekmesidir. Hanımların kalplerinin rahat etmesi ve onlardan birine meyletme töhmetinden kurtulmak için kur’ada kim çıkarsa onunla gider. Hz. Peygamber (s.a.s.) de: “Sefere çıkacağı zaman, hanımları arasında kur’a çekerdi.”²⁸⁰ Bununla birlikte İmam Şafî’ demıştır ki; evet eğer kur’a çekerse durum anlatılan gibidir,

²⁷³ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.218; Müslim, Radâ’, 11; Ebû Dâvûd, Nikâh, 35; İbn Mâce, Nikâh, 26; İbn Hibbân, Sünen, X, s.10.

²⁷⁴ Bûhârî, Nikâh, 99; Ebû Dâvûd, Nikâh, 39; İbn Mâce, Nikâh, 48.

²⁷⁵ Nisâ, 4/128.

²⁷⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.599.

²⁷⁷ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.220.

²⁷⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.599.

²⁷⁹ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.221.

²⁸⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.598; Buhârî, Hibe, 15; Ebû Dâvûd, Nikâh, 39; İbn Mâce, Nikâh, 47.

ancak kur'a çekmeden giderse döndüğünde geceleri kalan hanımları arasında paylaşır.²⁸¹ Kasânî bu görüşü isabetli bulmaz. Çünkü kur'ada çıkan kadının durumunun yolculuğa uygun olup olmadığı bilinemez. Bu durumda hakkı gözetmek kadınların nefislerindeki değişkenlikten dolayı kesinlikle isabetli değildir.²⁸² İmam Serahsî de İmam Şafi'nin görüşüne katılmadığını belirterek şu açıklamayı yapar: "Kocanın yolculuğu sırasında kadının sıra hakkı yoktur. Görmez misin koca, eşlerinden hiçbirisini yanına almadan da yolculuğa çıkabilir. Dolayısıyla yolculuk sırasında aralarında eşit davranma gibi bir koşul yoktur. Evet, Resûlullah (s.a.s.) yolculuğa çıkarken hanımları arasında kur'a çekirdi. Ama bunu bir zorunluluktan dolayı değil eşlerinin gönlünü hoş tutmak, her hangi birine meylettiği töhmetini kendisinden uzak tutmak için yapardı."²⁸³ Daha sonra "biz Hanefîler şöyle diyoruz" diyerek eşitlik sağlamanın gün taksimi yapmanın gerektiği zaman geçerli olan bir kural olduğunu ifade eder. Kocanın yolcuğu esnasında eşinin nöbet hakkı yoktur. Bu sebeple yolculuğa çıkarken kur'a çeksin ya da çekmesin döndüğünde eşit bir nöbet taksimi yapmak zorunda değildir.²⁸⁴

Bir kişinin birden fazla eşi bulunursa nafakaları her birine yeterli olacak şekilde belirlenir. Eşlerden birisi ehl-i kitaptan bir kadın veya efendinin kendisinin yanında kalmak üzere bir ev tahsis ettiği bir cariye ise her bir eşe yeterli olacak kadar nafaka belirlenir. Müslüman özgür kadın, cariye ve zımmîden daha fazla nafaka alamaz. Çünkü nafaka, kişiye yeterli olacak kadar meşru kılınmıştır. Bu ise kişinin dinine veya köle ya da özgür oluşuna göre değişmez.²⁸⁵

Çok eşlilik günümüze kadar tartışılan bir konu olmuştur. Çok eşliliğin meşruiyeti hakkında bir tartışma yokken uygulama farklılıkları mevcuttur. Örneğin Suriye yasalarına göre erkeğin birden fazla hanımla evlenmesi mahkemenin iznine bağlıdır. Mahkeme erkeğin kadınların ihtiyaçlarını karşılayamayacağı kanaatine varırsa çok eşliliğe izin vermeyebilir. Pakistan'da ise erkeğin ikinci eşle ilgili talebi ilk eş ve hâkimden oluşan bir heyet tarafından incelenir. İlk eşin evliliğin sağlıklı bir şekilde devam etmesini engelleyecek bir hastalığı varsa ikinci evliliğe izin verilir.²⁸⁶

²⁸¹ Şirbînî, *a.g.e.*, IV, s.444.

²⁸² Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.598.

²⁸³ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.219.

²⁸⁴ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.219.

²⁸⁵ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.190.

²⁸⁶ Tucker, *a.g.e.*, s.121.

Sonuç olarak Kasânî’de kendisine adaletli davranılmayan kadının hâkime başvurmasını tavsiye ettiği bir bilgiye rastlamadık. Serahsî ise kadının haksızlığa uğradığı durumda mahkemeye başvurabileceğinden bahseder. Buna göre kadın kendisine haksızlık yapıldığına dair mahkemeye başvurduğunda hâkim kocayı uyarır. Uyarıldıktan sonra haksızlık yapmaya devam ederse hâkim kendisine canını yakacak bir ceza takdir eder ve adaletli davranmasını emreder. Koca haram bir iş yaptığı için ceza verilir ve adaletli olması emredilir.²⁸⁷ Son yüzyıllarda ise çok eşlilik uygulaması ülkelerin adalet anlayışlarına göre kendi kurdukları sistem içerisinde varlığını devam ettirmektedir.

3.1.4. Karısının Cinsel İhtiyaçlarına Cevap Vermemesi

Nikâhın temel maksatlarından olan cinsel birliktelik tarafların birbirinin hukukunu gözeterek yerine getirilmesi gereken bir sorumluluktur. Hayız, nifas, zihâr, ihramlı olmak gibi cinsel birlikteliğe mani olan bir sebep olmadığı takdirde erkek hanımından cinsel birlikteliği talep edebildiği gibi aynı şekilde kadın da kocasından cinsel birlikteliği talep edebilir. Çünkü hakkını talep etmek erkeğe helal olduğu gibi kadına da helaldir. Ancak kadın talep etse bile bu erkeğe vacip değildir. Bu konudaki hükme göre erkek bir defalığına buna zorlanır. Nikâhın güzel bir şekilde devam etmesi göz önünde bulundurarak bir defadan fazlası ise kendisiyle Allah arasındadır. Erkeğe bu durumun vacip olup olmaması ise âlimler arasında ihtilâflı bir meseledir.²⁸⁸

Bir adamın Hz.Peygamber’e gelerek ‘kadınların kocaları üzerindeki hakları nelerdir?’ diye sorması üzerine Hz.Peygamber’in “*Yediği zaman onu yedirir, giydiği zaman onu giydirir. Onu yatağında terk etmez, onu dövmez, ona çirkin söz söylemez.*”²⁸⁹ buyurduğu rivayet edilen hadis-i şeriften bizim anladığımız erkeğin hanımını özel hayatında mahrum etmesi sünnetle yasaklanmıştır.

Tek bir eşi olan erkek geceleri namaz kılarak gündüzleri de oruç tutarak geçirecek olsa kadın şikâyetçi olduğunda, eşiyle birlikte geceleme ve onun hakkını yerine getirmesi için oruç tutmaması emredilir. Bununla ilgili olarak Meksûta bir olay zikredilmiştir. Buna göre; “Bir kadın Hz. Ömer’e gelerek; ‘Benim kocam gündüzleri oruç tutar, geceleri namaz kılar,’ dedi. Hz.Ömer de; ‘Kocan ne iyi bir insanmış,’ diye cevap verdi. Kadın

²⁸⁷ Serahsî, a.g.e., V, s.219.

²⁸⁸ Kâsânî, a.g.e., III, s.592.

²⁸⁹ Kâsânî, a.g.e., V, s.104; Ebû Dâvud, Nikâh, 42; İbn Mâce, Nikâh, 3.

aynı sözleri tekrar ettikçe Ömer de aynı cevabı vermeye devam etti. Bunun üzerine Kâ'b b. Sûr 'Ey mü'minlerin emiri! Bu kadın kocasını şikâyet ediyor. Kocasının kendisiyle ilgilenmediğini söylüyor,' dedi. Kâ'b b. Sûr'un anlayış ve zekâsı Ömer'in hoşuna gitti ve ona; 'Aralarında sen hükmet,' dedi. Kâ'b da 'Bu eşi dört eşten biri kabul ediyorum. Üç gece ve gündüzü diğer eşlere, bir gece ve gündüzü de ona tahsis ediyorum' diye cevap verdi.²⁹⁰

Hasan b. Ziyâd, Ebû Hanîfe'nin şöyle dediğini nakleder: "Bir kimsenin tek hanımı olsa ve bu kimse, günlerini devamlı oruç ve namazla geçirerek veya cariyelerle düşüp-kalkarak onu ihmal etse, hanım da bu durumdan davacı olarak hâkime başvurursa, hâkim her dört geceden bir geceyi bu kadının hakkı olarak belirler." Burada dayandığı delil Kâ'b b. Sûr hadisidir. Ayrıca koca, üç hanımla daha evlenerek kadının diğer üç gündeki hakkını düşürme yetkisine sahiptir. Onun hakkını bundan daha fazla düşürme yetkisi ise yoktur. *Zâhir-u'Rivâye*'de ise bu konuya şöyle değinilmiştir: Bu durumdaki bir hanım için her dört günden biri kesin olarak belirlenmiş bir hak değildir. Ancak kocaya onun gönlünü hoş tutması, zaman zaman yanında geceleme emredilir.²⁹¹

3.1.4.1. İlâ

Erkeğin dört ay boyunca hanımına cinsel olarak yaklaşmayacağına dair yemin ettiği durum özel bir tabirle *ilâ* diye isimlendirilir.²⁹² *Îlâ*; erkeğin evliliğin temel amaçlarından biri olan cinsel istifadeden kasıtlı olarak kendini mahrum etmesidir. Erkeğin gücü yettiği halde böyle bir şeyden kaçınması ve aslen kendisine helal olan bir şeyi haram kılması kadın açısından açıkça zulüm anlamı taşımaktadır. Kâsânî de *ila* bahsinde bu meseleye değinirken "zulüm"²⁹³ kelimesini sıkça kullanmıştır. Haram olma sebebi ise; zarar verme kastı ve inatlaşma ile hanımıyla güzel geçimin bozulmasıdır.²⁹⁴

İslamiyet'ten önce *ilânın* süresinde bir sınırlama yoktu. Koca herhangi bir sebeple eşine kızdığında bir iki yıl veya daha uzun süreyle ona yaklaşmamaya yemin ediyor, süre bitiminde gerektiğinde yeni yeminle süreyi uzatıyordu. *Îlânın* sonuna kadar evlilik akdi

²⁹⁰ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.220.

²⁹¹ Serahsî, *a.g.e.*, V, s.220.

²⁹² Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.452; Serahsî, *a.g.e.*, VII, s.19.

²⁹³ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.440, 444, 447,450, 453.

²⁹⁴ Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.5.

devam ettiğinden kadın yeni bir evlilik yapma imkânı bulamıyordu.²⁹⁵ Bu uzaklaşmanın süresine şu âyet-i kerimeyle sınırlama getirilmiştir: *“Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Eğer (yemin edenler yeminlerinden dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”*²⁹⁶

Kişi karısına *îla* yaptıktan sonra dört ay dolmadan onunla cinsel ilişkide bulunursa, yemini bozma koşulu gerçekleştiği için yemin kefâreti gerekli olur, *îla* düşer. Çünkü *îlanın* hükmü, kocanın hanımının birleşme hakkına engel olmak suretiyle ona zarar verme ve sıkıntıya düşürme kastıyla gerçekleşir. Koca, ilişkide bulununca hanımına zarar verme isteğinden dönmüş olur. Bu nedenle bazı âlimler, bu durumda kocaya kefâret gerekmeceğini söylemişlerdir. Çünkü Allah Teâlâ *“Eğer kadınlarına dönerlerse, Şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir.”*²⁹⁷ buyurmakla, eşine dönen kocaya rahmet ve bağışlama vaat etmiştir. Hanefilere göre ise *“Allah kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutar.”*²⁹⁸ âyet-i kerimesine binaen yeminden dönülmesi durumunda kefarete gerekir.²⁹⁹

Erkek dört ay müddetinde yeminini bozarak hanımına dönmezse bu süreç sonunda kadın bâin talâkla boşanmış olur. Çünkü kadın ancak bâin talâkla kocasından kurtularak mahrum olduğu hakkı başka bir nikâh ile sağlayabilir.³⁰⁰ *Îla* gibi sebebi erkekten kaynaklanan her türlü ayrılık cinsel birliktelikten önce gerçekleşirse ve mehir zikredilmemişse kadına *müt'a*³⁰¹ vermek gerekir.³⁰²

²⁹⁵ Hamdi Döndüren, “Îlâ”, DİA, XXII, 61.

²⁹⁶ Bakara, 2/226-227.

²⁹⁷ Bakara, 2/226.

²⁹⁸ Mâide, 5/89.

²⁹⁹ Serahsî, a.g.e., VII, s.20.

³⁰⁰ Kâsânî, a.g.e., IV, s.450, 454; Serahsî, a.g.e., VII, s.20.

³⁰¹ Müt'a; Mehir kesilmeyen, zıfâ ve halvet gerçekleşmeden boşanmış olan kadına verilmesi gereken mal, elbise vb. gibi şeyler. (Erdoğan, a.g.e., s.436)

³⁰² Kâsânî, a.g.e., III, s.523.

3.2. Fena Muamele/Nüşûz

3.2.1. Erkeğin Karısına Fiziksel Olarak Kötü Muamelede Bulunması

Kâsânî kadının fiziksel olarak kötü muamele gördüğü durumlarda durumunu kâdiya şikâyet etmesi gerektiğini söyler. Kâdî ise böyle bir durumda hanımın komşuları salih kimselerden ise onlara durumu sorar. Komşular da durumu doğrularlarsa erkeği uyarır ve hanımına iyi davranmasını emreder. Komşularına da durumu takip etmelerini söyler.³⁰³ Buna göre fiziksel şiddet konusunda kadının iddiası güvenilir bulunmadığında komşuya sorularak teyid edildi. Şiddetten korunmak için ise komşuya dayalı bir güvenlik sistemi geliştirilmiş oldu.

Diğer bir açıdan erkeğin hanımının şiddet görmesine de engel olması gerekir. Eğer koca hanımını diğer hanımıyla, annesiyle, kız kardeşiyle oturtmak isterse kadın buna karşı çıkabilir. Çünkü onlar kadına eziyet edip zarar verebilirler. Ayrıca üçüncü kişilerin varlığı karı kocanın diledikleri vakitte baş başa kalmalarına ve birlikte olmalarına engel bir durumdur.³⁰⁴ Kâsânî'nin bu açıklamasından kişinin hanımını şiddet uygulanabilecek ya da eziyet edilebilecek ortamlardan da koruması gerektiğini anlıyoruz.

Sonuç olarak diyebiliriz ki erkeğin hanımına şiddet uygulaması yasaklanmıştır. Hz.Peygamber'den rivayet edilen şu olayda da bu yasaklamayı görüyoruz. Bir adam Hz.Peygamber (s.a.s)'e geldi ve 'kadınların kocaları üzerindeki hakları nelerdir? diye sordu.' Hz.Peygamber (s.a.s)'de buyurdular ki: "*Yediği zaman onu yedirir, giydiği zaman onu giydirir. Onu yatağında terk etmez, onu dövmez, ona çirkin söz söylemez.*"³⁰⁵ Erkeğin kadına fiziksel olarak kötü muamelede bulunması sünnetle de yasaklanmıştır. Erkeğin bu yasağa uymadığı durumlarda kadın mahkemeye başvurabilir.

3.2.2. Geçimsiz Davranması

Evliliğin amacına ulaşması için sağlanması gereken şartlardan biri de güzel geçimdir. Âyet-i kerimede erkeklere hitap ederek "*Onlarla iyi geçinin*"³⁰⁶ buyrulmuştur. Fazilet ve ihsanla sözde, davranışta ve yaratılıştaki iyi muamelede bulunulması tavsiye edilmiştir. Hz.Peygamber (s.a.s) "*Sizin en hayırlınız ailesine iyi davrananınızdır. Ben de sizden*

³⁰³ Kâsani, *a.g.e.*, V, s.122.

³⁰⁴ Kâsani, *a.g.e.*, V, s.122.

³⁰⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.104; Ebû Dâvud, Nikâh, 42; İbn Mâce, Nikâh, 3.

³⁰⁶ Nisâ, 4/19.

aillesine en iyi davrananınızım.”³⁰⁷ buyurmuştur. Biz de bu başlık altında erkeğin geçimsiz davrandığı ve kadına kasıtlı olarak kötü muamelede bulunduğu durumlardan bahsedeceğiz.

3.2.2.1. Zihâr

Zihâr, cahiliye döneminde bir boşama çeşidiydi. İslâm, *zihârın* aslını kabul etmiş, ancak hükmünü, nikâh bağı kopmaksızın, kefâret ödeyinceye kadar bir zamanla sınırlı olmak üzere, cinsel ilişkiyi haramlığa dönüştürmüştür. *Zihâr* şu ayette açıklanmıştır: “*Eşlerinden zihâr ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin eşleriyle temas etmeden önce bir köleyi özgürlüğe kavuşturmaları gerekir.*”³⁰⁸

Erkeğin hanımına; “sen bana annemin sırtı gibisin, dizi gibisin, karnı gibisin, ferici gibisin” diyerek bu benzetmelerle helal olanı haram kıldığı uygulamaya *zihâr* adı verilir. Allah-ü Teâla da “*Şüphesiz onlar (zihar yaparlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar.*”³⁰⁹ âyet-i kerimesiyle *zihârı* münker olarak vasıflandırıyor. *Zihârın* haram olması çirkin ve yalan söz niteliği taşımasındandır.³¹⁰ Annenin karnı ve dizi haram olan yerlerdir, ferici ise bu haramlığı artırırken aynı zamanda işlenen cinayeti de artırır.³¹¹ *Zihâr*, zarar verme odaklı bir tasarruf olduğu için âkil, bâliğ ve Müslüman kişinin yaptığı *zihâr* geçerlidir. İmam Şâfiî ise Müslüman olmayan kimsenin yaptığı *zihârın* da geçerli olduğu görüşündedir.³¹² “*Kadınlarından zihar yaparak...*”³¹³ ayet-i kerimesindeki ifadede Müslüman kafir ayrımına gidilmemiş olmasını da görüşüne delil olarak getirir. Çünkü kâfirler de şeriatın koyduğu haramların muhataplarıdır. Kâsânî de “bize göre” ifadesini kullanarak *zihâr* neticesinde kefarete, köle azadı ve oruç gibi yükümlülüklerin olduğunu söyleyerek kâfirin ehl-i *zihâr* olamayacağını iddia eder.³¹⁴

Zihâr yapan kimsenin kefarete ödemediği hanımıyla birlikte olması Allah-ü Teâla’nın şu sözüne binaen haramdır. “*Kadınlarından zihâr yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden*

³⁰⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.602; Tirmizî, Menâkıb, 64; İbn Mâce, Nikâh, 50.

³⁰⁸ Mücâdele, 58/3; Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.224.

³⁰⁹ Mücâdele, 58/2.

³¹⁰ Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.5.

³¹¹ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.7.

³¹² İbrahim b. Ali b. Yûsuf Ebû İshâk Eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb fi fikhî'l-İmâm eş-Şâfiî*, (tahk. Muhammed Zuhaylî) Dârü’Şâmiyye, Beyrut, 1996, IV, s.409.

³¹³ Mücâdele, 58/3.

³¹⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.8.

dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler.”³¹⁵ İmam Serahsî *Mebûsût* adlı eserinde bu ayetin nüzul sebebini de açıklamıştır. Ona göre bu ayet Havle bint Sa’lebe (r.a.)’den aktarılan şu rivayettir: “Ben Evs b. Samit ile evliydim. O yaşlı olduğu için huyu kötüleştmişti. Bana emrettiği bir konuda ona karşı çıktım. O da “sen bana anamın sırtı gibisin” dedi. Sonra evden çıkıp kavminin toplantı yerinde oturdu. Bir süre sonra gelip benimle cinsel ilişkiye girmek istedi. Ben de “Havle’nin nefsi elinde olan Allah’a yemin ederim ki sen bana yanaşamazsın. Allah-ü Teâla ve Resûlü bu konuda hüküm verinceye kadar sözüm budur.” dedim. Beni ilişkiye zorladı. Ben de bir kadının yaşlı bir erkeği engelleyebildiği ölçüde ona engel oldum. Bir komşumun yanına giderek üzerime bir şey giyindim ve Resûlullah’ın yanına gittim. O’na olup biteni anlattım. O da şöyle dedi: “O senin eşindir. Amcaoğlundur. Yaşlanmıştır. Bu yüzden ona iyi davran.” buyurdu. Bunun üzerine ben onun kötü huyluluğunu Allah’a şikâyet etmeye başladım. Bu sırada, Peygamber (s.s.s)’i vahiy gelirken gerçekleşen durum, sardı. Bu durum kendisinden gidip normale dönünce. “Allah seninle eşin hakkında açıklama indirdi.” buyurarak Allah-ü Teala’nın “Kocası hakkında seninle tartışan kadının sözünü Allah işitmiştir.” diye başlayan zihâr ayetlerini sonuna kadar okudu.”³¹⁶ Zihâr kefareti diğer bütün kefareterde olduğu gibi köle azadı, oruç tutma ve fakiri doyurma şeklindedir.³¹⁷

Kısaca hükümlerinden bahsetmeye çalıştığımız zihâr, cahiliye toplumunda bir boşanma yöntemi olarak kullanılıyordu.³¹⁸ Kişinin kendisine helal olanı Allah-ü Teâla’nın hoşlanmadığı şekilde haram kıldığı zihâr yönteminde kadının duyduğu çirkin sözlerle onuru incindiği için bu başlık altında incelemeyi uygun gördük.

3.2.2.2. Muhâlea

Bedelli boşanma³¹⁹ olarak kısaca tanımlayabileceğimiz *muhâlea*, evliliğin çıkmaza girdiği durumlarda çözüm için kolaylık sağlayan bir yöntemdir. Kadının kocasından kendisini bir bedel karşılığında boşamasını istemesidir.³²⁰ “(Evlilikte) tarafların Allah’ın

³¹⁵ Mücâdele, 58/3.

³¹⁶ Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.224. Yukarıda geçen ayetin devamı şu şekildedir. “Kim (köle azat etme imkanı) bulamazsa, eşine dokunmadan önce ardarda iki ay oruç tutmalıdır. Kimin de buna gücü yetmezse altmış fakiri doyurmalıdır. Bunlar Allah’a ve Resûlüne hakkıyla iman edesiniz diyedir. İşte bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kâfirler için elem dolu bir azap vardır.” Mücâdele, 58/4.

³¹⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, VII, s.19-20.

³¹⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, VII, s.20.

³¹⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.389.

³²⁰ Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.171.

belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız sizin için helal olmaz.”³²¹ âyetiyle erkeğin kadının malından –Allah’ın çizdiği sınırları koruyamama endişesi hariç- bir şey alması yasaklanmıştır. Ancak ayetin devamında gelen “Eğer onlar Allah’ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur.”³²² ifadesi ile muhâleanın caiz olduğunu anlıyoruz.

Kadın geçinemediği kocasıyla uzlaşmaya karar verirse erkeğe mehir miktarı bedel ödeyerek kendisinden boşanmayı talep edebilir. Mehir miktarından daha fazlasını ödemesi gerekmez. Hz. Peygamber Şemmâs b. Kays b. Sâbit’in hanımına “Ona bahçeyi (mehir olarak aldığı bahçe) geri vererek ondan boşanmak ister misin?” dedi. Sâbit’in hanımı da “Evet, hatta fazlasını da veririm” dedi. Ancak Hz. Peygamber kabul etmedi.³²³ Buna göre ayetteki اِفْتَدَتْ بِهٖ ifadesi kadından kaynaklı geçimsizliklerde kadının mehri kadar bedel vererek boşanmayı talep edebilmesine delalet eder. Daha fazlasını ödemesi gerekmez.³²⁴

Geçimsizliğin erkekten kaynaklandığı durumlarda ise “Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. İftira ederek ve açık günaha girerek mi verdiğinizizi geri alacaksınız?”³²⁵ âyetine binaen helal olmaz denilmiştir.³²⁶

“Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin.”³²⁷ âyet-i kerimesiyle birlikte nüşûzun erkekten kaynaklandığı durum bunun hilâfinadır. Çünkü erkeğin geçimsizliği söz konusu olduğu durumlarda bedel ödemesi gereken kişi erkektir. Bu sebeple erkeğe rağbeti devam eden kadına eziyet ederek, sıkıntı vererek, yalan sözle aldatmaya çalışarak mal talep etmek sûretiyle hanımını boşaması kerih görülmüştür.³²⁸

³²¹ Bakara, 2/229.

³²² Bakara, 2/229.

³²³ Buhârî, Talâk, 12; Nesâî, Talâk, 34; İbn Mâce, Talâk, 22.

³²⁴ Kâsânî, a.g.e., IV, s.388.

³²⁵ Nisâ, 4/20.

³²⁶ Kâsânî, a.g.e., IV, s.386.

³²⁷ Nisâ, 4/4.

³²⁸ Kâsânî, a.g.e., IV, s.386.

Muhâlea Hanefilere göre bâin talâktır. Şafiî'ye göre ise fesihtir.³²⁹

3.2.2.3. Tefrîk

Erkeğin dinden dönmesi, hanımının annesiyle ya da hanımının (önceki kocasından olma) kızıyla cinsel birliktelik yaşaması ya da o ikisini şehvetle öpmesi gibi erkekten kaynaklanan fahiş kusurlarda eşlerin arası *tefrîk* edilir. Sorun erkekten kaynaklandığı için *tefrîk* halinde de erkek tarafından kadına nafaka ödenir, mesken temin edilir.³³⁰

Hanımının kız kardeşiyle, halasıyla ya da teyzesiyle bilmeden evlense ve cinsel birliktelikten sonra öğrense karısıyla araları ayrılır. Kadının kız kardeşinin iddeti devam ettiği müddetçe erkeğin karısından uzak durması gerekir. Bu süreçte karısına nafaka ödemeye devam eder. Ancak karısının kız kardeşi fasit nikâh iddeti beklediği için ona nafaka ödemesi gerekmez.³³¹

3.2.3. Karısını Adetli Halinde Boşaması

Kadının adetli döneminde iken boşanması bid'î talâk olarak nitelendirilir. Boşamak huyların uyuşmaması durumunda nikâh bağından kurtulmak için mübah kılınmıştır. Bu durum hayız döneminde boşamakla ortaya çıkmaz. Çünkü hayız dönemi erkek tabiatının kadına karşı iştah duymadığı ve cinsel ilişkinin dinen yasak olduğu dönemdir. Bu durum erkeği boşamaya sevk etmiş olabilir. Cinsel ilişkide bulunduğu temizlik döneminde boşamada kadına zarar verme vardır. Çünkü iddet bekleyeceği sürede karışıklık vardır ve koca, kadından meramını elde ettiği için ona karşı arzusu azalır. Bu durumlarda boşamanın, huyların uyuşmamasından dolayı olduğu söylenemez. Ama cinsel ilişkide bulunmadığı temizlik döneminde, kadına karşı arzusu çok olur. Dolayısıyla boşamaya girmez. Buna rağmen boşuyor olması, ancak huyların uyuşmaması nedeniyledir. Boşama da sadece bu nedenle helal olmuştur.³³² Kadın adet halinde iken boşandığında bu dönemi iddetten sayılmayacağı için iddet dönemi uzayacak ve bu da kadına zarar vereceği için bir anlamda kadın için zulüm olacaktır.

³²⁹ Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.171.

³³⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.107.

³³¹ Kâsânî, *a.g.e.*, V, s.117.

³³² Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.7.

Abdullah b. Ömer hayız halinde iken hanımını boşadığında Hz.Peygamber kendisine “*Hanımına dön*” diye emretmiştir.³³³ Hz.Peygamberin emrinden de anladığımız üzere hayız halinde karısını boşamış olan kişi karısına geri dönerek dilerse sünnete uygun bir şekilde temizlik halinde boşayabilir.³³⁴ Bu emirle kadının sünnete aykırı bir şekilde boşanması ve böyle bir boşama ile iddet müddeti uzayacağı için yaşayacağı mağduriyet giderilmiş oluyor.

Serahsî ise bid’î boşama meselesini ehl-i sünnet ile şîa arasındaki anlaşmazlık bağlamında ele almıştır. Buna göre fakihlerin çoğunluğuna göre kişi hanımını hayızlı iken ya da kendisiyle ilişkide bulunduğu bir temizlik döneminde boşarsa, boşama gerçekleşir. Şîa’ya göre ise gerçekleşmez. Bu görüşler hakkında ayrıntılı bilgi verilerek mesele ele alınmıştır.³³⁵

3.2.4. Kadının Evlat Sahibi Olmasını Engellemesi

Nikâhın gayelerinden biri olan evlat sahibi olma konusunda kadının da rızasının olması gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda erkeğin hür karısının rızası olmadan azil yapmasının mekruh olacağı söylenmiştir. Cinsel birliktelik aynı zamanda çocuğun meydana gelmesi için bir sebeptir. Çocuk kadının hakkıdır. Azil de bu hakkın ortadan kalkmasına sebep olur. Ancak kadının rızası varsa bu, hakkından feragat anlamına geldiği için caizdir.³³⁶

Başkasının cariyesiyle evli olan kişinin böyle bir durumda kimin rızasını alacağı konusunda âlimler arasında görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. Ebû Hanife’ye göre azil çocuktan sakınmak içindir, çocuk ise mevlânındır. Bu yüzden cariyenin değil mevlânın rızası gözetilir. Ebû Yûsuf ve Muhammed’e göre ise şehvetin gerçekleşmesi cariyenin hakkıdır, azil ise bu konuda noksanlık meydana getireceğinden azil konusunda aslolan cariyenin rızasının gözetilmesidir.³³⁷ Serahsî ise çocuğun nesebinin tespit edilmesiyle ilgili açıklamalar yaparken değindiği bu konuyu kadınlar açısından ele almıştır.³³⁸

³³³ Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.7; Buhârî, Talâk, 1; Müslim, Talâk, 1; Nesâî, Talâk, 1; İbn Mâce, Talâk, 2; Ebû Dâvûd, Talâk, 4; Tirmizî, Talâk, 1.

³³⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, s.253.

³³⁵ Serahsî, *a.g.e.*, VI, s.57.

³³⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.602, 603.

³³⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, III, s.602, 603.

³³⁸ Serahsî, *a.g.e.*, XVII, s.100; XXX, s.230.

3.2.5. Çocuğunu Anneden Ayırması

Karı-koca arasında gerçekleşen her türlü ayrılıkta anne başka biriyle evlenmediği sürece çocuğa bakmaya daha fazla hak sahibidir.³³⁹ Bunun delili şu hadistir. Bir kadın Resûlullah (s.a.s)'e gelmiş ve “Bu benim çocuğum. Karnım onun kabı, kucağım barınağı ve sığınağı, göğsüm pınarıydı. Şimdi bu adam onu benden almak istiyor,” dedi. Resûlullah (s.a.s) de ona: “*Başka bir kocayla evlenmediğin sürece çocukta senin hakkın önde gelir.*” buyurdular.³⁴⁰

Hz. Ömer, Ebû Bekir'in önünde oğlu Âsım'ın annesiyle mahkemeleşti. O, oğlu Âsım'ı, annesinden almak istiyordu. Ebû Bekir ona: “*Ey Ömer! Annesinin kokusu onun için senin yanındaki yağ ve baldan daha hayırlıdır. Onu büyüyüp gençlik çağına ayak basıncaya kadar annesinin yanında bırak*” dedi.³⁴¹

Eğer evlilik devam ediyorsa çocuğun bakımının yapılacağı yer eşlerin birlikte yaşadığı yerdir. Erkek, bakıma muhtaç küçük çocuğu ile yanında çocuğun bakımını üstlenen bir kadın olmadan başka bir yere gitmek isterse çocuk bakıma muhtaç olmaktan çıkana kadar erkeğe izin verilmez.³⁴² Çünkü kadın çocuğun bakımı konusunda erkekten daha çok hak sahibidir. Çocuğu kadından ayırarak kadının bu hakkını iptal etmek suretiyle başka memlekete götürmek konusunda söz sahibi değildir. Ayrıca kadın da yaşadığı yerden ayrılarak kendi memleketi olmayan bir yere gitmek isterse çocuğuyla birlikte olsun ya da çocuksuz olsun kocanın karısını bu gidişi yasaklama hakkı vardır.³⁴³ Çünkü kadının sorumluluğunda olan durum kocasının evinde olmaktır.

³³⁹ Serahsî, a.g.e., VI, s.171.

³⁴⁰ Serahsî, a.g.e., V, s.207; Ebû Dâvûd, Talâk, 35; Hâkim, Müstedrek, II, s.573.

³⁴¹ Serahsî, a.g.e., V, s.207.

³⁴² Kâsânî, a.g.e., V, s.177.

³⁴³ Serahsî, a.g.e., VI, s.169.

SONUÇ

Allah, kadın ve erkeği tüm farklılıklarıyla birbirine eş ve örtü olarak yaratmıştır. Nikâh akdiyle kadın ve erkeğin birbirleriyle sekînete kavuşmaları hedeflenirken bu hedefe ulaşamadığı durumlarla da karşılaşmaktadır. Bu bağlamda Kâsânî'nin *Bedâi'us-Sanâi'*, Serahsî'nin *Mebûsût* adlı eserleri çerçevesinde "Eşlerin evlilik hukukuna aykırı davranması" konusunu inceledik. İncelemelerde bulunduğumuz iki eser de fıkıh literatüründe önemli bir yere sahiptir. Biz de bu iki önemli eseri evlilik hukuku bağlamında mukayeseli bir şekilde inceleyerek Kâsânî ve Serahsî isimli kıymetli âlimleri konumuz çerçevesinde anlamaya ve görüşlerini anlatmaya gayret ettik.

Yaptığımız bu çalışmada ulaştığımız sonuçları şu şekilde ifade etmemiz mümkündür:

- 1.** Bu araştırma için özellikle Kâsânî'yi tercih etmemizin sebebi eşi Fâtıma Hanımın da bir fakîhe olması sebebiyle kadınlarla ve aile ile ilgili meselelerde Kâsânî'nin Hanefî fıkıh geleneğinden farklı bir bakış açısına sahip olup olmadığını tespit etmek idi. Ancak araştırma esnasında gördük ki Kâsânî'nin *Bedâi'us-Sanâi'* adlı eserindeki görüşleri Hanefî fıkıh geleneği çerçevesindedir. Buna göre fıkıh geleneği vahye dayanan sağlam bir yapı arz ettiğinden sübjektif durumlardan etkilenmemiştir diyebiliriz. Fâtıma Hanımın varlığının muhtemel etkisinin ise bahsi geçen sınırlar çerçevesinde olduğunu söyleyebiliriz.
- 2.** Kadın ve erkeğin sorumluluklarının genel çerçevesi Kur'ân ve sünnetle belirlenmiştir. Bu kaynaklara dayanmayan sorumlulukların önemli bir kısmı ise toplumsal beklentilerle şekillenmiştir.
- 3.** Nikâh bağının erkeğe yüklediği temel sorumluluklar mehir ve nafaka iken kadının temel sorumluluğu cinsel istifadedir. Bunların dışında kalan meselelerin vücûbiyeti ve sınırları hakkında ihtilâflar söz konusudur.
- 4.** Kadının temel sorumluluklarını terk etmesi Nisâ sûresi 34. âyette *nüşûz* kelimesiyle ifade edilmiştir. Erkeğin temel sorumluluklarını ihmal ettiği durumlar ise Nisâ sûresi 128. âyette *i'râd* kelimesiyle ifade edilmiştir. Aynı ayette geçen *nüşûz* kelimesi erkeğin psikolojik ve fiziksel kötü muamelesi için kullanılmıştır.

5. Kadının sorumluluk alanının sınırlarının daha geçişken olduğunu gördük. Temel vazifesi cinsel istifade iken bunun dışında kalan yemek pişirme, ev temizliği gibi görevler aslı olarak kadının vazifesi değildir. Bu bilgi *Mebûsât*'ta daha net olarak ifade edilmiştir. Ancak Kâsânî, Hz. Peygamber'in evin iç işlerinden Hz. Fâtıma'yı sorumlu tutmasını delil getirerek ev işlerini kadının sorumluluk alanına dâhil etmeye çalışmıştır.

6. Kadının evden ayrılması, akrabalarıyla görüşmesi, yolculuğa çıkması kocasının iznine ve rızasına bağlıdır. Ancak tarafların her konuda olduğu gibi bu konuda da anlaşılıyor olmaları gerekir. Kadının ruhen sağlıklı bir birey olarak hayatına devam edebilmesi için sosyal çevreye ihtiyacı vardır. Mutlu bir evlilik ortamının oluşması için bu durumun göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

7. Çokça tartışılan “kadının dövülmesi” meselesi sadece iffetle ilgili bir sıkıntı halinde ve tüm çözüm yolları denendikten sonra incitici olmayacak şekilde ve insaf ehli bir kişi olarak kocanın başvurabileceği bir te'dib yöntemidir. Aksi durumlarda kadın mahkemeye başvurarak gördüğü her türlü (maddi-manevi-psikolojik) zulmün engellenmesini talep edebilir.

8. Nikâh bağı kadının maddi ve manevi her türlü ihtiyacının karşılanmasını erkeğe yüklerken bu bağ sebebiyle kadının da her anlamda erkeğe itaat etmesini gerekli kılmaktadır.

9. Nüşûz, ayette kadının itaatsizliği için kullanılan bir kavramdır. Kâsânî bu terimi açıklayıp sık sık kullanırken Serahsî'nin ise nüşûz kavramını nadiren kullandığını görüyoruz. Bu bağlamda Kâsânî'nin sistematik açıdan Hanefî literatüründe önemli bir yer tutan eserinde Serahsî'nin kullanımına nispetle nüşûz kelimesini daha terimsel bir değer katarak kullandığı sonucuna varıyoruz.

10. Çocuk babaya aittir. Çocuğun bakımı, yıkanması, yedirilmesi ve terbiyesiyle ilgili olarak ise anne birinci derecede sorumludur. Ancak süt emzirme bunun dışındadır. Anne dilerse çocuğunu emzirmeyebilir.

11. İlâ ve zihâr gibi toplumun bozulması sebebiyle ortaya çıkan ve muhataba zulüm anlamı taşıyan uygulamalara İslâmiyetle birlikte zulmü önleyici sınırlar getirilmiştir. Bu bilgiye binaen günümüzde de mantıkî ve ahlâkî zemini olmayan uygulamalara karşı âlimlerin Müslümanları aydınlatmak açısından çok gayretli olması gerekmektedir.

Bu araştırmayı yaparken kadın ve erkeğin aile hayatı içerisindeki hak ve sorumluluklarını incelemeyi hedefledik. Aile hukuku çerçevesinde sorumlulukların ihmal edildiği durumlarda başvurulabilecek çözüm yollarını değerlendirdik. Ayrıca Kâsânî'nin yaşadığı devirle vahyin kaynağı arasındaki yaklaşık beş yüzyıllık uzaklığın verdiği toplumsal değişimin evlilik hayatı üzerine olan etkisini anlamaya çalıştık.

KAYNAKÇA

Kur'ân-ı Kerîm Meâli, Diyanet Kuran Portalı.

ABDÜLHAMİD ŞİRVÂNÎ, İbn Kâsım Şihâbüddin Ahmed b. Kâsım el-Abbadî, *Havâşî ala Tuhfetü'l-muhtâc bi-Şerhi'l-Minhâc*, I-X, Matbaat-ü Mustafa Muhammed, y.y, t.y.

ABDURREZZAK, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam Abdürrezzâk es-San'ani, *el-Musannef*, I-XI, el-Meclisü'l-İlmî, Beyrut, 1983.

ACLÛNÎ, Ebü'l-Fida İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-hafa ve müzilü'l-ilbas amma iştehere mine'l-ehâdis ala elsineti'n-nas*, I-II, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 1932.

AKTAN, Hamza, “Kazf”, *DİA*, XXV, 148-149.

ÂSİM EFENDÎ, Mütercim *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, (Yayına Hazırlık: Mustafa KOÇ-Eyyüp TANRIVERDİ), I-VI, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013.

ATAR, Fahrettin, “Muhâlea”, *DİA*, XXX, 399-402.

ATMACA, Mehmet, *Bedaiu's-Sanai'nin Hanefi usulünün uygulanması açısından incelenmesi*, Danışmanı Prof.Dr. Yunus Apaydın, Kayseri, 1993. (Yüksek Lisans Tezi)

AYDIN, Mehmet Âkif, “Liân”, *DİA*, XXVII, 172-173.

AYDIN, Mehmet Âkif, “Mehir”, *DİA*, XXVIII, 389-391.

BİLMEN, Ömer Nasûhî, *Hukukî İslâmiyye ve Istulâhâtı Fıkhiyye Kamûsu*, I-VIII, Sarmaşık/Bilmen Yayınevi, İstanbul, t.y.

BOLELLİ, Nusrettin, “Fâtıma bint Alâeddin es-Semerkindiyye” *DİA*, XII, 225.

BÖHÜRLER, Ayşe, “İslam coğrafyasının ev kadınları Türkiye'nin ev kadınlarına pek benzemiyor.”, Nihayet Dergi, İstanbul, 2017 Mayıs, s.32-36. (Röportaj)

- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b.İsmâil, *Sahîhu'l-Buhârî*, I-IV, Dârû'l-Hadîs, Kahire, 2004.
- CESSÂS, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I-V (tahk.Muahammed Sâdık Kamhâvî) Dârû'l-İhyâ el-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1992.
- DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahman b. Fazl, *Sünen-i Dârimî* (trc., thk. Abdullâh Aydınlı), I-VI, Madve Yayınları, İstanbul, 1996.
- DÖNDÜREN, Hamdi, “Îlâ”, *DİA*, XXII, 61-61.
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, I-V, Dârû'l-Hadîs, Kahire, 1999.
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, (thk.Muhammed Abdülazîz Halidî), I-III, Dârû'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1996.
- ERDOĞAN, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015.
- ERUL, Bünyamin, “Veda Hutbesi”, *DİA*, XLII, 591-593.
- GÜNAY, Hacı Mehmet, “Nüşûz”, *DİA*, XXXIII, 303-304.
- GÜNAY, Hacı Mehmet, “Semerkandî”, *DİA*, XXXVI, 470-471.
- HÂKİM, Ebû Abdullâh Muhammed b.Abdullâh el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, I-VI, Dârû'l-Ma'rife, Beyrut, 2006.
- HAMİDULLAH, Muhammed, *Aziz Kur'an (Çeviri ve Açıklama)* (Çev: Abdülaziz Hatip-Mahmut Kanık), Beyan Yayınları, İstanbul, 2003
- HAMİDULLAH, Muhammed, “Serahsî”, *DİA*, XXXVI, 544-547.
- HAMİDULLAH, Muhammed, Serahsî”, *İA*, X, 502-507.
- HATİB ŞİRBİNÎ, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el- Hatîb eş-Şîrbînî el Kahîrî, *Muğni'i-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'lMinhâc*, I-VI, el-Mektebü't-tevfikiyye, Kahire, t.y.
- HEFFENING, “Kâsânî”, *İA*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, VI, 374.

- İBN HİBBÂN, Emir Alaeddîn Ali b. Balabanel-Fârisî, (v.739/1339) *el-İhsân fî takribi Sahihi İbn Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnâvut, I-XXVIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1997.
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, *Sünenu İbn Mâce*, I-IV, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1998.
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, *Sünenu İbn Mâce*, (thk. Hüseyin Abdülhamid), Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 1998.
- İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazl İbn Manzur İbn Mükerrrem Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî er-Rüveyfî el-İfrîkî el-Mısrî, *Lisânü'l-Arab*, I-XX, Dâru'n-Nevâdir, Kuveyt, t.y.
- KAMACI, Fatmatüz Zehra, *H.z.Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi*, İnkılâb Yayınları, İstanbul, 2012.
- KÂSÂNÎ, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed (ö.587/1191), *Bedâiu's-Sanâi' fî tertibi's-şerai'*, (thk.Mehmed Muhammed Tamir) I-X, Dâru'l- Hadîs, Kahire, 2005.
- KÂTİP ÇELEBÎ, Hacı Halîfe Mustafa b. Abdillâh, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, (thk. Mehmed Şerafeddin Yaltkaya), I, Müesseset-ü'Tarîhil'l-Arabî, y.y., t.y.
- KAYA, Eyyüb Said, "el-Mebsût", *DİA*, XXVIII, 214-216.
- KOCA, Ferhat, "Kâsânî", *DİA*, XXIV, 531.
- KUREŞÎ, Ebû Muhammed Muhyiddîn Abdülkâdir b. Muhammed b. Muhammed, *el-Cevâhiru'l-mudiyye fî tabâkâti'l-Hanefiyye*, (thk. Abdulfettah Muhammed el-Hulv), I-V, Hicr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, y.y., 1993.
- MALİK, Ebû Abdillâh el-Asbahi el-Himyeri Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, I, Dâru'l-Âfâkî'l-Cedîde, Mağrib, 1992.
- MÜSLİM, b. Haccac, *Sahîhu Müslim bi'Şerhi el-İmâm Muhyiddîn en-Nevevî Müsemma el-Minhâc*, I-XVIII, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2005.

- MÜZENÎ, Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl el-Müzenî el-Mısırî, *Muhtasar'ul-Müzenî*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1998
- NESÂÎ, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinan b. Bahr b. Dînar el-Horasânî, *Sünen-i Nesâî bi'Şerhi'l-İmameyn es-Suyûtî ve's'Sindî*, I-V, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1999.
- ONUR, Mehmet, “İmam Kâsânî ve “Bedâi'u's-Sanâi” Adlı Eseri Üzerine Metodolojik Bir İnceleme”, Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2015/1, c.2, sayı.2 s.127-149. (Makale)
- ORUM, Fatih, *İstihsan metodunun Kasani'nin Bedaiu's-Sanai adlı eserinde kullanılışının tahlilli tenkidi*, Danışmanı Prof. Dr.Yusuf Kılıç, İstanbul, 2003. (Yüksek Lisans Tezi),
- ÖZEL, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2006.
- RAGİB el-İSFAHÂNÎ, Ebî Kasımu'l-Hüseyin bin Muhammed, *El-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Dârû'l-Ma'rife, Beyrut, 2005.
- SERAHSÎ, Şemsü'l-eimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, I-XXX, Dârû'l-Ma'rife, Beyrut, 1989.
- ŞÎRÂZÎ, İbrahim b. Ali b. Yûsuf Ebû İshâk, *el-Mühezzeb fî fıkhi'l-İmâm eş-Şâfî*, (tahk.Muhammed Zuhaylî) Dârû'Şâmiyye, Beyrut, 1996.
- TABERÎ, Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân* I-VII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1994.
- TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünenü't-Tirmizî*, I-IV, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1999.
- TUCKER, Judith E., *İslam Hukukunda Kadın, Aile ve Toplumsal Cinsiyet*, (Terc. Zeynep Esra Koca), Açılım Kitap, İstanbul, 2015.
- TURAN, Osman, “Kılıç Arslan II”, *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, VI, 700.
- ÜNAL, Halit, “Bedâiu's-Sanâi”, *DİA*, V, 294.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili Tefsiri*, (Sadeleştirenler, Prof.Dr. Lütfullah Cebeci, Prof.Dr.Sadık Kılıç, Doç.Dr.Orhan Atalay), I-X, Akçağ Yay., Ankara, 2006.

ZEYLAÎ, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed Zeylaî, *Nasbu'r-râye li-ehâdîsi'l-Hidaye*, I-IV, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, (y.y.), 1973.

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında İzmit'te doğdu. 1994-2001 yılları arasında İzmit Mimar Sinan İlköğretim okulunda ilköğrenimini tamamladı. 2001-2005 yılları arasında İzmit Anadolu İmam Hatip Lisesine devam etti. 2005 yılında başladığı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2009 yılında mezun oldu. 2009-2010 eğitim öğretim yılında MEB dil bursuyla Ürdün Üniversitesinde üç dönem Arapça eğitimi aldı. 2010-2011 eğitim öğretim yılında öğretmenlik yaptı. 2011 yılında Kocaeli ili Gölcük Vaizi olarak göreve başladı. Halen aynı yerde görevine devam etmektedir.

